a

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ:

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК КЫРГЫЗПАТЕНТА:

ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

КЫРГЫЗПАТЕНТ

ISSN 1029-208X

I

• I • • • It*

• • • • • • • • • • • • • • a • • • • • я * 1

2/2001

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ:

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК КЫРГЫЗПАТЕНТА:

ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Илимий-практикалык журнал **1998-жылдан бери чыгып келатат**

Уюштуруучу - КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН GKM0TYHG КАРАШТУУ ИЛИМ ЖАНА ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК БОЮНЧА МАМЛЕКЕТТИК АГЕНТСТВОСУ (КЫРГЫЗПАТЕНТ)

Журнал Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде катталган
Каттоо № 000844, индекс - 77301

№ 2, 2001

Редакциялык коллегиянын торагасы
Кыргызпатенттин директору - Оморов Р.О. (башкы редактор)

Редакциялык коллегия:

Твраганын орун басарлары:
Кыргызпатенттин директорунун орун басары,
Рсдакциялык-басма борборунун директору - Ормонбеков Т.О.,
Кыргызпатенттин директорунун орун басары,
Экспертиза борборунун директору - Бедельбаев А.Б.

Редакциялык коллегиянын мучолору:
Абдылдабек кызы Ж., Арипов С.К. (чыгышына жооптуу), Баклыкова Л.А., Исабаева З.Б., Кадыралиева К.О., Козубаева З.Т.(жооптуу катчы), Конокбаев Т.А., Садыров К.А., Саргалдакова Ж.З., Сопуева А.А., Токоев А.Т., Хмилевская Л.Г., Шатманов Т.**Ш.**

Материалдарды кайталап басуу редакциянын макулдугу боюнча гана жургузулот.
Жарыяланган материалдардын авторлору келтирилген фактылардын, цитаталардын, энчилуу ачтардын, географиялык аталыштардын, экономикалык-статистикапык жана башка маалыматгардын, ошондой эле материалдардагы ачык жарыялоого болбой турган маалыматтардын тандалышына жана тактыгына жооп беришет. Редакция автор менен коз карашы туура келбеген макалаларды дагы талкуу иретинде жарыялашы мумкун. Журнал жылына 2 жолу чыгат.

Я Редакциянын дареги:
Кыргыз Республикасы, 720021
Бишкек ш., Москва кечесу, 62,
Кыргызпатент

Тел.: 68-08-19, 68-16-98.
Факс: (3312) 68-17-03

© Кыргызпатент, 2002-ж.

М а з м у н у

1. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИ КОРГОО
(2001-жылдын 28-ноябрында Бишкек шаарында откорулгон "Товардык белгилерди, товар чыгарылган жерлердин аталыштарын коргоо жана ТРИПСтин шарттарын аткаруу" республикалык семинарынын материалдары)

1.1 *Оморов Р.О.*
"Кыргыз Республикасында товардык белгилерди жана географиялык аталыштарды коргоо боюнча бугунку кырдаал" 5

1.2 *Саргалдакова Ж. С.*
"Кыргыз Республикасында жалпыга белгилуу товардык белгилерди укуктук коргоо" ______ 11

2. ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

Исаков М.М.
"Интеллектуалдык менчикти коргоо тармагындагы эл аралык кызматташтык" 18

3. ИННОВАЦИЯЛАР ЖАНА РЫНОК

Хмилевская Л. Г., Дввлвтбаева А.
"Интеллектуалдык менчик объектилеринин наркын баалоо" 25

4. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК УКУКТАРЫН ИШКЕ АШЫРУУ ЖАНА КОРГОО

4.1 *Жалыбин С.М.*
"Граждандардын укуктарын жаны денгээлде коргоо" 31

4.2 *Оморов Р. О., Оморбекова Д.А.*
"Ойлоп габуу ишмердигин колдоо тармагындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдары" 35

4.3 *Балпанова О. С.*
"внор жай менчик тармагындагы талаш-тартыштарды Апелляциялык кенештин карап чыгуусу" 39

5. КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КЕНЕШИ

Окурмандарга жооп беребиз ....».......... 44

6. ПАТЕНТТИК МААЛЫМАТ

6.1 *Оморов Р.О., Исабаева З.Б.*
"Интеллектуалдык менчик чейресундогу маалыматтык камсыздоо"

6.2 *Арипов С. К.*
"Кыргызпатенттин басма иштери"

7. ИНТ]

8. ОЧП'

9. КАЛЕ

jq j-jqi

11. МА^

7. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫНАН

Ойлоп табуунун жана патент ишинин тарыхы 66

8. ечпес ЖЫЛДЫЗДАР

Чекиров А. Ч.
"Интеллекти бийик инсан" 78

5

9. КАЛЕЙДОСКОП

Илим жанылыктары ________ 84

1

Ю. ПОЭЗИЯ ДУЙНОСУ

Бакиров К.
"Дуйнелук агымдагы поэзия" 90

И. МААЛЫМДОО

Пресс-релиз 98

25

31

35

39

44

53

© Кыргызпатент, 2002-ж.

59

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИ КОРГОО

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТОВАРДЫК БЕЛГИЛЕРДИ ЖАНА ГЕОГРАФИЯЛЫК КОРСЭГКУЧТОРДУ КОРГОО БОЮНЧА БУГУНКУ КЫРДААЛ

Р. О. Омаров - Кыргызпатенттин директору, техникалык илимдердин доктору, профессор, КР УИАнын мучо-корреспонденти, Эл аралык инженердик академиянын академиги

Интеллектуалдык менчиктин рыноктогу эн башкы баалуулугу керектеечулук касиеттерге ээ, жогорку сапаттуу жаны товарларды ендурууну жана кызмат керсвтуулерду мыйзамдуу монополизациялоонун бугунку кундегу жападан жалгыз ыкмасы болуп саналгандыгында. Азыркы учурда товарларга жана тейлеелерге толгон дуйнелук рыноктордо бир гана атаандаштык - сапат атаандаштыгы бар. Учурда товар жана кызмат керсетуулер жетишпеген проблема жок. Ошондуктан интеллектуалдык менчик, атап айтканда енер жай менчиги бугунку башка баалуулуктардын арасында алдьщкы позицияга чыккан.

Товар ендуруучулер елкеде журуп жаткан реформалардын, рыноктордун товарларга, анын ичинде чет елкелук товарларга толгон шартында, аларды устеке-босток рекламалоонун, атаандаштыктын, анын ичинде ак ниетсиз атаандаштыктын енуккен шартында кун керуунун, ендурушун сактап калуунун жана енуктуруунун ар кандай механизмдерин пайдаланууга мажбур болушат.

Мындай механизмдерди издее аталган процесске енер жай менчик объектилерин ан-сезимдуу киргизууге, атап айтсак, ар кандай ендуруучулердун тектеш товарларын бири-биринен айырмалоого арналган товардык белгини-жекечелештируу каражаттарынын бирин киргизууге алып келет. Сатып алуучуга психологиялык таасир этууге жендемдуу, оной эсте калуучу белгини товарга коюп, товар ендуруучу езунун товарын белуп керсетуп, аны атаандашынын товарына каршы коет.

Бугунку учурдагы экономикалык жана укуктук мамилелердеги билимдуу жетекчилер: ишкана-ендуруучу езуне коюлган бардык талаптарга жооп беруучу катталган товардык белгилерге сезсуз ээ болушу керек деп эсептешет.

Кыргызпатентке каттоого тушкен етунмелердун статистикасы керсеткендей, 2000-жылы каттоого берилген товардык белгилерге етунмелордун саны 460ты тузсе, алардын ичинен болгону 45 ата мекендик ендуруучулерден, ал эми 2001-жылы 10 айдын ичинде берилген 352 етунмеден 55 етунме жергиликтуу етунмечулерден тушкен. Ошентип, ата мекендик етунмечулер тарабынан етунмелерду берууде анча кеп эмес есуу байкалды.

2000-2001-жылдарга етунмелерду беруу активдуулугу негизинен Бишкекке таандык, ага тиешелуу турде 80 жана 90 проценти туура келет.

©нер жай менчик объектилерин чарбалык колдонууга киргизуу аларды белгиленген тартипте пайдалануу, колдонуу, тескее укуктарын алгандан кий-

ин гана мумкун болот. Продукция ендуруучуну ак ниетсиз атаандаштыктан коргоого жана тиешелуу материалдык пайда таап, укуктарды еткеруп беруу боюнча коммерциялык мамилелерди жургузууге ушул учурда гана мумкун болот.

Акыркы мезгилде буткул дуйнедо дагы бир маанилуу енер жай менчик объектисин - географиялык керсеткучтерду укуктук коргоого кызыкчылык жогорулады.

Географиялык керсеткучтерду укуктук коргоо баарынан мурда аталышы (же кандайдыр бир сурет) географиялык керсеткуч болуп калган географиялык объекгинин чегинен сырткары журген адам тарабынан бул белгилерди мыйзамсыз пайдаланууну токтотууга багытталган.

Мындан сырткары, коргоонун максагы белгилуу географиялык керсеткучтерду, мисалы, Жигулевское пивосунун, портвейндин, ж.б. мисалында алсак, аларды башка турдегу белгилерге айландыруудан коргоо болуп саналат.

Дуйненун алдьщкы мамлекеттери бул максаттарга жетишуу учун географиялык керсеткучтерду колдонуу мыйзамдуу негизде жургузулушуно аракеттенишет.

Бугунку учурда Кыргыз Республикасында географиялык керсеткучтерду укуктук коргоону камсыз кылууга мумкундук берген укуктук база бар.

Биринчи кезекте Граждандык кодексти жана Товардык белгилер, тейлее белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары женунде мыйзамды эске алуу керек.

Бирок бул мыйзам азырынча колдонула элек, болгону минералдык суулардын аталыштарын каттоо учун гана материалдар даярдалып жатат. Чет елкелук тажрыйбаларга кайрылып керелу. Мисалга алсак, Россияда товарлар чыгарылган жерлердин ЮОден ашык аталыштары катталган.

Бугунку кунде географиялык керсеткучтерду укуктук коргоону оркундетуу учун 1999-жылдын 4-июнундагы Жалган товардык белгилер менен географиялык керсеткучтерду пайдалануунун алдын алуу жана аларды болтурбоо боюнча чаралар женунде макулдашуусунун мамлекет-катышуучуларынын (КМШ елкелерунун чегинде) корголуучу географиялык керсеткучтерунун эл аралык реестрин уюштуруу женунде макулдашуусунун долбоору караштырылууда.

Кыргызстанда реформалоону ийгиликтуу жургузуу кептеген факторлорго байланыштуу, анын ичинде бул процесске енер жай менчик объектилерин, алсак, мисалы, экономикалык жана социалдык планда кызыкчылык жараткан жана географиялык керсеткучтердун бир туру болуп эсептелген товар чыгарылган жердин аталышын активдуу катыштырууга байланыштуу. Бул товардын чыккан жеринин аталышынын табигый, минералдык, кол енерчулук продуктуларына, ошондой эле енер жайына, айыл чарбасына (есумдукке жана жаныбарларга) таандык эн эле ар турдуу продуктуларды белгилее учун кецири пайдаланылышы менен тушундурулет жана ал ендуруучулердун ири санына тиешелуу болуп саналат. Бул белгилердин кепчулугу улуттук эле эмес, регионалдык, а тугул эл аралык мааниге ээ.

Аларга, атап айтканда, сырлардын, шараптардын, кучтуу спирт ичимдиктеринин жана минералдык суулардын белгилери тиешелуу.

Тышкы экономикалык байланыштар жана товарлардын келип чыгышына жана сапатына керектвечулердун кызыкчылыктары ескен шарттарда товар чыгарылган жерлердин аталыштарына укуктук коргоону камсыз кылуу маселелери барган сайын актуалдуу болуп баратат.

Товар чыгарылган жердин аталышы - бул товарды белгилее учун пайдаланылуучу географиялык объектинин аты, анын езгоче касиети бутундей бойдон же негизинен ушул географиялык обьектиге муноздуу болгон жаратылыш шарттары жана/же адам факторлору менен аныкталат.

СССР кулагандан кийин жана езунче эгемендуу мамлекеттер пайда болгондон кийин Кыргызстанга товар чыгарылган жерлердин аталыштарын камтыган, керектеочу учун кенумуш жогорку сапаттуу товарларды алып келуу кыйла темендегендугу байкалды.

Анын жыйынтыгында башка географиялык жерде ендурулгон озунун товарларын маркалоодо товар чыгарылган жерлердин белгилуу аталыштарын мыйзамсыз пайдаланган ак ниетсиз ишкерлер пайда болду.

Мындай товарлар чыныгы товардан кыйла томонку сапаты жана башка мунездемелеру менен айырмаланышып, ошонусу менен ендуруучулердун беделин кетирет жана керектеечулорду адашууга алып келет. Ошентип, мисалы "Жалал-Абад" минералдык суусунун конкреттуу аталышын укуктук коргоонун жоктугу анын аталышын массалуу турде бузууга жана корголбогон аталышты этикеткада пайдалануунун негизинде керектеочулерду адашууга алып келген.

"Монополисттик ишмердикке чек коюу, атаандаштыкты енуктуруу жана коргоо женунде" мыйзамга ылайык бул мыйзам бузуулар Кыргызстанда товар чыгарылган жердин аталышын - башка белгини мыйзамга ылайыксыз пайдалануу катары, б.а. ак ниетсиз атаандаштык катары квалификацияланат.

Дал ушундай товарлар жана алардын аталыштары рынокто кеп учурда атаандаштык курештун маселесине айланып калат, бул куреште товарды женекей тууроо, окшош туруп жасоо, жасалмалоо менен катар эле башка дагы жаманатты кылуучу жолдор колдонулат. Товар чыгарылган жерлердин аталышына укуктук коргоо киргизуу ошондой эле материалдык эмес баалуу байлык болуп, а тугул улуттук байлык болуп саналган кыйла белгилуу жана ал тургай белгилуу данктуу аталышка кеп зыян келтирген ушундай аракеттерге каршы багытталган.

Улуттук кызыкчылыктардан тышкары, ушул турдегу товарларды укуктук коргоону камсыз кылуу зарылчылыгы жана "Интеллектуалдык менчик укуктарынын соода аспектилери боюнча макулдашуусунун" (ТРИ ПС) жалан географиялык керсеткучтерду коргоо маселелерине арналган 22, 23 жана 24-статьяларындагы шарттарды аткаруу зарылчылыгы менен шартталган.

Кыргызстанда товар чыгарылган жерлердин аталыштарын коргоо аларды Кыргызпатентте каттоо жолу менен же Кыргыз Республикасындагы эл аралык келишимдердин негизинде ишке ашырылат.

Кыргызпатент товар чыгарылган жерлердин езгече гуру катары товар чыгарылган жердин аталышын коргоого багыттаган саясатты жургузууге кызыкдар.

бкметгун "Товар чыгарылган жерлердин аталыштарын коргоо жонунде токтомунун долбоору ушуга байланыштуу даярдалган.

Кыргызстандын БСУга кириши менен "Товардык белгилер, тейлее белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары женунде" Мыйзамды ТРИПС Макулдашуусунун жоболоруна ылайык келтируу зарылчылыгы пайда болду.

Бугунку кунде Кыргызпатент тарабынан Мыйзамга толуктоо даярдалган жана Кыргыз Республикасынын вкметунун кароосуна жиберилген.

Жалпыга белгилуу товардык белгилердин ээлеринин укуктарын кенейтууге тиешелуу толуктоо киргизилген, ага ылайык "Кыргыз Республикасында жалпыга белгилуу товардык белги деп таанылган белгилерге чаташтыруу даражасына чейин жеткен бирдей же окшош белгилеолерду кандай гана товар болбосун ага карата товардык белги катары каттоого болбойт".

Эгерде шараптарга же кучтуу спирт ичимдиктерине арналган белгилеолор ушул шараптар же кучтуу спирт ичимдиктерди керсеткен белги катары корсотулуп, бирок ал керсетулгон жерден чыкпаса, Мыйзамга мындай белгилеелорду товардык белги катары каттоого тыюу салган норма киргизилген.

Мыйзамга товардык белгинин ээсинин ушу белгиси менен бирдей же аны менен чаташтырып алуу даражасына чейин жеткен белгилеелорду Интернет туйундогу дарек катары санкциясыз пайдапанууну ошол товардык белгинин ээсинин укуктарын бузуу деп тааныган толуктоо киргизилген (Domain -name маселеси).

Коммерциянын Интернетке кириши Интернеттеги интеллектуалдык менчикке укуктарды коргоо менен байланышкан бир катар абсолюттук жаны проблемалардын пайда болушуна алып келди. Бул проблемалар Интернеттин езунун бетенчелуктеру менен шартталган. Товардык белгилер жана тейлее белгилери Интернет аркылуу электрондук соодада кенири пайдаланылат. Интернеттеги даректердин ээси менен товардык белгилердин ээсинин ортосунда чыр-чатактар туулат. вздеруне тиешелуу эмес укуктарды камгыган товардык белгилердин даректерин Интернетке каттаган кибер-пираттар деп аталгандар бир кыйла кеп сандагы чыр-чатактарды жаратууда. Кепчулук учурда домен аталышы катарында башка биреенун товардык белгисин езуне каттатуунун максаты ушул домен аталышын анын ээсинин езуне кайтадан сатуу болуп саналат. Товардык белгилердин ээлери мындай келишимге макул болууга мажбур болушат, анткени езулерунун укуктарын сотто коргоо натыйжа бербейт деп эсептешет.

Арачылык борбору жана ИМДУнун Арбитражи тарабынан иштелип чыккан жол-жоболор менен принциптерге ылайык мындай талаш тартыштарды товардык белгиге укуктарды бузуу менен зыяндын ордун толтуруу жагдайы боюнча мамилелерди козгобогон, бирок домен аталышын гана каттоодон алып салууга тиешелуу чечим чыгара ала турган езгече комиссия карай алат.

Интернеттеги каракчылыктын мисалы катары Россияда домендердин аталышы катары ушул белгилерге укугу жок адамдардын жалпыга белгилуу: "Кока-Кола", "Форд", "Мерседес" товардык белгилерин пайдаланган учурлар боло алат.

ИНТЕЛ

Же
нун жобс
лык мене
От
лыштырг
луктоолo
керектее
белгилер
касында
Кь
юнча бу5
чаралард
аткаруун
нормапар
байт.
Иг
материал
сатып ал
кеттерин
"К
дык мен
чечууде і
"К
дык мен
интеллек
эмес же
ого боло
ны жал г;
")К
дамчылы
фирмаль
тисинин
саналат.
чик ээсı-
дай ча
мунозде!
сапаттар
вардык |
ту у га эр]
сы ката]
салмага
саналат
К.
шыруун
О
мыйзам

Жогоруда корсотулгон мыйзамга голуктоолор ТРИПС Макулдашуусунун жоболоруна ылайык келет, алар товардык белгилер жаатында каракчылык менен курешууге багытталган.

©тунмечулордун укугун кецейтуу жана аракеттеги мыйзам менен салыштырганда аларды кыйла толух коломдо сактоого кепилдик берген бул толуктоолорду кабыл алуу жыйынтыгында продукция ондуруучулор, алардын керектеечулеру жана мамлекет кызыкдар болгон товардык белгилерге, тейлее белгилерине, товар чыгарылган жерлердин аталыштарына Кыргыз Республикасында укуктук коргоо алуу кызыкчылыктарын жогорулатат.

Кыргызстандын БСУга катышкандыгы контрафакт менен курешуу боюнча бул тармакта эл аралык стандарттарды караштырган жана натыйжалуу чаралардын болушун талап кылган ТРИПС Макулдашуусунун нормаларын аткарууну талап кылат. Бирок интеллектуалдык менчикти коргоонун укуктук нормаларын аткаруу механизминин жоктугунан алар иш жузундо колдонулбайт.

Интеллектуалдык менчикти XX кылымда интеллектуалдык менчиктин материалдык эместиги менен байланышкан рынокто эркин сатылуучу жана сагып алынуучу товарга айландырууда ага ээ эмес жактардын мыйзамсыз аракеттеринин алдында алардын алсыздыгынын терендешине ыцгай тузду.

"Каракчылык", контрафакция, жасалмалоо тушунуктеру интеллектуалдык менчик объектилерине укуктарды бузуу менен байланышкан маселелерди чечууде пайдаланылат.

"Каракчылык" тушунугу шарттуу болуп саналат жана аны интеллектуалдык менчиктин бул объектилерине карата укуктун ээлеринин макулдугусуз интеллектуалдык ишмердиктин корголгон жыйынтыктарын коммерциялык эмес же коммерциялык максатгарда мыйзамсыз кочурмолое катары аныктоого болот. Жасалмалоо бир нерсени жасалмалоону, б.а. бурмалоону, нукураны жалган жана калп менен алмаштырууну билдирет.

"Жасалмалоо" тушунугу сатып алуучуну адаштырууга алып келген алдамчылыкты билдирет, б.а. интеллектуалдык менчиктин (товардык белгинин, фирмалык аталыштын, ошондой эле елкоде чыккан жеринин) жалган обьектисинин ондурулгон продукцияга каршы корген мыйзамсыз аракеттери болуп саналат. Интеллектуалдык менчиктин бул обьектилери интеллектуалдык менчик ээсинин керектоечулердун ац-сезимине сицирген сурот продукциясындай чагылдырылат. Продукциялардын баалуулугу анын керектелуучу муноздомосундо, ал эми товардык белги болгону керектоочуго керектелуучу сапаттары окшош товарлардын ортосунда тандоо жургузууго туртку берет. Товардык белгиси жок продукция легалдуу эмес деп эсептелбейт жана ал сатууга эркин тушушу мумкун. Продукция башка ондуруучулердун продукциясы катары корсотулгонде гана ал мыйзам боюна куугунтукка алынуучу жасалмага айланып, мындай жасалмалоонун мацызы керектоочуну алдоо болуп саналат

Контрафакцияны мыйзамсыз ендуруу деп, б.а. мыйзамды бузган жашыруун ондуруу деп тушунуу керек.

Ошентип, контрафакция тушунугундегу эн башкы нерсе - ендуруштун мыйзамга каршылыгы.

Акыркы жылдары текшерууучу рейддердин саны кебейду, бирок алар укук бузуучуларга каршы санкциялар менен аяктоого гийиш.

Интеллектуалдык менчикти коргоону камсыздоого жана мыйзамсыз аракеттерди токтотуу боюнча чараларды ишке ашырууга тартылган мамлекеттик органдардын ортосунда так болуштурулгон милдеттер жана жоопкерчиликтер жок. Кыргыз Республикасында интеллектуалдык менчикти укуктук коргоо боюнча чараларды ишке ашыруу боюнча бардык кызыкдар министрликтердин, ведомстволордун, уюмдардын аракеттери координацияланышы зарыл.

Интеллектуалдык менчиктин укуктарын ишке ашырууда мамлекеттик органдарды координациялоо жана ТРИПС Макулдашуусунун нормаларын аткарууну камсыз кылуу учун Кыргыз Республикасынын бкметунун токтому менен 1999-жылы ноябрь айында бардык кызыкдар министрликтердин жана ведомстволордун окулдерунун катышуусу менен Кыргызпатенттин алдында Кенейтилген коллегия тузулген. Ушул органдын ишмердигинин чегинде интеллектуалдык менчик укуктарын натыйжалуу ишке ашырууга багытталган томвнку нормагивдик-укуктук актылар иштелип чыкты, алар:

- Интеллектуалдык менчиктин объектилери бар товарларга карата бажы контролдугунун тартиби женунде жобо;
- Административдик жоопкерчилик женунде Кодекске жана кылмыш-процессуалдык кодекске езгертуулерду жана толуктоолорду киргизуу женунде мыйзам долбоорлору;
- Укук коргоо органдарынын кызматкерлери учун автордук жана чектеш укуктар гармагында укук бузууларды болтурбоо боюнча методикалык керсетме;
- Контрафакт продукцияга каршы курешууде укук коргоо органдары менен Кыргызпатенттин биргелешкен аракеттеринин тартиби женунде нускама.

Кенейтилген коллегиянын алдында автордук укук жана чектеш укуктар жана товардык белгилер менен товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары боюнча жумушчу топтор тузулген, алар интеллектуалдык менчик укуктарын ишке ашыруу механизмдери боюнча жолдомолорду иштеп чыгууга арналган. Бирок бул жумушчу топтордун иштери дагы жандандырылышы керек.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАЛПЫГА БЕЛГИЛУУ ТОВАРДЫК БЕЛГИЛЕРДИ УКУКТУК КОРГОО

Ж. С. Саргалдакова - *Кыргызпатенттин Укук башкармалыгынын башчысынын орун басары*

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кецешинин Мыйзам чыгаруу жыйыны 1997-жылдын 16-декабрында "Товардык белгилер, тейлое белгилери жана товар чыгарылган жерлердин аталыштары женунде" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кабыл алып, ал 1998-жылы 28-январда Кучуне кирген.

Кабыл алынган Мыйзам Кыргыз Республикасынын аймагындагы товардык белгилерди укуктук коргоону женге салат жана биздин елкеде товардык белгилерди укуктук коргоого алуунун майда чуйдесуне чейин тартипке салуунун механизмдерин камтыйт. Товардык белгилерди укуктук коргоонун пайда болушунун негизи мамлекеттик органдын екулчулугу - Кыргыз Республикасынын вкметуне караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосунун (Кыргызпатент) белгиленген тартибинде аны каттоо болуп эсептелет. Бирок каттоо менен бирдей эле Кыргыз Республикасындагы товардык белгилерди эл аралык келишимдердин кучунде укуктук коргоонун пайда болушунун башка негиздери да мыйзамда каралган.

Кыргыз Республикасы 1994-жылы укукгу мурастоо тартибинде енер жай менчигин коргоо боюнча Париж Конвенциясына (1883) бул ковенциянын нормаларын сактоо боюнча милдеттерди езуне алуу менен езунун мучелугун бекемдеди.

Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган енер жай менчигин коргоо боюнча Париж Конвенциясы (мындан ары Париж конвенциясы)нын 6 dis сгатьясына ылайык Кошундун елкелеру (Конвенциянын катышуучулары): "Ушул Конвенциянын артыкчылыгынан пайдаланган ошол елкеде жалпыга белгилуу белгиси катарында эсептелген, ал катталган елкенун же колдонулган елкенун компетенттуу органынын аныктоосу боюнча чаташтыруу даражасына чейин жеткен, кебейтулген, окшошгуруп жасалган же башка белгинин которулган туру болуп кайрадан ендурулген жана ушуга окшош бирдей продукциялар учун колдонулган же эгерде елкенун мыйзамдарында жол берилсе, анын администрациясынын демилгеси боюнча же кызыкдар адамдын етунуусу боюнча товар белгиси езунун аймагында жалпыга белгилуу товар белгиси менен окшошуп калган болсо, ал белгинин каттоосун чыныгы эмес деп табуу жана аны колдонууга тыюу салууга" милдеттуу. Бул Жобо качан белгинин негизги олуттуу белугу ушундай жалпыга белгилуу белгини кебейтуп же окшоштуруп аны менен чаташтыруу даражасына чейин жеткен учурларда дагы жайылтылат.

Ошентип жалпыга белгилуу товардык белгилер Париж ковенциясынын катышуучу-елкелерунде катталган товардык белгилердин алдында артыкчылык укуктук коргоого ээ жана биздин елкенун аймагында каттоосуз корголууга тийиш.

Рынок экономикасынын енугушу жана дуйнолук коомчулукка мурдагы СССР республикаларынын интеграциялоо процессинин кучешу менен бул елквлердун рынокторун биздин керектоочулорге мурда белгисиз товардык белгилер менен маркаланган товарлардын жана кызмат керсетуулордун сели каптады.

Ошону менен бирге алардын катарында товарлар жана кызмат корсетуулор маанилуу орундуу ээлеген дуйнеге белгилуу товардык белгилер менен маркаланган "Coca-Cola", "Marlboro", "Kodak", "Sony", "Christian Dior", "Pepsi-Cola", "Johnson & Johnson", "McDonalds" жана башкалар бар. Мезгил сынагынан откен жогорку сапаттагы товардык белгилер же кызмат керсетуулор, алар тарабынан жетишилген товарларга жана, кызмат керсотуулоргв карата керектоочулордо он ассоциацияларды жаратып, алардын артынан беделин бекемдев менен катар, мында товардык белгилер товарлардын жана кызмат керсетуулордун езулеру сыяктуу эле алардын ендуруучулерун да ажыратып билуу ролун ойнойт.

Жалпыга белгилуу товардык белгилерди укуктук коргоо тармагында дуйнедегу жетектеечу адистердин бири Фредерик Мостерт жалпыга белгилуу товардык белгилерди укуктук коргоо проблемасын мындайча белгилеген: "Бул реалдуулуктун фонунда кээ бир граждандарда езунун товарларын бут дуйнеге данкталган товардык белгилер менен маркалап сатуу азгырыгы кун сайын кучееде. Мындай "ишкерлерге" бугунку технология дагы активдуу кемок керсетет. ИМДУнун (Интеллектуалдык менчиктин дуйнелук уюму) бир аз мурдараак еткен меморандумунда "Товардык белгилерди коргоо боюнча Улуттук ведомстволор товардык белгилер тармагында белгилерди каттоого алардын мыйзамдуу ээлеринен бир канча эрте берген "пиратгар" деп аталган проблема менен дайыма бет келишууге туура келгендигин" керсеткену тан калыштуу эмес.

Эмне учун мындай болот? Жалпыга белгилуу товардык белгилердин ээлери-компаниялар бул белгинин алдында езунун чарбачылык ишмердигин кенейтууге же аларды бардык укуктук мекемелерде каттабай калышы кеп болот. Жада калса эн белгилуу белгилер да бардык жерде пайдаланылбайт. Товардык белгилерди бардык эл аралык класстарда жана бардык елкелерде каттоого жана пайдаланууга мумкун эмес.

Ал езунун жарыяланган макалаларында интеллектуалдык менчиктин обьектиси катары "Coca-cola", "Marlboro", "IBM" товардык белгилери жыйындысында болжолдуу АКШнын 100 млрд доллары менен баалангандыгын керсетет.

Ал андан ары: "Товардык белгилердин ээлеринин байлыктары менен экономикалык кызыкчылыктары эле эмес, ак ниеттуу кызматташууга тиешелуу эл аралык нормалар жана ар турдуу елкелердун мыйзамдары менен салттарын ез ара таануу тобокелчилигине барышат. Жалпыга белгилуу белгилерди ак ниетсиз пайдалануу жана каракчылыкка чара керуу аркылуу соода системаларын коргоо ете зор мааниге ээ болду" - деп белгилейт.

Башка товардык белгилерди ак ниетсиз пайдалануу, алардын жасалмасы жалпыга белгилуу товардык белгилердин ээлеринин кызыкчылыктарына эле эмес, ошондой эле керектеечулердун кызыкчылыктары менен беделине,

бутундей жалпы мамлекетгин кадыр-баркына залал келтире тургандыгын эске алуу керек. Улуттук ондуруучулер товарларды ендурууну жана кызмат керсотуулерду женге салууга аракеттенип, ички рыноктордо ездерунун абалын бекемдее менен сырткы соода байланыштарын жолго коюп, ошондой эле али жалпыга белгилуу боло элек, бирок алар тарабынан кучетулген чара керуунун жыйынтыгында ошондой болуугa мумкунчулугу бар ездерунун товардык белгилерине укуктук коргоону камсыз кылууга укуктуу.

Мыйзамда Кыргыз Республикасындагы товардык белгини укуктук коргоонун пайда болушун аныктоочу нормалар менен бирдей, аны Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын же эл аралык келишимдердин кучунде аныкталган тартипте мамлекеттик каттоонун негизинде, Кыргыз Республикасындагы эл аралык келишимдердин кучунде каттоосуз корголгон башка жактардын товардык белгилери менен чаташтыруу даражасына чейин жеткен окшош же бирдей товардык белгилер катарында белгилее катталууга тийиш эмес экендиги женунде айтылган жана ошондой эле Кыргыз Республикасынын аймагында жалпыга белгилуу товардык белгилер менен чаташтыруу даражасына чейин жеткен окшош же бирдей белгилее товардык белгилер катарында катталууга тийиш эмес экендиги женунде айтылган норма бар. Ошентип жалпыга белгилуу товардык белгилер менен чаташтыруу даражасына чейин жеткен окшош же бирдей белгилееелерду каттоодон баш тартуу учун туз негиздеме бар экендиги мыйзамда керсетулген. Ошону менен бирге Кыргыз Республикасындагы жалпыга белгилуу товардык белгилердин критерийлери Кыргыз Республикасынын Экмету тарабынан аныкталат.

Мыйзамдын жогоруда аталган нормаларын аткарууда Кыргыз Республикасынын вкметунун 2000-жылдын 24-августундагы №520-токтому тарабынан Кыргыз Республикасындагы жалпыга белгилуу товардык белгилер женунде Жобо бекитилген (мындан ары - Жобо), анда Кыргыз Республикасында товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп жол-жоболору майдачуйдесуно чейин жазылган, жалпыга белгилуулуктун критерийлери аныкталган, ошондой эле компетенциясына товардык белгилердин жалпыга белгилуулугун таануу укугу бар мамлекеттик орган белгиленген.

Эл аралык тажрыйба керсеткендей, эреже катары товардык белгиге жалпыга белгилуу статус беруучу компетенттик органдарга укуктук сот системаларынын чегинде аракет кылуучу сот органы же патенттик ведомство кирет. Бекитилген Жободо жалпыга белгилуу товардык белгилерди коргоо тармагында бирдиктуу мамлекеттик саясатты ишке ашыруучу орган болуп Кыргызпатент белгиленген, ал эми товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу женунде етунмелерду карап чыгуу жана мындай таануу женунде Кыргызпатенттин атынан чечим чыгаруу Кыргызпатенттин алдындагы Апелляциялык кенешке жуктелген, ал терт айлык меенетте етунмену карап чыгат же каршылык билдирет жана чечим чыгарат.

Жободо жалпыга белгилуу товардык белгилерди Реестрге киргизуу, он чечим чыгарылганда атайын кубелук беруу жана маалыматтарды расмий бюллетенде жарыялоо караштырылган.

Товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу критерийлери Жободо темендегудей турде белгиленген:

- товардык белги колдонулуучу товарлардын ошол турун жайылтуу жолдорун камсыздоодо катышуучу адам тарабынан, же товардык белги колдонулуучу товарлардын тигил туруне катышы бар ишкерлер чейросу тарабынан жана Кыргыз Республикасынын керектоочулору тарабынан товарлардын белги колдонулуучу ошол турун чыныгы жана/же потенциалдуу деп таануу жана ошону менен бирге товардын сапатынын денгээли женунде тушунуу елкедегу же дуйнелук рыноктордогу товардык белги менен байланышта болууга тийиш;
- мурдатан ага тиешелуу болгон же ургалдуу пайдалануунун жыйынтыгында жетишкен жогорку айырмалоо жендемдуулугу;
- товардык белгини республиканын аймагында же дуйнелук рынокто рекламалоо жана кенири пайдалануу;
- республикада жана дуйнелук рынокто узак жана ургалдуу пайдалануунун жыйынтыгындагы коммерциялык баалуулук.

Жалпыга белгилуу статус алууга жендемдуу товардык белгинин жалпыга белгилуу критерийге ылайык келгендигин аныктоо учун Жободо ар башка документ турунде бериле турган далилдердин болжолдуу тизмелери келтирилген. Ошону менен бирге бул документтер кызыкдар адамдын езунун далилдери катарында сунушталышы мумкун (рекламага чыгымдоо женунде, сатуунун келемдеру женунде, пайдаланууну ишке ашырууга карата тизмелер, пайдалануу ыкмалары, башка елкелердо укуктарды каттоо жана ийгиликтуу ишке ашыруунун болушун далилдеген документтер, товардык белгинин наркы ж.б.), же жактоочу уюмдардын тыянагы же тил каты (енер жай тармагына тиешелуу компетенттик уюмдарды, товарлардын жана нродукциялардын сапатын, соода уюмдарын, ассоциациялар менен керектеечулердун коомдорун кеземелдее органдары), ошону менен бирге сертификаттардын жана аттестаттардын сапаты, социологиялык суроолордун жыйынтыктары болушу мумкун.

Коомдун белгиленген бир секторунда товардык белги колдонулуучу товарлардын ошол турун таануу коомчулуктун тиешелуу чейрелерунун суроолорунун жыйынтыгы менен аныкталышы мумкун. Бирок, алдын ала божомолдонгон жыйынтыктарды алуу мумкунчулугунун жогору болушунан улам далилдердин мындай туруне чечуучу роль беруу кажетсиз, алар сунушталган далилдердин жалпы жыйындысы менен чогуу каралышы керек. Товардык белгини таануунун кыйла обьективдуу далилдеринин бири болуп товардык белги менен маркаланган товардын сапатын керектеечу тарабынан таануу женунде кубелондуруучу товарларды сатуунун келему тууралу маалыматтар, потенциалдуу керектеечулердун товарларына етунмелер, лицензиаттар жана диетрибьюторлор, ошондой эле лицензиялык макулдашуулар, товарларды сатууга болгон дистрибьюторлор менен келишимдер кызмат кылат.

Мурдатан ага тиешелуу болгон же ургалдуу пайдалануунун жыйынтыгында жетишкен жогорку айырмалоо жендемдуулугу - аны жалпыга белгилуу деп таануу учун товардык белгиге ылайык келуучу критерийлердин бири бо-

луп саналат. Мыйзам боюнча "белгилеедегу оригиналдуулук жана индивидуалдуулук белгилеринин жоктугун" билдирген айырмалоочу жондемдуулукке ээ болбогон белгилеелерден гана тузулген товардык белгилерди каттоого жол берилбейт. Эреже катары, оозеки мунезде болбогон, езунче белунген тамгалардан жана тамгалардын айкалыштарынан турган белгилеелер, же товарлардын женекей суреттемелерунвн жана алардын аталыштарынан, кадимки геометриялык фигуралардан, сызыктардан, сандардан турган белгилеелер ж.б. у.с. болуп саналат. Бирок белгилеенун мындай туру, эгерде ал оригиналдуу же стилдештирилген болсо катталышы мумкун.

Мыйзамдын бул талабы мурдатан ага тиешелуу болгон жогорку айырмалоочу жендемдуулуктегу товардык белгилерди укуктук коргоонун пайда болушу учун жалпы эрежелердин бири болуп эсептелет. Ошону менен бирге жалпы эрежелерден сырткары мурдатан жогорку айырмалоочу жендемдуулукке ээ болбогон белгилеену узак жанаургалдуу пайдалануунун жыйынтыгында ага ээлик кылуунун кучунде укуктук коргоо алууга болот. Мындай айырмалоочу жендемдуулукке ээ болуу, товардык белги катарында пайдаланылган белгилеенун ушунчалык белгилуу жана товардык белгинин милдетин толук кандуу аткарууга жендемдуу болгондугунан кабар берет (мисалы TDK - аудиокассета учун, BMW - автомобилдер учун, № 5 - атырлар учун, LG - электротехникалык товарлар учун). "Айырмалоочу жендемдуулукке ээ болуу" деген аталыш белги жалпыга белгилуу болуш учун айырмалоочу жендемдуулугу мурдатан жогору болгон белгиге салыштырмалуу олутгуу далил болушу мумкун.

Товардык белгинин белгилуулугуне аны кенири жана ургалдуу пайдалануу менен рекламалоо аркылуу жетишет, ошону менен бирге бул пайдаланууну сезсуз эле Кыргыз Республикасынын аймагында ишке ашыруу эмес, кеп товардык белгини Кыргыз Республикасында гана эмес, ошондой эле дуйнелук рынокто да пайдалануу женунде журуп жатат. Кадимки тажрыйбада товардык белгинин жалпыга белгилуулугуне каражаттардын узгултуксуз салымынын жана аракеттердин жыйынтыгында аны узак жана ургалдуу пайдалануунун натыйжасында жетишет, ошону менен катар бул пайдалануу товарлардын езгербеген жогорку сапаты менен тыгыз байланышкан. Дуйнеде товардык белгинин кайсынысын болсун пайдалануунун узактыгы менен географиялык масштабын далилдеген документгер, товардык белгилерди алга жылдыруу боюнча ишмердиктин бардык турлеру, бардык болгон каттоолор же каттоого етунмелер, Париж кошунунун башка мамлекет-катышуучуларынын товардык белгиге карата укуктарды ийгиликтуу ишке ашыруусу, ошол ендуруучунун рынокко терендеп кириши, экономиканын белгиленген секторундагы анын абалы жана башка керсетмелер товардык белгини ургалдуу пайдалануунун бир кыйла маанилуу далилдери болуп саналат.

Пайдалануу реалдуу дагы жана ошондой эле номиналдуу да болушу мумкун (рекламалык иш чараларда, басмада басып чыгарууларда, кергезмелерде, жарманкелерде ж.б.). Эгерде товардык белги республикада алигиче пайдалана элек болсо жана товардык белги менен маркаланган товар рынокто алигиче пайда болбосо, товардык белгинин жалпыга белгилуулугу

реклама аркылуу жетишкен кырдаалда аныкталышы мумкун. Кыргыз Республикасы БСУнун мучесу болуп эсептелгендиктен, ал ТРИПС макулдашуусунун жобосун сактоого милдеттуу. Бул Макулдашуунун 16-статьясынын 2-пунктунда каралгандай: "товардык белгинин жалпыга белгилуулугун аныктоодо муче-елкелер коомчулуктун тиешелуу чейресунде товардык белгинин канчалык белгилуу экендигине, анын ичинде ушул товардык белгиге байланыштуу рекламалык компаниянын натыйжасында ал ушул мучо-олкеде канчалык белгилуу болуп калгандыгын эске алышат". Ошону менен байланыштардын бугунку каражаттарынын жана алдынкы технологиялардын аркасында товардык белги бир кунго жетпей жалпыга белгилуу болуп калышы мумкун. Бирок, эреже катары рекламалык компания узак мезгил бою жургузулот жана ага кеткен чыгымдар ото эле коп болушу ыктымал. Рекламага кеткен чыгымдарды ырастоочу документгер, рекламалык иш-чаралардын тизмеси, рекламалык иш чаралар тарабынан камтылган аймактын географиялык масштабы, социологиялык суроолордун жыйынтыктары, массалык маалымат каражаттарынын адистештирилген басылмаларында товарлардын кенири таанымалдыгы жана аларды ондуруучулор жонундо жалпыга жарыяланган маалымат рекламалык компаниялардын жыйынтыгында ээ болгон товардык белгинин жалпыга белгилуулугунун далили болуп эсептелет.

Товардык белгини узак убакыт бою пайдалануу, куч аракеттер, узгултуксуз каражаттар салымы менен товарлардын жогорку туруктуу сапатын кармоо акыры жыйынтыгында бир катар компоненттерден тузулгон товардык белгинин коммерциялык баалуулугуна таасир этет. Биринчи кезекте товардык белгинин коммерциялык баалуулугу: товардык белгинин "мазмуну" деп аталган жана товардык белгиге укуктарды алууга реалдуу финансылык чыгымдардан, товарларды маркалоодо белгини пайдалануудан алынган таза кирешелерден; анын ээсинин жана башка компоненттердин ишмердигинин жыйынтыгында жетишилген товардык белгинин беделинен турат. Бугун материалдык эмес активдердин категорияларына таандык ишканалардын балансында оз алдынча позиция болуп эсептелген товардык белгинин наркын эсептоонун ар турдуу ыкмалары бар. Кобунчо так ушул товардык белги ишкананын активинде менчиктин эн кымбат баалуу туру болушу мумкун.

Ошентип Жободо товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу учун товардык белгини таануу, жогорку айырмалоочу жондомдуулук, кенири пайдалануу, ошону менен катар реклама жана коммерциялык баалуулук катары товардык белгиге ылайык келген эн негизги жана кыйла жалпы критерийлер чагылдырылган.

Жободо бекитилген укуктук нормаларга ылайык жалпыга белгилуу товардык белгилер, катталган товардык белгилер, фирмалык аталыштар же домендердин аталыштары менен салыштырмалуу артыкчылык укуктук коргоого ээ, ошондой эле бир турдош товарларга жана кызмат корсотуулорго карата эле эмес, бир турдош эмес товарларга жана кызмат корсотуулорго карата дагы корголот.

4 Х Л J

ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИ КОРГОО ТАРМАГЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

М.М. Исаков - Кыргызпатенттин Укук башкармалыгынын эл аралык-укуктук секторунун башчысы

Вир аз мурда биздин кепчулук жарандар учун жан,ы, кенумуш эмес "интеллектуалдык менчик" тушунугу бугунку кунумдук турмушубузга бекем кирип, адабиятта жана басма созде кеп колдонулууда. Бугун жарандын чыгармачылык интеллектуалдык эмгегинин жемишине конституция тарабынан бекемделген анын езгече укугу бар экендиги баарыбызга белгилуу. Авторлор менен ойлоп табуучулар, товардык белгилер менен фирмалык аталыштардын ээлери интеллектуалдык менчикке езулерунун езгече укуктарын коргоо мумкунчулуктеру женунде билишет. Акыркы бир нече жылдардын ичинде эле Кыргыз Республикасында интеллектуалдык менчикти коргоо тармагындагы улуттук мыйзамдар эл аралык нормалар менен толук реформаланган жана айкалыштырылган. Жогоруда саналгандардын бардыгы, ошондой эле Кыргызстандагы мыйзамдарды мындан ары еркундетуу, ИМдин ээлеринин укуктарын сактоо жана коргоо механизмдери, чыгармачылыкты, ойлоп табууну жана башка интеллектуалдык эмгекти енуктурууну угуттвб жана кенейтуу, илим, техника, жацы технология жана интеллектуалдык менчик тармагында мамлекеттик бирдиктуу саясат жургузген жана Кыргыз Республикасында интеллектуалдык менчик системасынын чордону болуп саналган Кыргыз Республикасынын вкметуне караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекетгик агентствосунун (Кыргызпатент) милдеттерине кирет.

Кыргызпатенттин ишмердигинин башкы багыттарынын дагы бири - интеллектуалдык менчиктин эл аралык системасына Кыргыз Республикасын тартуу максатында эл аралык кызматташууну активдуу ишке ашыруу, интеллектуалдык менчикке Кыргызстандык укук ээлери учун езулерунун чыгармаларын, ойлоп табууларын чет мамлекеттерде коргоо кепилчилигине ээ болуу мумкунчулугун камсыздоо.

Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 14-февралынан тартып интеллектуалдык менчиктин дуйнелук уюмунун мучесу болуп саналат (ИМДУ). Интеллектуалдык менчиктин дуйнелук уюмун уюштуруучу Конвенцияга 1967-жылы кол коюшкан бугунку кундегу мамлекеттер тарабынан тузулген ИМДУнун канткен менен дагы кылымдан ашык тарыхы бар. Бул уюмдарды енуктуруу 1883-жылдагы енер жай менчигин коргоо боюнча Париж конвенциясына ылайык енер жай менчигин коргоо боюнча Эл аралык кошундун (Париж), жана 1886-жылдагы керкем жана адабий чыгармаларды коргоо боюнча Берн конвенциясына ылайык керкем жана адабий чыгармаларды коргоо боюнча Эл аралык кошундун (Берн) бул тармактарда улуттук мыйзамдарды унификациялоо жана интеллектуалдык менчикти коргоонун эл аралык

универс
тузуудеь
ыкмалар
пайдала
да болу]
лык ко|
ИМДУ
лып, 17)
теллект>
макулда
алат).

0]
керкем
каттоо £
лишим)
эсептелг
жана э.
еркунде
алдык v
улуттук
Кыргызı
тар бою
дой эле
окушат.

И
тажрыйС
Кыргыз<
рыйбась
тур керс
лектуалл
микальн
алыскы
ликасын
бел гонд[1]
менчикт
кылдатт]
органда(
эсептеле
ректору,
публика
Акаевге
мед алы г
жургузуг
ал ганды

универсалдуу системасын аныктоону каалаган елколер тарабынан акырындап тузууден башталат. Техника жана технологиялардын прогресси менен жацы ыкмалардын пайда болушун алып келген ИМДУнун мындай объектилерин пайдалануу, интеллектуалдык менчик объектилеринин жаны турлерунун пайда болушу менен шартталып, интеллектуалдык менчикке укуктарды эл аралык коргоонун системаларын туруктуу енуктуруу менен бирге езгертууде ИМДУ 1974-жылдан тартыгг БУУнун адистештирилген мекемеси болуп саналып, 170тен ашык мамлекет-мучелерду бириктирет жана бугунку кунде интеллектуалдык менчик тармагындагы 20дан ашык эл аралык келишимдерди, макулдашууларды жана конвенцияларды администрациялайт (жетекчиликке алат).

Энер жай менчигин коргоо боюнча Париж кошунунун, адабий жана керкем чыгармаларды коргоо боюнча Берн кошунунун, эл аралык белгилерди катгоо боюнча Мадрид кошунунун, РСТ (патент кооперациясы женунде келишим) Кошунунун жана башка эл аралык кошундардын катышуучусу болуп эсептелген административдик милдеттерин аткаруучу ИМДУ жаны улуттук жана эл аралык укуктук актыларды даярдоо, аракеттеги мыйзамдарды вркундетуу боюнча Кыргыз Республикасы менен кызматташат. Интеллекту-.апдык менчикти жана коргоо системасын енуктуруу проблемалары боюнча улуттук жана регионалдык семинарларды еткеруу ырааттуу жолго коюлган. Кыргызпатенттин адистери ИМДУнун эгидасынын алдында ар турдуу багыттар боюнча стажировкадан етушет. Кыргызпатенттин кызматкерлери ошондой эле ИМДУнун буткул дуйнелук академиясынын дистанттык курстарында окушат.

И МДУнун чегинде башка мамлекеттер менен ез ара жардамдашуу жана тажрыйбаларды уйренуу боюнча кызматташуу енугууде. Ушуга байланыштуу Кыргызстандагы интеллектуалдык менчик системасынын калыптануу тажрыйбасына кептеген елкелор кызыкдар экендигин жасалма сыпайгерчилик тур керсетпей эле белгилей кетуу зарыл. Кыргыз Республикасындагы интеллектуалдык менчик системасынын ез алдынча, синергетикалык жана динамикалык онугушу КМШнын кептеген елкелеру учун эле эмес, кептеген алыскы чет елкелер учун дагы моделдуу болуп саналат. Бул Кыргыз Республикасынын президенти А. Акаевдин ушул системанын енугушуне зор конул белгендугунун, мамлекеттин экономикасын енуктурууде интеллектуалдык менчиктин ролуна Кыргызпатенттин жетекчилигинин мамлекеттик саясатты кылдаттык менен жузеге ашырууга жана Кыргызстандагы башка мамлекеттик органдар менен ез ара активдуу аракеттерине баа беруунун жыйынтыгы болуп эсептелет. Интеллектуалдык менчиктин дуйнелук уюмунун Генералдык директору, доктор Камил Идристин 2001-жылдын февраль айында биздин республикага жасаган визити жана Кыргыз Республикасынын президенти А. Акаевге интеллектуалдык менчикти енуктургендугу учун ИМДУнун Алтын медалын тапшырышы, Кыргызстанда интеллектуалдык менчик тармагында жургузулген саясаттын эл аралык коомчулук тарабынан жогору баа алгандыгын айгинелейт.

ИМДУнун Генералдык директорунун бул визитинин учурунда эки тараптуу кызматташууну терендетуу боюнча Кыргыз Республикасынын ©кмоту менен Интеллектуалдык менчиктин дуйнолук уюмунун ортосунда мындан аркы иш чараларды белгилеген кызматташуу Программасына кол коюлган.

Кыргыз Республикасынын президенти А. Акаев 1998-жылдын 20-ноябрында Интеллекту&пдык менчик укуктарынын соода аспектилери боюнча Макулдашуусу болуп (ТРИПС) саналган ИМдин тиркемесине, Буткул дуйнолук соода уюмун (БСУ) уюштуруу жонундо Маракеш макулдашуусуна Кыргыз Республикасынын кошулгандыгы жонундо Протоколду ратификациялоо жонундо Мыйзамга кол койду. БСУга кируунун эн башкы шарттарынын бири болуп саналган бул макулдашууга кол коюу соода уюмдарынын мамлекет-катышуучуларынын интеллектуалдык менчик укуктарын камсыздоо учун колдонула турган бир кыйла катуу стандарттарды аныктайт. Кыргызпатент тарабынан улуттук мыйзамдарда ТРИПС нормаларын имплементациялоо боюнча зор иш жургузулгон.

Интеллектуалдык менчикти коргоо боюнча мамлекеттердин глобалдуу кызматташуусун координациялаган жана комок корсоткон ИМДУ жана белгилуу олчомдо БСУдан сырткары, интеллектуалдык менчик укуктарын камсыздоо боюнча мамлекеттер аралык оз ара аракет механизмдеринин арасында регионалдык макулдашууларга ылаиык тузулгон эл аралык уюмдар негизги орунду ээлейт.

Мындай регионалдык уюмдардын бири 1995-жылы августта кучуно кирген Евразиялык патенттик конвенцияга ылайык тузулгон Евразиялык патенттик уюм болуп эсептелет (ЕАПУ). ЕАПУ СССРдин учурунда болгон бирдиктуу патенттик мейкиндикти калыбына келтируу максатында КМШ олколорундо тузулгон болучу. Бул уюмду уюштурууга Кыргыз Республикасы тарабынан озгочо конул болунду, андыктан КМШ мамлекеттеринин кызыкдар аймактарында бирдиктуу, патенттик мейкиндикти кайрадан тузуу, Кыргызстандын жакынкы олколор менен болгон экономикалык байланышын калыбына келтируунун маанилуу оболголорунун бири болуп саналат.

Конвенциянын жана ал тарабынан уюштурулган Евразиялык патенттик уюмдун негизги максаты Конвенциянын бардык мамлекет-катышуучуларынын аймактарында иш жургузгон Евразиялык бирдиктуу патенттин негизинде ойлоп табууларды укуктук коргоонун эл аралык регионалдык системаларын тузуу болуп эсептелет. Бул уюмдун ишине катышуу КМШнын дээрлик бардык аймактарында кыргыз ойлоп табуучуларына озулерунун ойлоп табуусун коргоого алууга мумкунчулук берет.

Кыргызпатенттин директору, Кыргыз Республикасынын УИАнын муче-корреспонденти, техника илимдеринин доктору, профессор Р. Оморов 1999-2001-жылдары Евразиялык патенттик уюмдун Административдик кенешинин торагасы болуп келген.

ЕАПВ менен кызматташууда Кыргызпатенттин кызматкерлерине Евразиялык патенттик ведомстводон стажировкадан откоруу мумкунчулукторун беруу пландаштырылууда.

Интеллектуалдык менчикти коргоо, енуктуруу жана эл аралык байланыштарды эффективдуу бекемдее, бул тармакта макулдашылган саясатты жургузууге Кез карандысыз Мамлекеттер Шериктештиги тарабынан да зор маани берилет. Шериктештиктин чегинде интеллектуалдык менчик тармагында укук бузууларды эскертуу жана тыюу салуу боюнча кызматташуу женунде, ойлоп табууларды укуктук коргоо тармагында мамлекеттер аралык жашыруун сырларды ез ара сактоону камсыздоо женундо, есумдуктордун жаны еортторун коргоо женундо, автордук жана чектеш укуктарды коргоо тармагында ж.б. бир нече кеп тараптуу мамлекеттер аралык макулдашуулар тузулген. Энер жай менчигин коргоо боюнча иш чаралар женунде Макулдашууга ылайык жана енер жайды коргоо маселелери боюнча Мамлекеттер аралык кенешти тузууде КМШга тиешелуу тармактык кызматташууга ылайык мамлекеттер аралык органдар пайда болгон. Энер жай менчигин коргоо боюнча КМШнын Мамлекеттер аралык кенешинин ишине интеллектуалдык менчик жаатындагы мамлекеттик башкаруу органдарынын жетекчилери катышышат.

Интеллектуалдык менчикти коргоо боюнча кызматташуу КМШ жана парламенттер аралык децгээлде ишке ашырылат. КМШ мамлекет-катышуучуларынын Парламенттер аралык Ассамблеясы тарабынан 2000-жылдын 9-декабрында бугунку эл аралык стандарттардын галабын эске алуу менен КМШ мамлекет-катышуучуларынын интеллектуалдык менчик тармагында улуттук мыйзамдарын оркундетуу боюнча сунуштар женундо токтом кабыл алынган.

Кыргызпатент тыгыз байланышта болгон енер жай менчигин коргоо боюнча башка эл аралык регионалдык уюм Европалык патенттик уюм болуп эсептелет (ЕПУ). ЕПУ ойлоп табууларды каттоонун европалык системасын уюштуруу боюнча 1973-жылы Мюнхендеги дипломатиялык конференцияда Европалык патенттик конвенция тарабынан кол коюу менен ийгиликтуу аяктаган европалык елкелердун жемиштуу кызматташуусунун жыйынтыгында тузулген эле. ЕПУ жана Кыргызпатентгин ортосунда онер жай менчигин коргоо проблемаларына арналган бардык семинарларды даярдоо жана откеруу кызматташуусу активдуу енугууде.

Интеллектуалдык менчик укуктарын эл аралык коргоодо эреже катары мамлекеттер аралык уюмдар менен бирдей эле интеллектуалдык менчик объектилеринин белгиленген турлорунун укук ээлерин бириктирген эл аралык мамлекеттик эмес уюмдар да бир топ роль ойнойт.

Фонограмма ендуруучулордун эл аралык кызматташуусу алардын укуктарын жана мыйзамдык кызыкчылыктарын коргоо максатында фонограмма ондуруучулердун Эл аралык федерациянын чегинде ишке ашырылган (1FPI). Фонограмма ендуруучулердун Эл аралык федерациясы Швейцарияда катталган жана 1933-жылдан бери екум суруу менен дуйненун 75 олкесунен 1300ге жакын ири жана чакан ун жазуучу компанияларды бириктирген эл аралык екмоттук эмес, коммерциялык эмес уюм болуп саналат. IFPI БУУ системасындагы эл аралык уюмдардын катарында Интеллектуалдык менчиктин

дуйнелук уюмун (ИМДУ) кошуп ЮНЕСКО, Эмгек Эл аралык Уюму (ЭЭУ) ошондой эле Европа Кенеши тарабынан интеллектуалдык менчик тармагындагы эксперт катарында таанылган.

1999-жылдан тартып Кыргызпатент жана IFPIНМН Россия менен КМШ елкелерундегу екулчулуктерунун ортосунда тузулген интеллектуалдык менчикти коргоо чейресундегу кызматташуу женунде Макулдашуунун негизинде Кыргызпатент менен IFPI кызматташуусу енугуудо. Ошону менен катар, кызматташуунун артыкчылык багыттары болуп мыйзамдарды вркундетуу, автордук жана чектеш укуктардын объектилерин коргоо боюнча биргелешкен аракет, маалыматтарды алмашуу, цивилизациялуу музыка рыногун енуктурууге кемек керсетуу, семинар, симпозиумдарды еткеруу белгиленген. Ушул келишимдердин негизинде Кыргызпатенттин бир нече кызматкерлери алынган аудио- жана видеопродукцйялардын предметтеринин контрафакттыгына эксперттик изилдее уюштуруу жана жургузуу, автордук жана чектеш укуктар жаатында укук бузууларга тыюу салуу боюнча ички иштер органдары менен биргелешкен иш чараларды уюштуруу жана еткеруу боюнча IFPIННН Москвадагы офисинде стажировкадан отуп келишти. IFPI тарабынан методикалык жардам керсетулуп, алынган продукцияларга изилдее жургузууде зарыл болгон укук ээлеринин маалыматтар базасы берилет.

Кыргызпатент бугунку кунде авторлордун укуктарын коргоо боюнча кызматташууларды кенейтуу учун 1926-жылы тузулген (СИЗАК) авторлордун жана композиторлордун Эл аралык конфедерациясына кируу боюнча иш жургузууде. Конфедерация езунун эксперттери аркылуу автордук укуктар женунде мыйзамдарды иштеп чыгууда енуккен елкелерге жардам берет, ошондой эле автордук укук маселелери боюнча баардык ири эл аралык конференцияларды даярдоо жана еткерууге тузден туз таасир этет.

Интеллектуалдык менчик системасынын эффективдуу иши учун башка олкелордегу интеллектуалдык менчикти башкаруу органдары менен ошондой эле чет елкелук патенттик ведомстволор, автордук укуктук коомдор жана интеллектуалдык менчик укуктарын коргоо боюнча башка уюмдар менен Кыргызпатенттин тузден туз ведомстволор аралык оз ара аракети зор мааниге ээ.

Автордук мулктук укуктарды жамааттык негизде башкаруу боюнча укуктарды ез ара еткоруп берууде ез ара екулчулук камсыздоо максатында Кыргызпатент менен Россия автордук коому, Казакстан Республикасынын экономика жана соода министрлигинин автордук укуктар боюнча Агентствосу жана Казак автордук коому, Молдованын Автордук укук ассоциациясы, Туркиянын MESAM автордук коому ж.б. менен макулдашуулар тузулген. Мындай макулдашуу айталы, адабий жана керкем чыгармаларды коргоо боюнча Берн конвенциясында каралгандай Кыргызстандык авторлорго езулерунун чыгармаларын башка елкелерде коргоого ээ болууга эле эмес, чет елкелук пайдалануучуларга езулерунун чыгармаларын пайдаланууга жана ал учун автордук сый акы алууга езулерунун екулу болуп эсептелген Кыргызпатент аркылуу уруксат алуу мумкунчулугу берилет.

Онер жай менчигин коргоо тармагында кызматташуу женунде макулдашуу, енор жай менчигин коргоо тармагында адистерди даярдоо, билим

денгээлин вркундетуу, тажрыйба алмашуу ж.б. боюнча караштырылган кызматташууга ылайык енер жай менчиги боюнча Страсбург эл аралык окуу Борбору тарабынан жетишилген. Франциядагы енер жай менчик Улуттук институту менен техникалык документтердин сапыштырмалуу келишими бар.

Адамзаттын внугуусу менен бирге интеллектуалдык менчиктин объектилеринин жаны турлеру тузулет жана тузулв бермекчи, же мындай коргоону беруу зарылчылыгынын бышып жетилген чыгармачылык интеллектуалдык эмгектин жыйынтыктарына карата укуктук коргоо берилет (элдик оозеки чыгармалар, салттуу билимдер, генетикалык ресурстар). Ушул эле учурда техника жана технологиядагы прогресс интеллектуалдык менчиктин объектилерин пайдалануу учун жаны мумкунчулуктерду ачат жана ача бермекчи. Ушунун баары, ошондой эле мамлекеттин экономикалык енугушундегу интеллектуалдык менчиктин ролунун тез есушу, интеллектуалдык менчик ээлери менен пайдалануучулар тарабынан мамлекеттер ортосундагы жаны мамилелердин пайда болушуна алып келет жана мындай мамилелерди талапка ылайык укуктук женге салууну аныктоо максатында елкелердун кызматташуусун жана ез ара тынымсыз аракеттерин талап кылат. Ушуга байланыштуу интеллектуалдык менчикти коргоо жаатындагы ар тараптуу жана активдуу эл аралык кызматташтыкка багытталган Кыргыз Республикасынын саясаты туура жана маанилуу экендиги керунуп турат.

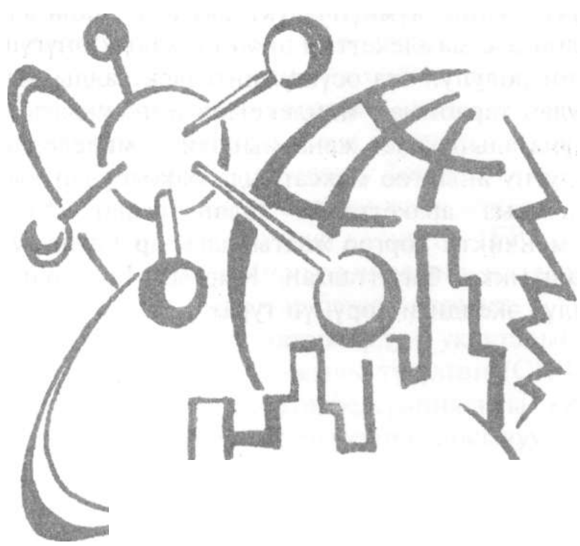

ИННОВАЦИЯЛАР ЖАНА РЫНОК

енуь
мен[1]
Кыр
npoi

тузу,
тес к
чагы

кубе
хауг;
уюм,
да, с
кара
салы
керс
влче
лип

неги
кени
втуп

аныь

ал у у
баал

укук

тоо

на

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ОБЪЕКТИЛЕРИНИН НАРКЫН БААЛОО

***Хмилевская** Л.Т.* - *Кыргызпатенттин методика болум унун башчысы*

Довлотбаева А. - *Кыргызпатенттин алдындагы Интеллектуалдык менчиктин мамлекеттик фондусунун уюштурууну камсыздоо бвлумунун жетектовчу адиси*

Батыш эксперттеринин баалоосу боюнча экономикасы цивилизациялуу енуккен олкелорде енер жай фирмаларынын капиталында интеллектуалдык менчиктин (ИМ) улушуно 35 %ке чейин капитал туура келет экен, ал эми Кыргыз Республикасында бааланган жана эсепке алынган ИМдин улушу бир процenttин децгээлинде аныкталат.

Кыргыз Республикасында ИМди баалоо жана анын эсебин алуу боюнча тузулген кырдаал ИМдин чыныгы потенциалын эч канчалык аныктай албайт, тескерисинче ал ушул чейредегу иштин канааттандырарлык эмес экендигин чагылдырып турат.

ИМ объектилеринин наркын баалоо зарылчылыгы айрым патентгерди, кубелуктерду, автордук укуктарды сатууда, онер жай менчигине жана ноу-хауга лицензия беруудо, ошондой эле менчиктештирилуучу ишканалар менен уюмдардын буткул илимий-техникалык потенциалын баалоодо, аларды сатууда, ойлоп табууларды жана ноу-хауну колдонуу менен объектилерди тузууго каражаттарды инвестициялоодо, тузулуучу ишканалардын уставдык фондуна салым катары салынган объектилерди баалоодо, аларды ездоштуруууго комок керсотуучу авторлор менен башка адамдарга твленуучу сый акылардын олчемун аныктоодо жана чарба ишмердигинин башка турлорун баалоодо келип чыгат.

ИМ объектилерин баалоо боюнча кызмат керсотуулерду талдоонун негизинде баалоонун турлорун максаттуу арналышы боюнча аны кыйла кецири тараган максаттуу баалоодон баштап, жана сейрек учураган турлеруно втуп, твменкудвй тартипте:

• ишкананын уставдык капиталына салынган салым;

• уюмду кошууда же белууде уставдык капиталдагы мулк улушун аныктоо;

• ишкананын бардык активдерин милдеттуу турдо жана толук эсепке алуу максатгары учун материалдык эмес активдерди баалоо жана кайтадан баалоо;

• патенттерди, ИМдин объектилерине лицензияларды жана башка укуктарды сатып алуу-сатуу;

• инвестициялык долбоорлордогу ИМ объектилеринин улушун аныктоо;

• франчайзингди (ноу-хаусу бар фирманын озунун технологиясын жана соода маркасын кардарга - онокторуно пайдаланууга берген бизнестин формасын) уюштуруу;

- ИМ объектисин камтыган, куреого коюлган мулкту каржылоо;
- ИМ объектисин камтыган мулкту камсыздандыруу;
- ишкананы жоюу;
- лизинг (техникалык каражаттарды, имараттарды жана курулуштарды орто жана узак меенетке ижарага беруу) операциялары тартибинде жайгашгырууга болот.

ИМ объектилерин баалоонун турлерунун бири — бул буюм — зат объектиси болбогон, бирок акча менен бааланган наркы бар, ишканалар менен уюмдарга тиешелуу баалуулук болгон ушул объектилерди материалдык эмес активдер катары баалоо болуп саналат. Алар баалуу кагаздар, патенттер, лицензиялар, технологиялык жана техникалык жанылыктар, долбоорлор ж. б.

Мындай баалоо ИМ объектилеринин эсебин алуу жана ишкананын балансында турган мулку менчиктештирилгенде, жоюлганда, кайтадан уюшулганда, ИМдин объектиси ишкананын уставдык капиталына салынганда аларды ушул мулктун курамында корсотуу максатында ишке ашырылат.

Чындыгында, мурда мамлекет ээси болгон имараттар, курулуштар, жабдуулар, аны менен кошо, атап айтсак, ИМ объектилерине карата езгочо укук турундо болгон интеллектуалдык багаж дагы жаны ээлерине отkондо акыркы аталгандын баасы чыгарылышы жана теленушу керек.

Иш жузундо болсо укуктарды откоруп берууну менчиктештируунун журушундо ИМ объектилерине болгон укуктарды ишкананын активине киргизуу бардык эле жерде кеп учурда унутулуп калат да, ошону менен кийин анын мурдагы жана кийинки ээлеринин ортосунда чыр-чатакгар келип чыгаг.

Биз жаны тузулуп жаткан ишкананын уставдык капиталына тиешелуу укуктарды андан ары салуу максатында же болбосо ушул укуктарды курооге коюу максатында материалдык эмес активдердин наркын баалоо жонундо сез кылганыбызда, алардын наркын баалоодо кетирилген коптогон каталар аны тузуучулордун, ишкананын езунун, анын ээлери менен акционерлеринин, мумкун ишкананын уставдык капиталынын олчомуно карап, же болбосо ИМ объектисин курооге беруугo карата болгон укукту откоруп алгандыгына карап кредит берген банктын проблемасы болуп саналат. Мамлекет мындай учурда Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин 105-статьясынын 5-болугундо айтылган укуктук аспектилердин негизинде материалдык эмес активдердин наркын баалоо маселелерин женге салат, ага ылайык чарбалык жугуртуунун катышуучусунун салымын мыйзамда каралган учурларда акча менен баалоосу коз карандысыз эксперттик баалоодон отушу керек.

Ишкананын материалдык эмес активи болуп эсептелген ИМ объектилерине болгон укуктун наркын баалоого карата азыркы учурдагы мамилелерге аларга ээ болуунун жолдору таасир берет. Эреже катары, ишкана материалдык эмес активдерге бир нече жолдор менен ээ болот, мисалы, уюштуруучулардын (катышуучулардын) макулдашуусу боюнча бааланган уставдык (чогуу чыгарышкан) капиталдагы алардын салымдарынын эсебине уюштуруучулардын (катышуучулардын) салымынын; башка ишканалардан же жеке тараптардан акы толоп алуунун, ошондой эле объектини сатып алууга же жаратууга жана аны пайдалануу учун даяр абалга келтирууго иш жузундо кетуучу чыгымдарга жараша баалап, аларды ез ишмердигинин журушундо тузуунун,

башка ишканалар менен жеке тараптарга алардын наркын эксперттее жолу менен баалап, откоруп беруунун натыйжасында ээ болот.

Бухгалтердик эсепке алуунун системасы материалдык эмес активдерге ээ болуунун жолуна жараша тузулот. Бирок бул объектилердин бухгалтердик эсебин жургузуунун методологиясынын жетиштуу иштелип чыкпагандыгы, атап айтсак, ишкананын ИМ объектилерин жаратуу жана ага ээ болуу укуктары менен байланышкан чыгымдарды котеруу тартиби иштелип чыкпагандыгы ИМ объектилерин жаратууда жана жацы объектилер менен алмашууда ишканалардын активдуулугун белгилуу даражада томондотет.

ИМ объектилерин баалоонун дагы башка турлору да колдонулат, мисалы, товардык белгилерди, ойлоп табуунун патентин, онор жай улгулорун, пайдалуу моделдин куболугун келишимдик негизде коммерциялык пайдаланганда баалоо, б.а. ушул объектилерге болгон укуктар ыктыярдуу откорулуп берилген коммерциялык келишимдер тузулгондогу баалоонун туру колдонулат.

ИМ объектисин мындай баалоо учурунда, мисалы, товардык белги же ойлоп табуунун патента алардын турмуштагы циклдеринин ар кандай стадияларында кыйла эле ар башкача бааланышы мумкун экендиги эске алынуусу тийиш. Мындай баалоо, эгерде ал акча менен бааланса, мин эсеге же миллион эсеге ар башкача бааланышы мумкун. Мындай эффектини товардык белгинин мисалында оной эле корсотуп коюуга болот. Каттоого алынып жаткан учурда товардык белги, эреже катары, абдан арзан болот. Бирок, ондуруштун осуусуне, реклама иштерин откерууге жана керектоочулордун ондурулгон товарга карата ишеними арта башташына жараша товардык белгинин баасы миллиондогон, а тугул миллиарддаган долларга чейин жогорулашы мумкун, мисалы, "Кока-Кола" товар белгиси азыркы кундо 40 млрд. долларга бааланат. Иш жузундо товардык белгиге негизги каражат жумшоолор аны жаратууга чейин эмес, андан кийин болот.

Ушуга окшогон корунуш патенттелуучу ойлоп табууларга да мунөздуу. Эреже катары, ойлоп табуунун пайда болушунан мурда ага коп аракеттер жана материалдык чыгымдар жумшалат, бирок алар ойлоп табууну оздоштуруу жана тиешелуу ондурушту тузуу боюнча чыгымдарга Караганда коп эсе аз болот. Ойлоп табууну патенттоо учуру бардык керектуу аракеттер менен чыгымдардын иретинде анын эн башталышында эмес, анын акырындагысына Караганда баштапышына жакынырaак учурга туш келет. Мындай салымды жалпысынан баалоо демейде анын укуктарын тузгондордун ар бирин айрым-айрым баалоого Караганда оной болот. Анын баасы — патенттелген ойлоп табууну пайдаланууга карата ачык жургузулгон монополия беруучу артыкчылыктардын баасы болуп саналат.

Технологиялардын баасын коюу белгилуу озгочолукторго ээ.

Технологиянын баасы келишимдик болуп саналат жана ал оноктордун макулдашуусунун натыйжасында аныкталат.

Технологияларды откоруп беруунун дуйнолук тажрыйбасы ырастагандай, технологиянын баасы боюнча маселе технологияны сатуучу менен сатып алуучунун ортосунда чыгуучу чыр-чатактардын негизги булагы болуп сана!ат. Батыштын эксперттери илимий-техникалык ишмердик беруучу жыйынтыктардын баасы жонундегу суроого так жооп жок деп, аны эсептоенун стан-

дарггуу методикасы да жок деп эсептешет, бирок технологияны откеруп беруу тармагы боюнча адистер сунуш кылала турган коптоген рецептер бар. Бул рецептердин жакшы жагы алар монополиялык баа чектоодон технологияны жаратууга байланышкан чыгымдарды баалоого чейинки жолдорду камтыйт.

Технологиянын баасына ар кандай факторлор таасир берет. Аларга илимий-техникалык жацылыктарды иштеп чыгуу стадиясы да, аны укукгук коргоонун формасы да, берилуучу укуктун колому да, толоонун шарттары да кирет. Бирок бааны чектое саясатына таасир беруучу негизги факторлордун бири болуп, батыш экспертгеринин пикири боюнча, фирманын дуйнолук рынокко чыгуу боюнча стратегиясы эсептелет.

ИМ объектисин баалоо процессинде чечиле турган эн башкы маселе анын турмуштагы циклдеринин ар кандай стадияларында баалоонун топ келишкен жолун тандап алуу болуп саналат.

ИМ объектисин баалоо аны турмуштун бардык эле учурларына туура келтирип баалоо болуп саналбайг, ал ар дайым максаттуу муноздо болот, ошондуктан анда тузулгон кырдаал жана кардардын муктаждыгы эске алынышы зарыл. Мисалы, мурда аткарылган кайсы бир эсептерди андагы сандарды автоматтуу турдо алмашгырып коюп, башка эсептерди жургузуудо колдонууга боло турган учурлар эч убакта болбойт. Иш жузундо ИМдин бипбирдей объектилери болбойт жана да аларды ишке ашыруу учун бипбирдей шарттар дегеле болбойт. Ар бир учурда бул ИМдин объектисинин наркына таасир беруучу факторлордун озунчо жыйындысын камтыган жаны изилдое болуп саналат. Баалоочунун колдонгон "озунун универсалдуу жеке ыкмасын" ИМдин башка бардык объектилерине карата колдонууга болбой тургандыгын белгилеп кетуубуз зарыл.

Ошондой болсо да ИМ объектилеринин наркын баалоонун бардык колдонулуп жургон ыкмалары азыркы учурда белгилуу классикалык уч ыкмага негизденет, алар:

- чыгымдык баалоо;
- рыноктук баалоо (салыштырып сатуу ыкмасы);
- кирешелик баалоо (киреше боюнча).

ИМдин объектисинин наркын баалоонун кыйла иштелип чыккан жолу ИМ объектилеринин эсебин тузуу тажрыйбасында колдонулуп жургон *чыгымдык баалоо* ыкмасы болуп саналат, ал ИМ объектисин жаратууга, коргоого жана колдонууга байланышкан чыгымдардын бардык суммасын эсептоого негизденет. Бирок рынок шартында мындай ыкма чектелуу гана колдонулат.

ИМ объектисинин - активдин наркы чыгымдык баалоо ыкмасына ылайык объектини кайталап ондуруу же активдин эскиргендиги учун эсепке киргизилген негиздуу ондоолорду эсептен чыгарып салып, аны алмаштыруу учун кеткен чыгымдар боюнча эсептелиши мумкун. Эгерде материалдык активдер учун физикалык эскируу, функционалдык жана экономикалык эскируу муноздуу болсо, материалдык эмес активдер учун убактылуу (же моонотгуу) жана материалдык эскируу муноздуу болот. Моралдык эскируу кыйла прогрессивдуу материалдык эмес активдердин пайда болушу менен

байланышкан, мисалы, айрым буюмдарды ондуруп чыгарууда ушул эле милдеттерди аткарган патенттердин. Патенттердин моралдык эскириши ендурушта кирешенин азайышы жана активдин езунун кирешелуулугунун темондешу менен коштолог.

Чыгымдык баалоо ыкмасы кепчулук учурда келечектеги кирешелерди алууга катышпаган жана азыркы учурда киреше бербеген материалдык эмес активдерди баалоо учун колдонулат.

Рыноктук баалоо ыкмасы же салыштырып сатуу ыкмасы боюнча материалдык эмес активди болжолдонгон келишим боюнча баалоону ушул сыяктуу келишим менен салыштыруу караштырылат. Салыштырылуучу ушул эки келишим келишимдин рентабелдуулугунун эсептеринде колдонулуучу негизги экономикалык параметрлери боюнча салыштырылат. Демейде бул капиталдын жугурумдуулугу жана ойлоп табууну же товардын белгисин пайдалануудан алынган таза киреше болуп саналат.

Эл аралык тажрыйбада бул ыкма патенттердин жана технологиялардын наркын баалоо учун кецири колдонулат.

Бул ыкма адабияттын, корком онордун жогорку чеберчилик менен жаралган чыгармапарын сатууда, жогорку сапаттуу аудио жана видео продукцияларын даярдоодо жана коммерциялык сатууда, программалык продуктуларды кебойтуп чыгарууда жана сатууда пайдаланылышы мумкун.

Кирешелик баалоо азыркы учурда ушул активден келечекте киреше алууну кутуу менен шартталган конкреттуу материалдык эмес активдин экономикалык баалуулугуна негизденет.

ИМдин объектисин пайдалануудан алынуучу киреше ИМдин объектисин сатуунун натыйжасында алынган жалпы кирешенин олчомундогу анын улушун болуп салуу жолу менен аныкгалат.

Кыргызстанда баалоо ишмердигин жонго салуу учун нормативдик актылардын болушу зарыл жана аларда томендегудой принципиалдуу жоболор: баалоо ишмердигинин объектилерин, маселелерин жана максаттарын аныктоо; баалоо милдеттуу жана демилге менен болушу эске алынуу менен баалоо ишмердигинин субъектилерин аныктоо, баалоо ишмердигинин "коз карандысыздыгына" кепилдик сыяктуу жоболор; баалоочуларды окутуунун жана аттестациялоонун, баалоочулардын ишмердигин лицензиялоонун тартиби; баалоо ишмердигин жонго салуучу мамлекеттик органдардын системасы; мыйзамдын жоболорун бузгандыгы жана баалоо ишин жургузуучу субъекттердин, мамлекетгик органдардын жана кызыкдар тараптардын ортосундагы талаштарды женго салуунун тартибин бузгандыгы учун жоопкерчилик боюнча чаралар камтылышы зарыл.

Азыркы учурда Республикада мулкту баалоо тармагындагы стандарттардын долбоорлорунун тобу иштелип чыгып, ал макулдашуу стадиясында турат, демек биз анын жоболорун жакынкы мезгилде пайдапана башташыбыз мумкун.

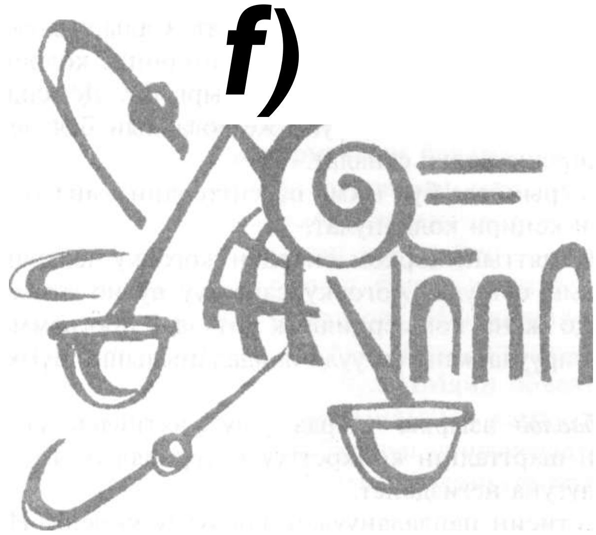

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧЙ1 УКУКТАРЫН ИШКЕ АП1ЫРУУ ЖАНА КОРГОО

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК УКУКТАРЫН ИШКЕ АШЫРУУ ЖАНА КОРГОО

31

ГРАЖДАНДАРДЫН УКУКТАРЫН ЖАЦЫ ДЕЦГЭЭЛДЕ КОРГОО

Жалыбин С.М. *- Казакстан Республикасынын Парламентинин (Мажилисинин) Мыйзам чыгаруу жана соттук-укуктук реформалоо боюнча комитетинин тврагасы, юридикалык илимдердин кандидаты*

Казакстан кез карандысыз деп жарыялангандан тартып вткен 10 жыл, укуктук мамлекетги тузуудо коомдун аз эмес ийгиликтерге жетишкендигинин ишенимдуу кубвсу болуп саналат. Мамлекетте сот бийлиги туруктуу бекемделуудо жана еркундевде. Сот бугунку кундо жарандардын укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоонун кыйла таасирдуу формасы болуп саналат.

Мамлекеттик программага ылайык ишке ашырылуучу сот системасын мындан ары реформалоо, сот адилеттигинин аткаруу чойресун акыркы жылдары туп тамырынан бери озгвртууго алып келди. Бийликтин аткаруучу бутактарынан соттун болунушу, сот чечимдерин аткаруу боюнча атайын вкулчулук органдарын тузуу, сот бийлигин кучвтуугв багытталган бир катар мыйзамдык актыларды кабыл алууунун жыйынтыгы "Казакстан Республикасында сот системасынын жана соттордун статусу жонундо" Конституциялык мыйзамды кабыл алууга туртку болду.

Казакстан Конституциясы тарабынан сот бийлигинин автономдуу деп салтанаттуу жарыяланышына карабастан, бул тушунук жакынкы мезгилге чейин жетиштуу баскычта декларативдуу бойдон калды. Сот ишмердиги учун жер-жерлерде жооп беруучу аткаруу бийлигинин органдары материалдык-техникалык жана социалдык-турмуштук камсыздоо боюнча езулерунун милдеттеринен кыйгап етуп, конкреттуу иштерди чечууге бир топ жолтоо болуу менен копчулук учурда сот устунон туздон туз жетекчиликти ишке ашырууга аракеттенишкен. Ошондуктан сот адилеттигин аткаруу процессинде жана сот башкаруучулугу боюнча кайра тузулгон Комитет аркылуу административдик-чарбалык ишмердик проблемапарын чектоо, албетте, обьективдуу жана акыйкат саг адилеттиги учун припципиалдуу мааниге ээ дагы бир фактор катары кызмат кылат.

Кайрадан кабыл алынган мыйзам менен сотгун жарыяланган жогорку статусу жана бул декларациянын реалдуу маселелери толук чечилген. Башкача айтканда, бардык децгээлдеги, айрыкча райондук жана шаардык звенодогу судьялардын социалдык абалы мындан ары жетиштуу материалдык камсыздоого жараша жолго коюлат, ал оз кезегинде судьялардын ак ниеттуулугун жана обьективдуулугунун кепилдиги катары дагы кызмат кылууга тийиш.

Белгилуу болгондой - жакшыртуунун чеги жок, бирок кайсыл система болбосун, анын ичинде жана сот системасы адам факторун эсепке албаганда эч нерсеге татыбай тургандыгы аксиома болуп саналат. Ошондуктан сот адилеттигин жакшыртуунун жолунда прогрессивдуу кадам катарында бул наамга талапкерлердин стажердук институтун бекемдеп жана сот кызматына талап-

керлерди конкурстук негизде кыйла катуу талапта жана так тандоо жолу менен сот корпусун комплекттоого багытталган чараларды эсептоого болот. Лнын устуне кесиптик адистерди тузуудо сот коомчулугунун ролу мыйзам менен аныкталат.

Сот корпусун комплектоого судьялардын езулорунун катышы, ар турдуу денгээлдердеги судьяларды дайындоо жана тандоо тартибин жонго салуучу так жол-жоболор, кенири демократиялуулук жана бул процесстердин ачыктыгы сот системасында журуп жаткан реалдуу озгоруулор женундо куболойт. Ошону менен катар сот корпусун тузууго мындай мамиле судьялардын озулорун тартипке чакыраарын эске алуу керек, анткени судьялыкка талапкерликке тиешелуу жолдомо менен тыянак алардын жоопкерчилигин жогорулатат эмеспи. Жан,ы мыйзамдын талабына ылайык судьялардын бош кызмат орундарына талапкерлер бугунку кундо Жогорку Соттун пленардык жыйындарында альтернативдуу негизде талкууланат жана жыйынтыктарын алышат.

Судьялардын мыйзамда бекемделген коз карандысыздык, алмашпастык, кол тийбестик принциптери алардын коомдук бийик статусун, коомдук мааанилуулугун жана судьялардын беделин чагылдырат, бирок, ошол эле мезгилде судьялардан терен. профессионализмди, бийик укуктук маданиятты жана жалпы маданияттуулук менен адеп-ахлакка ылайык келген журум-турумду талап кылат. Ошондуктан алар тарабынан кетирилген кылмыш учун судьялардын жогорку жоопкерчилигин караштыруучу дисциплинардык-квалификациялык коллегиялардын укуктарын кенейтуу жонундо мыйзамдагы нормаларды бекемдоо толук акталган деп эсептелет. Керсегулген жобого ылайык Коллегия тартипке салуу ишин эле эмес, аларга этикалык нормаларды бузгандыгы учун куноо коюп, судьялардын укуктарын токтотуу маселелерин караштырат.

Сотко коюлган талапгар мындан ары сот адилеттигин орундатуу чойрелоруно тиешелуу мыйзамдардын жобосун алардын езулорунун турмушка ашыргандыгына байланыштуу актуалдуу жана укуктун бул тармагында белгиленген ирогрессивдуу тенденцияларды бекемдоо да копчулук учурда аларга байланышкан.

Республикадагы сот тузулушун, судьялардын иштеринин тартибин аныктоочу принципиалдуу жаны нормалар мыйзамга киргизилген. Жол жоболорду езгергуунун бышып жетилген проблемасы, кассациалык жана козомолдео тартибиндеги иштерди карап чыгууга тиешелуу инстанцияларды кайрадан карап чыгууну талап кылды. Ага байланыштуу мурда окум сургон президиум менен пленумдун ордуна жаны органдар кеземелдое коллегиясы; менен пленардык заседание тузулгон. Ошентип мыйзам "сот коллегиясы" деген тушунукту гана корсоткон Конституциянын нормасына ылайыкташып калган. Чарбалык коллегия жоюлган, ал эми кылмыш жана граждандык коллегиялары бугунку кундо аппеляциялык сот инстанцияларынын ролунда иш жургузуп, ал эми коземелдоо коллегиясы биринчи инстанциядагы судьялардын чечиминин мыйзамдуу кучуне киришине арыз жана нааразылык боюнча кеземелдее инстанциясы менен алек. Ошондой эле коллегияларда адистештирилген курамдарды тузуу караштырылган.

мыйза!
шартта
иштеп
езгерт
келип
леттуу;
замдьп
маанш
сот ах
мыйзал
лануud;
Ошент
алууда
талган.
жана с
бул эб
кетип,
бою оз
келди.
нын ар
дайдыр
фактыы
w • F
инстан
керсоп
тивдуу;
кан ан<
ажырат
уюшул!
кылмы
лугун л
Г
бузуула
чыдоог
терс ф;
юнча с
F
Казаке
пункту
кийлиг
гурган/
же кыз
ко ез
эле у

"Казакстан Республикасынын сот системасы жана сот статусу жонунде" мыйзам кабыл алынгандан кийин сот адилеттигин аткаруу учун ьщгайлуу шартгарды тузуу, сот иштерин жургузууну турмушка ашырууга багытталган иштеп жаткан кылмыш жана граждандык процессуалдык мыйзамдардагы взгертуулерду жана толуктоолорду киргизуунун зарылчылыгы женунде маселе келип чыкты. Айтылгандарды эске алуу менен мыйзамдуулуктун жана адилеттуулуктун бардык нормаларынын кол тийбестигин сактоо женунде мыйзамдын жоболорунун ролу есуудв.

Мыйзамдын бир катар жоболору сот адилеттиги учун принципиалдуу мааниге ээ, анткени кеп соттун аброю жана анын негизги багытын сактоо - сот адилеттигин ишке ашыруу жонундо журуп жатат. Иштеп жаткан мыйзамдарда дагы эле езунун шалакылыгын актоо катарында аларды пайдалануuда ак ниетсиз укук колдонуучуларга жол беруучу кемчиликтер бар. Ошентип азыркы иштеп жаткан кылмыш-процессуалдык кодексин кабыл алууда сот текшеруусунун узгултуксуздугун караштыруучу норма алынып ташталган. Мындай кадамдардын прогрессивдуу демократиялык принциптерге жана салттарга ылайык келе тургандыгы болжолдонгон. Бирок тажрыйбада бул эбегейсиз кеп сандагы иштерди карап чыгуу негизсиз кечиктирилип кетип, ал эми сот орбитасына тартылган адамдардын айлап, кээде жылдар бою езунун укугун ишке ашыра албагандыгы тескери жыйынтыктарга алып келди. Ар кандай инстанцияларга тушкен сот процессинин катышуучуларынын арыздарын тапдоо кеп эпизоддуу татаал иштер боюнча гана эмес, кандайдыр бир татаалдыгы жок иштерди кароодо деле кептеген ыксыз созуу фактылары болгондугун керсетту.

Качан биринчи инстанциядагы сот чечим кабыл алып, ал эми жогорку инстанциядагылар арыз же нааразылыкты кароодо формалдуулугун керсетушуп, акыйкатсыз сот чечимин санкциялоодо керексиз корпоративдуулук бир нече жолу байкалды. Бир катар учурларда биринчи жасап жаткан анча маанисиз укук бузуулар учун жашы жете элек еспурумдерге эркинен ажыратуу турунде ченеми келишпеген катуу жаза беришип, ошол эле учурда уюшулган топтор жана бандалардын курамында кыйла оор жана адепсиз кылмыш жасаган адамдарга судьялар бир нече ирет тушунуксуз ырайымдуулугун жана жумшактыгын керсетушкен.

Граждандардын Конституциялык укуктарын мындай чээнден чыккан бузуулардын демократиялык укуктук мамлекетте, сотто коргоолуусуна чыдоого болбойт, мына ошондуктан бугунку кунде жогоруда келтирилген терс факторлордун тамырына балта чаап, судьялардын ролун жогорулатуу боюнча системалуу иштер жургузулууде.

Кошумча тактоону талап кылуучу дагы башка учурлар бар. Мисалы, Казакстан Республикасынын Конституциясынын 77-статьясынын 2-пунктунда: "сот адилетгигин аткаруу боюнча сот ишмердигине кандайдыр бир кийлигишууге жол берилбейт жана мыйзам боюнча жоопкерчиликке тартыла" гургандыгы караштырылган. Башкача айтканда, бир дагы мамлекетгик орган же кызматтагы адам сот карап жаткан бул же башка маселелерди чечууде сотко ез пикирин тануулай албай тургандыгынын так кепилдиги жазылат. Ошол эле учурда "сот системасы жана судьялардын статусу женунде" мыйзамдын

28-статьясынын 1-пунктуна ылайык мыйзамсыз кийлигишууге гана жол берилбейт. Мындай чечмслее абстрактуу "мыйзамдуу" кийлигишуу баары бир болушу мумкун экендигинен кабар берет. Балким кош маанилуулукту алып салуу учун келтирилген нормага Конституциянын 77-статьясынын 2-пунктунун редакциясын киргизуу туура болмок.

Автордун коз карашында сот адилеттигин аткарууда кийлигишпее принцибин енукгуруу жана бекемдоо максатында "Мамлекеттик кызмат женунде" мыйзамга мамлекеттик кызмат адамынын сот ишмердигине кийлигишуусуне тыюу салуу женунде", "Коррупция менен курешуу женунде" мыйзамга бул аракеттерди жасагандыгы учун чиновниктердин жоопкерчилигин караштыруу нормага киргизилсе ылайык болмок.

Ошону менен бирге сот бийлиги езулерунун укуктарынын чегинде, башкача айтканда сот адилеттуулугун аткарууда гана ез алдынча экендиги жонундо отчет беруу керек. Ушуга байланыштуу мыйзамда каралган кээ бир кырдаалдарды сот органдарынын ишмердигине кийлигишуу катарында кароого болбой тургандыгын женге салуу эске алынууга тийиш. Алардын катарында башка структуралардын (атап айтканда Парламент же жергиликтуу екулчулук органдарынын) алдында судьялардын жоопкерчилигин, этикалык нормаларды бузуу, иштерди кароону ыксыз созуу, жетишеиз профессионализм ж.б. жонунде да атоого болот. Эн, башкысы сот коом тарабынан жабык жана коземелдеего алынбаган корпорацияга айланбаса болгону.

Бирок бугун мыйзам кабыл алынып кучуно кирди. Анын жакшы жана жаман жактарын мезгил езу таразалайт. Жогоруда аталган жетишкендиктер жана терс учурлардан сырткары мыйзам казакстандын коомчулугу талап кылган бардык он нерселердин баарын езуне синирип алгандыгын эске алуу керек. Аны сот бийлигинин женге салынган струкгурасы менен бирдей колдонуу процессинде бардык болгон нормалардын потенциалын пайдаланууну эске алуу керек. Анын устуне алдыда мыйзамды енуктуруу жана еркундетуу боюнча зор иштер кутулууде.

Азырынча аны ишке ашыруу боюнча теменкулер: соттун текшеруусундегу болгон иштерди кайрадан карап чыгуу, кеземолдео тартибиндеги иштерди карап чыгууда облустук судьяларга укугун кайтарып беруу, Жогорку Соттун жогорку кызмат орунундагы адамына судьялардын ролун кучегууге багьггgalган наарaзылык жана бир катар башка чараларды киргизуу укугун беруу артыкчылык маселелери болуп саналат. Жогорку соггун кээ бир башка функциялары кайтадан карап чыгууну талап кылат, андыктан бул соттун инстанциясы биздин пикир боюнча езунун статусунун кучунде укуктарды кабыл алууда болгон курч койгейлерду четтетуу, мыйзамдарды жана башка укуктук актыларды талкуулоо жана тушундуруу, сот тажрыйбасын талдоо жана жалпылоого арналган жогорку коземелдее органы болууга тийиш.

ОЙЛОП ТАБУУ ИШМЕРДИГИН КОЛДОО ТАРМАГЫНДАГЫ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМДАРЫ

Оморов Р. О. - *Кыргызпатенттин директору, техникалык илимдердин доктору, профессор, КР УИАнын мучо-корреспонденти, Эл аралык инженердик академиянын академиги*

Оморбекова *Д.А.* - *Кыргызпатенттин алдындагы Интеллектуалдык менчиктин Мамлекеттик фондусунун маркетинг, инновациялар жана инвестициялар бвлумунун адиси*

Жаш эгемендуу мамлекеттин капыптанышы рынок мамилелеринде чарба жургузуунун жаны ыкмаларынын жана формаларынын онугуусу менен мунозделет. Дуйнелук тажрыйбада белгилуу болгондой, экономиканы онуктуруу ойлоп табуу ишмердиги менен тыгыз байланышкан. Кыргызстандын экономикасын калыптандыруу моонотунун аздыгына карабастан, анда ойлоп табуу ишмердигин енуктурууну колдоонун жана мамлекеттик женге салуунун белгилуу механизми тузулуудо жана ал мыйзамдык базаны, атайын уюшгуруу структураларын тузууну, экономикалык жолдор менен административдик рычагдардын ролун жогорулатууну камтып кетет.

Ойлоп табуу ишмердигин онуктуруу жана аны колдоонун механизмдерин калыптандыруу мамлекеттин мыйзамдык базаларына негизделет. Энер жай менчигин укуктук коргоонун улуттук системасын калыптандыруу жаны мыйзамдар менен мыйзамдык актылардын жаралышы жана корголуучу объектилердин кенейиши катары, сот практикасында белгилуу Тажрыйбанын топтолушу катары муноздолот. 0нор жай менчигинин объектилерин коргоо чыгармачылык жигердуулукко жана коммерциялык ишмердикке оболго тузууге багытталышы керек, ошондой эле экономикага инвестицияларды тартууга комок корсотушу жана ак ниеттуу атаандаштыкты жана сооданы онуктуруунун ажырагыс элементи болуп калышы керек. Эгемендуулукко ээ болуу менен КМШ олколорунун баарында тен интеллектуалдык менчиктин (ИМ) улуттук системаларын тузуу башталган. Бугунку кундо Кыргызстанда интеллектуалдык менчиктин мамлекеттик системасы негизинен курулуп калды, ошондой эле мыйзамдык, маалыматтык, структуралык жана функционалдык базалар тузулгон.

Бул макалада ойлоп табуу тармагындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдары камтыган чыгармачылык ишмердикке оболго тузуунун факторлору каралат.

Кыргызстандын патенттик мыйзамдарында жана КМШ олколорунун кепчулук ушундай мыйзамдарында озгочо укук женунде теория чагылдырылган, ага ылайык укук ээси учунчу жактарга, а тугул мамлекетке карата да артыкча монополиялык абалга койгон озгочо укук менен камсыз болот.

Кыргыз Республикасынын Патент мыйзамынын 4-бвлумунун 11-статьясында патент ээсине объектилерди башка адамга пайдаланууга тыюу| салуу укугу менен бирге патент менен корголгон енер жай менчик объектилерине езгече укук таандык экендиги керсетулген.

Озгече укуктун он. аспекгилери мамлекеттин антимонополиялык мыйзамдарынын жоболорундагы алып коюулар боюнча патент ээсине патенттик монополия берилгендигинде турат. Анын терс аспектилери анын патенттелген онер жай менчик объектилерин (0МО) санкциясыз пайдалануудан бардык учунчу жактарды четтетуу мумкунчулугуне ээ экендиги болуп саналат.

Ойлоп табууга, онер жай улгулеруне жана пайдалуу моделдерге озгече! укук мунусу менен айырмаланат: алар так чектелген аймактык мунезге,] белгиленген аракет меенетуне жана мыйзам тарабынан белгиленген аракет-1 тердин келемуне ээ болуп саналышат жана бул езгече укук мамлекеттик ор-1 ган - Илим жана интеллектуалдык менчик боюнча Мамлекеттик агентствосу! (Кыргызпатент) 0МОну каттоосунун натыйжасында келип чыгат.

0згече укуктан келип чыгуучу автордун негизги укугу анын езунун чыгармачылык жетишкендигин эркин пайдалануу мумкунчулугу болуп сана-1 лат, башкача айтканда ал аны учунчу жакка еткеруп берууге же езунун каа-1 лоосу боюнча пайдаланууга укуктуу болуп саналат.

Автордукка укуктун туундусу болуп ОМОнун авторунун объектини езунун ысымы менен атоого же ага атайын ат берууге укуктуулугу болуп са-1 налат. Аталган укуктуулук инновациялык ишмердиктин маанилуу| ебелгелорунун бири болуп эсептелет жана ал кепчулук мамлекеттердин мый-1 замдарында бекемделген. Ал Кыргыз Республикасынын Патент мыйзамынын 33-статьясында чагылдырылган.

©нор жай менчигинин авторлорунун маанилуу стимулу, Патент мыйза-1 мынын 10-статьясында жана кызматтык ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, енер жай улгулеру женунде мыйзамдын 8-статьясында чагылдырылган сый акыга укук болуп эсептелет. Муну менен бирге корголгон объектини пайда-1 лангандыгы учун сый акы телее шарты жана анын елчомунун негизи катары жумуш беруучу менен автордун ортосундагы макулдашуу алынат, анда мыйзамга ылайык сый акы ар бир жыл буткенден кийин уч айдан кечикпестен, ошондой эле лицензияны сатуудан акча тушкенден кийин бир айдан кечикпестен теленушу керек. Ошондой эле кызматтык ойлоп табуулар женунде Мыйзамда эмгек акынын 10 минималдык елчемундо бир жолу» толонуучу сый акы караштырылган. Сый акы телее меенетун еткеруп жи-1 берген учурда штрафтык санкция катарында иш беруучу авторго телееге| тиешелуу суммадан 5 % олчемунде есуп кеткен акыны телеп берет.

Кыргыз Республикасынын Эмгек боюнча мыйзамынын 267-1 статьясында ойлоп табуучу-кызматкерлер жана рационализагорлор учун ке-1 пилдиктер караштырылган, ал боюнча ошол эле жалдоочу тарабынан рацио-1 нализатордук сунуштарды ездештуруу боюнча жумуштарды аткаргандыгы учун кызматкер-авторго эмгек акынын орточо елчемунен кем эмес елчемде акы телонет. Ушул статьянын 2-пунктунда башка жалдоочудан ойлоп табууну| же рационализатордук сунушту еркундетуу кепилдиктери айтылат. Мындай учурда кызмат ордун сактоо менен иштен бошогуу жана бул ишке эмгек акы-1

нын орточо елчемунен кем эмес акы телее жалдоочу менен кызматкердин ортосундагы келинлим боюнча жургузулет.

Патент мыйзамынын 33-статьясында ардактуу наам алууга маанилуу болуп саналган укук - ардактуу наам алуу укугу караштырылган, ал боюнча бир кыйла маанилуу жана кенири пайдаланылган ойлоп табуунун авторлору "Кыргыз Республикасынын эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамын ыйгарууга сунушталышы мумкун.

Илимий-техникалык прогрессти онуктуруу максатында вМОну тузууну жана пайдаланууну стимулдаштыруу боюнча нормалар караштырылган. Кыргыз Республикасынын Патенттик Мыйзамынын 34-статьясына ылайык, енор жай менчик объектилерин тузууну жана пайдаланууну мамлекеттик колдоо максатында Кыргызпатенттин алдында Кыргыз Республикасынын интеллектуалдык менчигинин Мамлекеттик фондусу тузулгон. Ал озунун ишмердигин Кыргызпатент тарабынан бекитилген Жобого ылайык ишке ашырат жана ал 0МОну мындан ары оздоштуруу жана пайдалануу учун мамлекеттин атынан укук ээсинин укугун ала алат. Ушул эле макалада енор жай менчик объектилерин пайдалануучу авторлорго жана чарба жургузуучу субьекттерге женилдиктер караштырылган.

Кыргыз Республикасынын ойлоп табуу ишмердигине тиешелуу мыйзамдык актылар негизинен ойлоп табуучулук ишмердигине белгилуу даражада оболго тузуу болуп саналган бМОнун авторлорунун кызыкчылыктарын коргоого багытталган. Алсак, Кыргыз Республикасынын Административдик кодексинин 339-статьясында патенттелген ОМОну камтыган продуктуну мыйзамсыз даярдагандыгы, колдонгондугу, ташып келгендиги, сактагандыгы, сатууга сунуш кылгандыгы учун, ошондой эле мыйзамсыз саткандыгы же чарбалык жугуртууго чыгаргандыгы учун административдик айып салуу караштырылган. Кыргыз Республикасынын Бажы кодексинин 28-31-статьяларында кайрылган укук ээлеринин укуктарын коргоо максаттарында интеллектуалдык менчик объектилерине карата керектуу режимдер караштырылат. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 150-статьясында патент ээлеринин укуктарын бузгандыгы учун жаза караштырылып, ал уч пунктчадан турат. Биринчисинде - автордукту жана ойлоп табууну ээлеп алгандыгы учун, ошондой эле авторлош болууга мажбур кылгандыгы учун айлык акынын элуу минималдык олчомундо айып салуу караштырылган. Экиичисинде - ойлоп табууну, пайдалуу моделдерди же онер жай улгулорун алар жонундо маалыматтар жарыялангангa чейин мыйзамсыз пайдалангандыгы учун, эгерде атайын же билбестиктен жасалган бул кылмыштар ири зыян алып келсе, уч эсе айып салуу же айрым кызматтарды ээлее укугунан ажыратуу менен, же айрым ишмердикти жургузуу укугунан ажыратылып же ажыратылбастан уч жылдык моонетке чейин эркинен ажыратуу жазасы караштырылган. Учунчу пунктчада бул статьянын биринчи жана экинчи болугундо каралган алдын ала суйлошуп алышкан адамдардын топтору же уюмдашкан топтор тарабынан бир нече жолу жасалган кылмыштар учун жаза караштырылат, бул боюнча уч жылдык меенетке чейин белгиленген кызмат ордун ээлее же белгиленген ишмердикти жургузуу укугунан ажыратуу менен уч эсе айып салуу же уч жылдык меенетке чейин белгилен-

ген кызмат ордун ээлее же белгиленген ишмердикти жургузуу укугунан ажыратуу менен уч жылдан беш жылдык моенетке чейин эркинен ажыратуу каралган. Кылмыш жасоо учурунда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында аныкталган минималдык эмгек акыдан 500 эсе ашкан зыян ири зыян деп таанылат.

Жогоруда аталган мыйзам актыларында ойлоп табуу ишмердигине оболго тузуу жана жардам беруу чаралары негизинен ойлоп табуучу авторлорго тиешелуу, бирок алар чарба субъектилерин камтыбайт.

Патенттик система жалан эле укуктук эмес, оз ара байланышкан жана жалпысынан экономикасынын онугушуне таасир эткен техникалык, экономикалык, маалыматтык аспектилерди бириктирип турат. Интеллектуалдык менчиктин объектилерине укуктардын экономикалык мацызы ушул объектини экономикалык жугуртууго киргизууну камсыз кылууда турат жана ал натыйжа бере турган шартты аткаруу менен ишке ашырылат. Ойлоп табуу ишмердигине оболго тузуу ИМ объектисинин буткул иштее циклин, б.а. ал тузулгондон баштап ондурушке киргизилгенге чейинки, андан кийин рынокко чыкканга чейинки жолду камтышы зарыл. Ошентип, патенттелген жанылыкты ездештурууде жана пайдаланууда чарба жургузуучу субъектилерге белгилуу женилдиктерди беруу елкеде ата мекендик ойлоп табуу, ишмердигинин жана экономикасынын андан ары онугушуне туртку берер эле.

Адабияттар:

1. *Кыргыз Республикасынын Патент мыйзамы (04.02.1998-ж.)*
2. *Кызматтык ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, внор жай улгулору женунде I Кыргыз Республикасынын мыйзамы (13.08.1999-ж.)*
3. *Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси (04.10.1999-ж.)*
4. *Кыргыз Республикасынын Бажы кодекси (30.07.1997-ж.)*
5. *Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси (01.10.1997-ж)*
6. *Административдик жоопкерчилик женунде кодекс (04.08.1998-ж)*
7. *Кыргыз Республикасынын Салык кодекси (26.06.1996-ж)*
8. *Законодательство государств СНГ в области промышленной собственности: Т.1. / Григорьев А.Н., Еременко В. И., Качанов Ю.В. и др. - М.: ВНИИПИ, 1996. - I486.*
9. *Фатькина Л.П., Бутыркин А.Я. Налоговые льготы в сфере изобретательской и патентной деятельности: Учеб. пособие. - М.: ВНИИПИ, 1997. - 37 б.*
10. *Лынник 11.В. Материальное стимулирование авторов изобретений, промышленных образцов и полезных моделей: 2-ое изд., испр. и доп. - Л/.:[ИНИЦ Роспатента, 2000. - 84 б.*
11. *Колесников А. П. Патентная документация стран ближнего зарубежья. - М.: ИНИЦ Роспатента, 1998. - 122 б.*

енер ЖАЙ МЕНЧИК ТАРМАГЫНДАГЫ ТАЛАШ ТАРТЫШТАРДЫ АПЕЛЛЯЦИЯЛЫК КЕЦЕШТИН КАРАП ЧЫГУУСУ

***О.** С. **Балпанова** - Кыргызпатенттин укук башкармалыгынын башчысы*

Жалпы жобо

Мыйзам енер жай менчик обьектилерине тиешелуу коргоо документтери менен бекемделген укуктук коргоону берет.

Коргоо документтери берилуучу енер жай менчик обьектилерине берилген укуктук коргоонун негизги озгечелуктору болуп, корголгон объектини пайдалануу, коргоо документинин ээсинин езгече укугун белуштуруу, езгече укуктун аракетин убакыт жана аймак боюнча чектее болуп саналат.

Коргоо документтери темендогу онер жай менчик обьектилерине берилет: ойлоп табуу, пайдалуу моделдер, енор жай улгулеру, товардык белгилер, тейлее белгилери, товар чыгарылган жердин аталышы жана фирмалык аталыштар.

Ойлоп табууга жана енер жай улгусуно коргоо документи катарында алдын ала патент жана патент, ал эми пайдалуу моделге кубелук берилет. Бул документ тиешелуу мамлекеттик орган тарабынан ойлоп табуучу езунун ойлоп табуусун ошол эле бойдон берген ойлоп табуучуга же тарапка берилет жана ойлоп табууга езгечо укук патент ээсине тиешелуу экендигин ырастайт.

Товарларды, иштерди жана кызмат корсетуулерду, граждандык чарбалык колдонууга киргизуунун катышуучуларынын жекечеленген каражаттарын укуктук коргоо каттоонун негизинде берилет. Катталган товардык белгилерге, тейлее белгилерине, товарлар чыгарылган жердин аталышы жана фирмалык аталышка коргоо документи катарында куболук берилет.

Ойлоп табууга жана енер жай улгулеруне алдын ала патент, патент, пайдалуу моделдерге кубелук беруу, товардык белгилерди, тейлее белгилерин, товарлар чыгарылган жерлердин аталыштарын жана фирмалык аталыштарды катгоо Кыргыз Республикасынын Окмотуно караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент) тарабынан Мыйзамга жараша енер жай менчик объектисинин ылайык келген туру учун белгиленген тартипте тузулгон ага берилген етунменун негизинде жургузулет.

Онер жай менчик тармагындагы талаштардын турлору жана алардын пайда болушу учун негиздер Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинде, Кыргыз Республикасынын Патенттик мыйзамында "Товардык белгилер, тейлое белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары жонундо" Кыргыз Республикасынын Мыйзамында жана "Фирмалык аталыштар женунде" Кыргыз Республикасынын Мыйзамында чагылдырылган.

Керсетулген нормативдик укуктук актылар авторлордун жана енер жай менчик ээлеринин, ошондой эле алар менен кирген учунчу жактардын тиешелуу мамилелерин женге салат.

Онер жай менчик объектилерин коргоо жана аны пайдалануу укукта-| рына ээ болуу менен байланышкан талаш тартышгардын пайда болушу административдик жана сот тартибинде каралышы мумкун.

Онер жай менчик объектилери боюнча талаш-тартыштарды шарттуу! турде негизинен эки категорияга белууге болот:

биринчиси, коргоо документтерин алуу жана алардын аныктыгы жонунде;

экинчиси, авторлордун жана укук ээлеринин укуктарын ишке ашыруу! боюнча.

Коргоо документтерин алуу жана алардын аныктыгы боюнча, опор жай менчик объектилерин каттоого байланышкан талаш-тартыштарды карап чыгуу

Коргоо документтерине ээлик кылуу жана алардын аныктыгы менен байланышкан талаш тартыштар административдик тартипте чечилет жана! Кыргызпатенттин компетенциясына таандык.

Кыргызпатентгин Апелляциялык кенешине темендегудой каршылыктарды карап чыгуу таандык:

- ойлоп табууга, енер жай улгусуне алдын ала патент беруулен баш тартуу жонунде чечимге;
- товардык белги, тейлее белгилери жана товар чыккан жердин ата-| лышын каттоодон баш тартуу женунде алдын ала экспертизанын че-1 чимине;
- белгилерди эл аралык катгоо женунде Мадрид макулдашуусуна ылайык товардык белги, тейлое белгисин алдын ала каттоодон баш тарткан экспертизанын чечимине;
- пайдалуу моделге кубелук беруулен баш тартуу женунде чечимге;
- ойлоп табууга, енор жай улгусуне патент беруулен баш тартуу жонунде чечимге;
- билдирилген белгилеену экспертизалоонун жыйынтыгы боюнча кабыл алынган товардык белги, тейлее белгисин каттоодон баш тартуу жонунде чечимге;
- белгилерди эл аралык каттоо женунде Мадрид макулдашуусуна ылайык билдирилген белгилеену экспертизалоонун жыйынтыгы боюнча товардык белги, тейлее белгисин каттоодон биротоло баш тартуулар;
- билдирилген белгилеену экспертизалоонун жыйынтыгы боюнча кабыл алынган мурда катгалган товар чыгарылган жердин аталышын пайдалануу укугун беруу, товар чыгарылган жердин аталышы жана

аларга пайдалануу укугун берууну каттоодон баш тартуу женунде чечимге;

ошону менен катар мындай учурларда билдирилген белгилеону экспертизалоонун жыйынтыгы боюнча кабыл алынган товардык белги, тейлео белгисин каттоо жонундо чсчимге,анын ичинде темонку учурларда:

а) белгинин бир же белгинин бир нече элементтерин экспертиза тарабынан коргоодон чыгаруу;

б) белгини каттоо суроо талаптары учун егунмочу тарабынан келтирилген товарлардын тизмелерин экспертизалоодо езгертуу.

билдирилген белгилоону экспертизалоонун жыйынтыгы боюнча кабыл алынган мурда каггалган товар чыгарылган жердин аталышын пайдалануу укугун беруу, товар чыгарылган жердин аталышын жана аларды пайдалануу укугун берууну катгоо женундо чечимге;

фирмалык аталышты каттоодон баш тартуу женундо чечимге;

ойлоп табууга, енор жай улгусуне алдын ала патент, патент, пайдалуу моделге куболук берууго каршы;

товардык белги, тейлее белгисин каттоого каршы;

белгини эл аралык катгоо жонундо Мадрид макулдашуусуна ылайык товардык белги, тейлое белгисин катгоого каршы;

товар чыгарылган жердин аталышын каттоого жана товар чыгарылган жердин аталышын пайдалануу укугуна куболук берууге каршы;

фирмалык аталышты каттоого каршы.

Мына ошентип, товардык белгилер тейлое белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштарын каттоого каршы нааразылыкты, алардын кучу коргоого жарамдуулук шартына ылайык келбегенде, алдын ала патент, патент жана кубелуктерду берууго каршы нааразылыкты, коргоо документтерин беруудeн баш тартуу женунде (алдын ала патент, патент, куболук) экспертизанын чечимине каршы нааразылыкты карап чыгуу Кыргызпатенттин Апелляциялык кенешинин карамагына тиешелуу.

Андан сырткары Кыргыз Республикасынын бкметунун 2000-жылдын 24-августундагы "Товардык белгилер, тейлео белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары жонундо" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу женунде" №520-токтомуна ылайык товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу женундо отунмелорду карап чыгуу, товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу жонунде чечим чыгаруу жана жалпыга белгилуу товардык белгилерге тиешелуу талаш тартыштарды карап чыгуу Апелляциялык кенештин компетенциясына таандык.

Апелляциялык кенештин чечими енер жай менчик тармагындагы мыйзам тарабынан аныкталган меенотте, кайсыл тараптар болбосун талаш тартыштарда макул болбогон учурларда сотко даттанышы мумкун.

внор жай менчигин коргоо женунде мыйзамдарга ылайык коргоо документтерин алуу жана алардын аныктыгы, башкача айтканда административдик сот тартибин, онер жай менчик объектилерин каттоо менен байла-

нышкан талаш тартыштарды топтоштурулган тартипте карап чыгуу караштырылган.

Мындай учурда, маселен коргоо документин берууден баш тартуу женунде экспертизанын чечими менен (алдын ала патент, патент, кубелук) макул эмес болгон отунме ээси сотко доо менен кайрылуудан мурун Кыргызпатенттин Апелляциялык кен,ешине нааразылык менен кайрылууга тийиш.

Товардык белгилер, тейлее белгилерин, товарлар чыгарылган жерлердин аталыштарын жана фирмалык аталыштарды каттоодо алардын кучу коргоого жарамдуулук шартына ылайык келбегенде, алдын ала патент, патент жана кубелуктерду берууге каршы калган талаш тартыштар ушундай эле тартипте чечилет.

1996-жылдан тартып бугунку кунге чейин Кыргызпатенттин Апелляциялык кецешине:

- товардык белги, тейлее белгисин каттоодон баш тартуу женунде экспертизанын чечимине 17 арыз;
- пайдалуу моделге кубелук берууден баш тартуу жонундо экспертизанын чечимине 1 арыз;
- фирмалык аталышты каттоодон баш тартуу женунде экспертизанын чечимине 3 арыз;
- товардык белгилер, тейлее белгилерин каттоого каршы 34 наарazылык;
- ойлоп табууга алдын ала патент берууге каршы 2 наарazылык;
- Кыргыз Республикасынын аймагындагы товардык белгилердин жалпыга белгилуулугун таануу женунде 5 етунме тушкен.

Ошентип керсетулген меенетте Кыргызпатенттин Апелляциялык кецешине Кыргыз Республикасынын аймагындагы товардык белгилердин жалпыга белгилуулугун таануу жонунде 5 отунме жана 57 наарazылык тушкен, алардын ичинен бугунку кунде:

- товардык белги, тейлее белгисин каттоодон баш тартуу женунде экспертизанын чечимине 14 арыз;
- коргоо документин кийинчерээк беруу менен толук канааттандыруу женунде кабыл алынган чечим боюнча пайдалуу моделге кубелук] берууден баш тартуу женунде экспертизанын чечимине 1 арыз;
- фирмалык аталышты каттоодон баш тартуу женунде экспертизанын чечимине 3 арыз;
- товардык белгилер, тейлее белгилерин каттоого каршы 32 даттануу;
- ойлоп табууга алдын ала патент берууге каршы 2 даттануу;
- Кыргыз Республикасынын аймагындагы товардык белгилердин жалпыга белгилуулугун таануу жонунде 4 етунме караштырылган.

у караштытуу

»аш тартуу
г, куболук)
н Кыргыз-
тийиш.
н жерлер-
кучу кор-
ит, патент
й эле тар-

г Апелля-

ундө экс-

спертиза-

ртизанын

наарazы-

щн жал-

яциялык
илердин
разылык

конундо

1ндыруу
куболук
у,

изанын

га ну у;

iН жал-

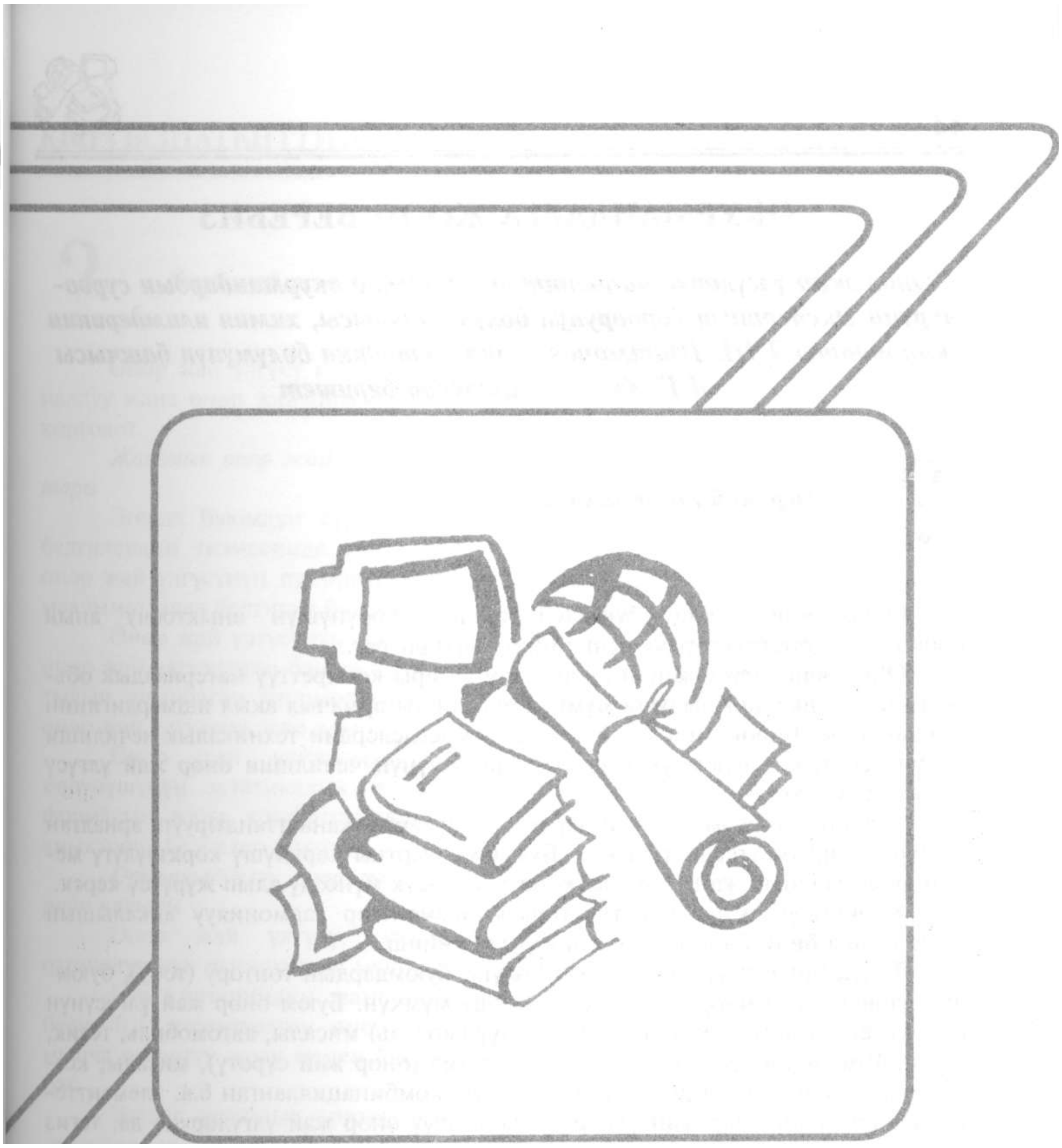

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КЕЦЕШИ

ОКУРМАНДАРГА ЖООП БЕРЕБИЗ

?

"Онер жай улгулоруп патенттое" жвнундв окурмандардын суроо-лоруна Экспертиза борборунун бвлум башчысы, химия илимдеринин кандидаты Т.Ш. Шатманов жана методика белумунун башчысы Л.Г. Хмилевская жооп беришет

? ***Онор жай улгусу деген эмне?***

внер жай улгусу буюмдун тышкы корунушун аныктоочу анын керкемдук-конструктордук чечилишин чагылдырат.

Энвр жай улгусу жана ойлоп табуу катары конкреттуу материалдык объектилерде ишке ашырылууга мумкун болгон чыгармачыл акыл ишмердигинин жыйынтыгы. Бирок, эгерде ойлоп табуу маселелердин техникалык чечилиши болуп эсептелсе, буюмдун сырткы керунушунун чечилиши енвр жай улгусу болуп таанылат.

Бул учурда буюм деп адамдардын талаптарын канааттандырууга арналган ар турдуу предметтерди тушунвт. Буюмдун сырткы корунушу керктуулугу менен айырмаланып жана кврkем-конструктордук мунвзду алып журуусу керек. I

Коркомдук жана конструктордук элементтер гармонияуу айкалышып жана оз ара бири бирин толуктап турууга тийиш.

Толук бирдиктуу буюм, анын белугу, буюмдардын топтору (тобу), буюм-| дун варианттары онер жай улгусу болушу мумкун. Буюм енер жай улгусунун] объектиси катары оз кезегинде колемдуу (модель) мисалы, автомобиль, тетик,1 бут кийим, идиш аяк, эмерек ж.б. у.с. тегиз (енор жай сурету), мисалы, кездеменин, килемдин, тамганын ж.б. у.с. же комбинацияланган б.а. элементте-| ри айкалышкан енер жай улгулеру, колемдуу енор жай улгулеруне да, тегиз! енер жай улгулеруне да таандык болушу мумкун, мисалы, маалыматтык корнок, саатгардын циферблаттарынын корунушу, бетине сурет тартылган идиш-аяктар, сырты жасалгаланган кутулар, бут кийимдер ж.б. у.с.

? ***Коргоо документы берилген онор жай улгусун укуктук коргоонун колому эмнеси менен аныкталат ?***

0нер жай улгусуне апдын ала патент, патент тарабынан берилген укуктук коргоонун келему буюмдун суреттерунде корсетулген (макетте) анын олуттуу белгилеринин жыйынтыгы менен аныкталат. 0нер жай улгусун суреттемо белгилерди тушундуруу учун гана кызмат кылат.

? ***Онор жай улгусуно укуктук коргоо кандай шарттарда берилет?***

шщ

Онер жай улгусу катары етунмо берилген объект, эгерде жаны, оригиналдуу жана онер жайында пайдаланууга жарактуу болсо, ал укуктук жактан корголот.

Жацылык внвр жай улгусунун патентке жарамдуулугунун критерийи катары

Эгерде буюмдун суротторундо (макетинде) берилген жана маанилуу белгилердин тизмесинде келтирилген маанилуу белгилеринин жыйындысы опер жай улгусунун приоритет кунуно чейинки дуйнодегу жалпыга белгилуу маалыматтарда белгисиз болсо, ал онор жай улгусу жаны деп таанылат.

0нор жай улгусунун жанылыгын аныктоодо, Кыргыз Республикасында онор жай улгулеруне башка адамдар тарабынан мурда берилген кайра чакыртылып алынбаган етунмолор жана Кыргыз Республикасында патенттелген онор жай улгулору эске алынат.

©нор жай улгусунун маанилуу белгилерине буюмдун сырткы корунушунун эстетикалык жана/же эргономикалык озгочелукторун, анын формасын жана конфигурациясын, оймо-чиймесин жана туе айкалышын аныктоочу белгилер кирет.

Оригиналдуулук онер жай улгусунун патентке жарамдуулугунун критерийи катары

Онер жай улгусу, эгерде анын маанилуу белгилери буюмдун езгочелугунун чыгармачыл мунозун шарттаса, оригиналдуу деп таанылат.

Бул критерийдин манызы етунмо ээсине толук, ишенимдуу коргоо беруу б.а. патенттелген онор жай улгусун анын сырткы керунушун анчамынча езгертуу жолу менен "айланып" отууге мумкун эмес экендигинде турат.

Эгерде жанылык критерийи буюмдун конструктивдик элементтеринин децгээлинде абсолюттук жанылыгын мунездоого, коркомдук-конструктордук чечилишинин салыштырмалуу окшоштугун аныктоого жол берсе жана кочурмолео проблемаларынын чечилишине багытталса, анда оригиналдуулук критерийи жанылык критерийинен айырмаланып, онор жай улгусу катарында билдирилген дизайнердик иштеп чыгуулардын чыгармачылык денгээлин, чыгармачылык жанылыгын аныктайт.

Эгерде коркем-конструктордук чечилиштин жанылыгын аныктоодо онор жай улгусунун олуттуу белгилеринин бардык жыйынгыгы изилделсе, (б.а. анын олуттуу белгилери) оригиналдуулугун белгилеоде озгочелонгон белгилердин гана чыгармачылык озунчелугу аныкталат (белгилуу окшоштуктун жоктугу).

Онор жайда колдонуу внвр жай улгусунун патент жарамдуулук критерийи катары

Онер жай улгусу, эгерде аны коп жолу кайрадан ондурууге мумкун болсо, енор жайда пайдаланууга жарактуу деп таанылат.

Бул критерий енор жай улгулеруне патенттик коргоону камсыз кылат. Сырткы корунушу так ушундай буюмдун кечурмелерун талап кылган каалаган санда кайтадан вндуруу мумкунчулугу оригиналдуу коркемдук-конструктордук чечилишинин патентгик-укуктук коргоо формасын ишке| ашырууга жол ачат. Эгерде буюмдун сырткы корунушунун чечилишин иш| жузунде кайта калыбына келтируугв болбосо, мисалы, кеп жогорку керкем кол онврчулук эмгеги жонундв журуп жатса, анда эреже катары аны патент-1 тик коргоонун зарылчылыгы болбойт. Мындай учурда чыгарма жаратуучунун[укугу автордук укуктун нормасы менен корголот.

Онер жай улгусуно тиешелуу маалыматтарды ачуу

Онор жай улгусуно тиешелуу маалыматтарды етунмо беруучу, автор же| бул маалыматты автордон тузден-туз же кыйыр турдо алган ар кандай адам тарабынан ачык жарыяланышы, мында онер жай улгусунун маани-манызы тууралуу кабарлар отунме берилген же эгерде суралып алынса, приоритет! кунуне чейин алты айдан кечикпей жалпыга белгилуу болуп калса, онер жай улгусунун патентке жарамдуулугуна таасир беруучу жагдай деп таанылбайт.| Мында бул фактыны далилдео милдети етунмо беруучуге жуктелет.

7. *Опор жай улгусу катарында укуктук коргоо кандай чечим менен берилбейт?*

Темендегулер:

• буюмдун жалан гана техникалык милдетгери менен шартталган че-1 чилиштер;

• енер жайлык, гидротехникалык жана башка кыймылсыз курулуш-1 тардын архитектураларынын (чакан архитектуралык формаларынан башкасыН объекгтери;

• басма сез продукциясы турган турпатында;

• суюк, газ сымал, чубурма же ушуларга окшош заттардан турган ту-| руксуз формадагы объекттер;

• коомдук таламдарга, гумандуулук жана моралдык принциптерге ка-t рама-каршы келуучу буюмдар енер жай улгулеру катары таанылбайт.

*** • *Онор жай улгусуно отунмо кандай документтерди камтышы кг-*** *Р^?*

Онер жай улгусуно етунме темендегулерду:

• енер жай улгусунун авторун (авторлорун) жана патент же алдын алаt патент сурап жаткан жактын (жактардын) ошондой эле алардын жашаган же-1 рин керсетуу менен патент же алдын ала патент беруу женундегу арызды;

• буюмдун тышкы туспелун толук элестетуучу буюмдун (макеттин)! суретгерунун тобун;

• буюмдун жалпы керунушунун чиймесин, эгерде алар енер жай улгусунун манызын ачып керсетуу учун зарыл болсо, эргономикалык схемасын, конфекциялык картасын;

• енер жай улгусунун суреттемесун;

• енер жай улгусунун олуттуу белгилеринин тизмесин камгууга тийиш.

9нер жай улгусуне етунмеге белгиленген елчемде алым теленгендугун же етунме берууге алым телееден бошотуу учун, ошондой эле анын елчемун азайтуу учун негиздерди ырастоочу документ тиркелет.

Сурвттвмвгв кандай талаптар коюлат?

Буюмдун сырткы керунушун чагылдырган суроттоме, билдирилген енер жай улгусу женундо сурет маалыматын камтыган негизги документ болуп эсептелет.

Суреттомеге укуктук коргоо келемун аныктаган анын олуттуу белгилеринин жыйынтыгын ачыкка чыгарууга жол берип, буюмдун сырткы корунушу женунде майда чуйдесуне чейин толук тушунук берет.

Буюмдун суреттемосу деп кебойтуучу техниканын жардамы менен алынган суреттерду, чиймелерди жана алардын кечурмелерун, ошондой эле компьютердик сызыктарды пайдалануу менен аткарылган суреттемену тушунуу керек.

Этунме, эреже катары буюмдун жалпы керунушун алдынан, сол жактан, он жактан, артынан, керек болгон учурда - устунен, астынан 3/4 олчемде аккара суреттемесун камтууга тийиш.

Тегиз енор жай улгусу учун пландагы корунуш берилет.

Текстиль буюмдарынын тегиз онер жай улгулеру суреггемеге кайталануучу рапапорт менен чагылдырылууга тийиш.

Буюмдардын тобу (комплектиси) топко кирген бардык буюмдардын б.а. жалпы керунушунун толук суроттемесунде берилиши мумкун (тобу). Андан сырткары, комплектиге кирген ар бир буюм кошумча езунчо суреттемедо берилет. Качан бир суроттемеде буюмдардын жалпы керунушун толук кандуу берууге мумкун болбой калган езгоче учурларда, езунче суреттемолордун (тобу) узундулерун керсетууге жол берилет.

бнер жай улгусунун ар бир варианты суреттомолердун езунчо комплектиси катары берилууге тийиш.

Жабыла турган, жыйылуучу, озгертулген формадагы буюмдар ж.б. у.с. ачык турде (маселен, муздаткычтар, телефондук куркелор) же чогултулган же куралган турде (маселен, ашкана комбайндары, чан соргучтар) ушул буюмдардын суреттомолору менен берилууге тийиш.

Качан тустуу графикалык (керкем-колориттуу) чечилиш онер жай улгусунун олуттуу белгилеринин бири болуп эсептелген учурларда, слайд же

тустук чечилиштеги чийменин буюмдун жалпы керунушунун бир тустуу! суретгомесуно тиркелууге тийиш.

Суроттомо так жана ачык болуш керек.

Эгерде буюм фото суроттерде берилсе, эреже катары башка буюмдарсыз! бейтараптуу фонддо жарыктын текши тийген жеринде суротко тартылышы зарыл. Суроттордегу онор жай улгусунун айрым жерлери жарык тарабынан эле эмес, колоко тушкон тарабынан да жакшы коруунуго тийиш.

Суроттомо кандай олчомдо болушу керек?

Суроттомо 18x24 см олчомдо берилет.

Колому боюнча анча чон эмес буюмдар же макеттер учун, маселен, кол сааттары (чонтокко салуучу) микрокалькуляторлор, чонтокко салмай жандыргычтар ж.б. у.с. 13x18 же 9x12 см олчемдогу суроттомоде берилуу керек.

? *Суроттомолордун нускаларын канча сайда сунуштоо зарыл?*

Буюмдун жалпы керунушунун суроттемесу (макет) алты нускада, женекой суроттеме - эки нускада берилет.

? *Суроттомолорго кандайча ирээттик сандар коюлат?*

Сyреттоме томендегудей тартипте: жалпы корунушу, башка керунуштер,! тустуу суроттеме, бир аз окшошураак суроттемесу (эгерде ал етунме ээси| тарабынан сунуш кылынса) номер берилет.

Суреттемонун бир керунушу бир номердин алдына келтирилет.

Суретгеменун арт жагына жогортон ылдый карай ырааттуу турде суреттемонун номери, енер жай улгусунун аталышы керсотулуп, ошондой эле жалпы керунушу, капталынан корунушу, алдынан керунушу, артынан керунушу, устунен керунушу ж.б. у.с. тушунук берилет.

Бир аз окшош катары тандалган буюмдун суреттемесунун арт жагына^ (етунме ээси тарабынан аны берген учурда) суреттемонун номери жана| буюмдун аталышынан сырткары бир аз окшош тушунук беруу зарыл.

? ***Баяндаманын текстиле кандай талаптар коюлат?***

9нер жай улгусунун баяндамасы баш тамгалардын бийиктиги 2.1 мм кем эмес эки интервал аркылуу жазуучу машинкада толтурулат.

ш ***Онор жай улгусунун баяндамасы кандай бвлумдврду милдеттуу турде камтышы керек?***

Баяндама енер жай улгусунун аталышы менен башталып, билдирилген енер жай улгусу жана бул рубриканын индекси тиешелуу болгон енер жай улгулерунун Эл аралык классификациясынын иштеп жаткан редакциясынын (GY3K) рубриканын индекси аныкталган учурда теменку белуктерду камтыйт:

- енер жай улгусунун арналышы жана ал колдонула турган тармак;
- енер жай улгусунун турдешу;
- енер жай улгусу чагылдырылган суреттердун жана башка материалдардын тизмеси (аларды сунуш кылган учурда - чийме, эргономикалык схема, конфекциялык карта);
- енер жай улгусунун маани-манызы;
- маанилуу белгилердин тизмеси;
- енер жай улгусун кеп жолу кайтадан ендуруу мумкунчулугу;
- енер жай улгусунун маанилуу белгилеринин тизмеси.

? ***Онор жай улгусунун артыкчылыгы кантип аныкталат?***

Энер жай улгусунун приоритета патент, алдын ала патент беруу женундегу арызды, суроттер тобун, онер жай улгусунун белгилеринин суреттемесун жана тизмесин камтыган етунме Кыргызпатентке келип тушкен кун боюнча белгиленет.

Эгерде етунме енор жай улгусун Кыргызпатентке керсетулген кунден тартып алты ай ичинде келип тушсе, приоритет енер жай менчигин коргоо боюнча Париждик конвенциянын катышуучусу болгон мамлекетке биринчи етунме берилген кун (конвенциялык приоритет) боюнча белгилениши мумкун.

Приоритет, эгерде кошумча материалдар етунме ээси тарабынан ез алдынча етунмо катары толтуруунун, етунме ээси билдирилген чечилиштин

манызын езгертуучулер катары таанылгандыгына байланыштуу кошумча материалдарды кенулге алуунун мумкун эместиги жонундо Кыргызпатенттин! билдируусун алган кунден тартып уч ай еткенче берилсе, кошумча материалдар берилген кун боюнча белгилениши мумкун.

Приоритет, эгерде етунме беруу енор жай улгусуно бир кыйла мурда! берилген отунменун датасынан тартып алты айдын ичинде ишке ашырылса,! ошол онер жай улгусун ачып корсотуучу ошол эле етунме ээсинин! Кыргызпатентке бир кыйла эргерээк берилген етунмесунун куну боюнча! аныкталышы мумкун.

?

Онер жай улгусуно отунмогв экспертиза жургузуунун тартиби кандай?

Энер жай улгусуне етунмену экспертизалоо манызы боюнча формалдуу! жана алдын ала экспертизалоодон турат.

Формалдуу экспертиза Кыргызпатентке етунме берилген кунден тартып! эки ай еткенден кийин жургузулет.

Формалдуу экспертиза етунме ээсинин етунуч каты боюнча керсетулген меенот буткенге чейин башталышы мумкун. Мындай учурда етунме ээси алым телебесе, етунменун материалдарына ондоолорду жана тактоолорду! киргизуу укугунан ажырайт.

втунмону формалдуу экспертизадан егкеруунун журушунде зарыл! документтердин курамы, аларды толтуруунун тууралыгы, билдирилген! сунуштун коргоого жарамдуу объектиге тиешелуу эмес экендиги текшерилет. I

Эгерде формалдуу экспертизанын жыйынтыгында егунмв енер жай| улгулеру катарында корголгон объектерге тиешеси жок чечимге берилгендиги! аныкталса, коргоо документин берууден баш тартуу женунде чечим етунме ээсине жиберилет.

Алдын ала экспертиза он эки айдын ичинде формалдуу экспертизанын он жыйынтыгы бар етунме боюнча жургузулет.

Алдын ала экспертиза жургузууде етунме ээси берген отунменун! материалдары боюнча енер жайга колдонуучулугу, жанылыгы жана оригиналдуулугу, Кыргыз Республикасынын коргоо документтери берилген! фондусуна, ошондой эле бир кыйла эртерээк патентке жарамдуулук шартына ылайык текшерилет.

Алдын ала экспертизадан он натыйжалуу еткен етунме боюнча етунмв| ээсинин жоопкерчилиги алдын ала патент беруу же аны берууден баш тартуу! женунде чечим кабыл алынат.

Этунменун ээсинин же учунчу жактардын етунме берилген кунден тартып беш жылдын ичинде беруулууге мумкун болгон етунуч каты боюнча; тиешелуу алым твлое шартында Кыргызпатент жыйырма терт айдын ичинде! он натыйжалуу алдын ала экспретизадан еткен етунмелерге манызы боюнча экспертиза еткерет. учунчу жактардан тушкон отунуч каттар женунде етунме ээси кабарландырылат.

Экспертизанын бардык этаптарынын журушундо отунме ээсипе суроо талаптарды алган кунден тартып эки айлык моенеттун ичинде ансыз экспертиза жургузууге мумкун эмес болгон ондолгон (онер жай улгусунун маани-манызын езгертпой) жана жок материалдарды беруу сунушу менен суроо талап жонетулушу мумкун.

Эгерде отунмо ээси суралган материалдарды же белгиленген мооноттун узаргылгандыгы жонундо жолдомону бербесе, отунмо чакыртылып алынган деп таанылат.

Эгерде етунмену манызы боюнча экспертизалоонун жыйынтыгында отунме ээсинин билдирилген онор жай улгусуно суралган укуктук коргоо квлему онор жай улгусунун патенгке жарамдуулук шартына ылайык келсе, енор жай улгусуно патент беруу жонундо чечим чыгарылат.

? ***Экспертиза жургузуу моонотундо отунмо ээси кандай укукка ээ?***

Экспертиза жургузуу моонотундо отунмо ээси:

- отунмо тушкен кунден тартып эки айдын ичинде онер жай улгусунун олуттуу белгилеринин жыйындысын озгертуусуз отунмедвгу материалдарды ондоого жана тактоого;
- эки айдын ичинде, бирок тиешелуу алым твлое менен ушундай эле ондоо жана тактоо киргизууге;
- бир енвр жай улгусуно отунмо беруу боюнча талап бузулганда бвлунгон отунмону белгиленген тартипте берууго;
- Кыргыз Республикасынын енвр жай улгулерунун Мамлекеттик реестринде онер жай улгусун каттоого чейин етунмену чакыртып алууга;
- отунме боюнча чечим кабыл алынган кундон тартып эки айлык моенеттун ичинде етунмедогу карама-каршы болгон материалдардын кечурмелорун талап кылууга;
- аны алган кунден тартып эки айлык меенеггун ичинде алдын ала патент берууден баш тартуу жонунде чечимге каршы Кыргызпатенттин Апелляциялык кенешине берууго;
- аны алган кунден тартып алты айлык моенеттун ичинде Апелляциялык кенештин чечими менен макул болбогондо, сотко доо менен кайрылууга;
- экспертизанын чечимдеринде же издее жонунде отчетто керсотулген бардык материалдар менен таанышууга укуктуу.

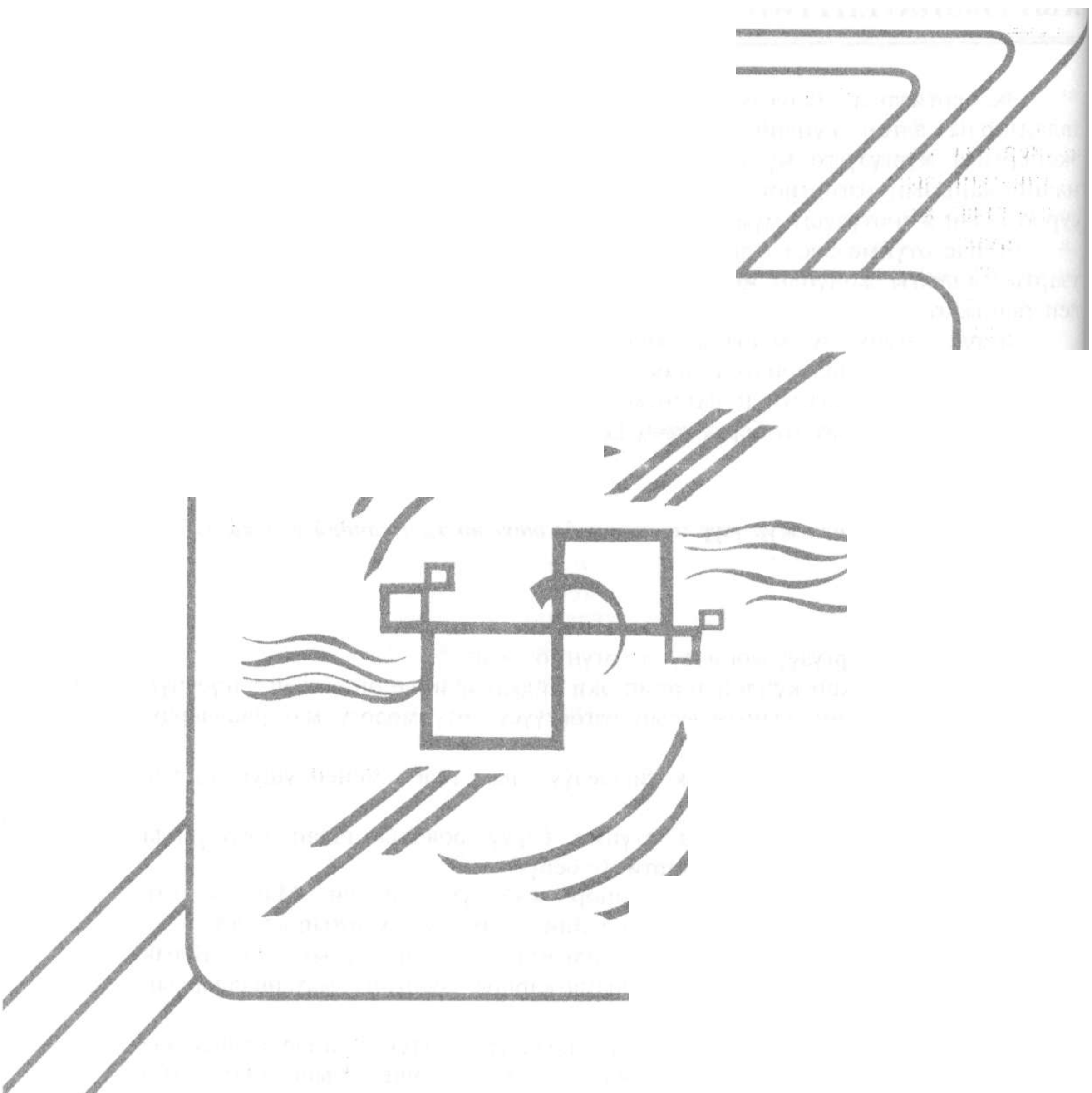

ПА

экоь
кам(
жон,
маш

бил1
онуь
ларл
ыла!
кол;
мен>
ны I
ыра;
маа/
Или
м а п
кай!
жатп
кам<

лы
чеги
unaj
рат.
дын

TOM<

кетт

ПАТЕНТТТИК **МААЈІЫ МАТ**

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ЧЭЙРвСУНДвГУ МААЛЫМАТТЫК КАМСЫЗДОО

Р. О. Омаров - Кыргызпатенттин директору, техникалык илимдердин доктору, профессор, КР УИАнын мучо-корреспонденти, Эл аралык инженердик академиянын академиги

З.Б. Исабаева - ***Кыргызпатенттин маалымат*** *башкармалыгынын башчысынын орунбасары*

Азыркы мезгилдеги патенттик-маалыматтык ишмердуулук

Илимий-техникалык прогрессти тездетуунун маанилуу шартгарынын бири, экономиканы онуктуруунун жыйынтыгы катары ез учурундагы маалыматгык камсыздоо болуп эсептелет. Жогорку техникалык денгээлдеги жана атаандаштык жондомдуулуктогу жаны технология менен камсыздоо проблемаларын чечуу маалыматтарды ургалдуу пайдалануусуз мумкун эмес.

Илим жана техниканы онуктуруу мурдагы муундар тарабынан жыйналган билимдердин пайдубалында тузулот. внуктуруу жана откоруп беруу процесси онуктуруу максатында технологиялык муктаждыктарды аныктоо, технологиялардын апьтернативдуу булактары тууралу маалыматтарды алуу, бир кыйла ылайыктуу технологияны баалоо жана тандоо, илимий билимдерди талдоо, колдонууга жарамдуулугун, наркы менен пайдапануу шарттарын баалоо жана менчик технологияларды онуктурууну колдоо жана оздоштурулгон технологияны пайдалануучуларга чейин жеткируу ондуу ез ара байланышкан аракеттердин ырааттуулугун камтыйт. Ошондуктан профессти онуктуруу учун жаны илимий маалыматтарды табуу гана эмес, болгондорун системалаштыруу дагы зарыл. Илимий-техникалык адабиятгардын санын тынымсыз кебейтуу жана маалыматгык суроо талаптардын татаапдашы документалдык маалыматтарды кайтадан иштеп чыгууга арналган принципиалдуу жаны методдор менен каражаттарды кенири колдонуу жана енугуу шарттарында зарыл маалымат менен камсыздоого мумкун болгон ушундай абалды тузет.

Бугунку дуйнеде патенттик маапыматтардын интеллектуалдык потенциалы жалац енвр жай менчиктерин укуктук коргоо системаларынын тейлео чегинен гана чыгат. Ал инновациялардын атаандаштыгы менен аныкталган социалдык-экономикалык енугуунун маалыматгык камсыздоо милдеттерин аткарат. Патенттик маапыматтардын системасы илимий-техникалык маалыматтардын жалпы мамлекетгик системаларынын негизги белугу болуп калышы керек.

Патенттик маалымат каражаттардын жыйындысы болуп эсептелип, томондегулердун жардамы менен жузого ашырылат:

- ойлоп табууга, пайдалуу моделдерге жана онер жай улгулеруно мамлекетгик экспертиза;

• тармактардагы техникалык саясат жана изилдеочу конструктордук-1 долбоорлоо иштерин илимий нсгизде тузуу;

• бугунку денгээлдеги жаны атаандаштык жендемдуулуктогу техноло-1 гияны тузуу максаты менен жацы техникалык чечимдерди иштеп чыгуу;

• аларды олкенун чарбасында жайылтуу жана пайдалануу максаты ме-1 нен ойлоп табууларды таап чыгуу;

• дуйнелук техниканын жана чет елкелердун экономикасынын онугуу! денгээлин уйронуу;

• илимий-техникалык изилдеелерду жургузууну иш жузуне ашырат.

Патенттик маалымат зарыл болгон уюмдарды торт категорияга белууге! болот:

1. олкодо иштин осушуно жана импорт товарлардын кыскарышына ба-| гыгталган технологияны тузуу менен онугуу пландарын жана енор жай ар-| тыкчылыктарын курууну иштеп чыгуу, инновациялык ишмердикке дем берип! кызыктыруучу мамлекеттик органдар;

2. илимий-изилдоо, конструктордук-долбоорлоо уюмдары, алар учун| патенттик маалымат изилдоо иштерин жургузуудо тенденцияларды таап! чыгууну женилдетет жана изилденип жаткан проблемалар боюнча] натыйжалуу техникалык чечимдерди издоого жардам берет;

3. изилдоочулор менен инженерлердин жаны адистерин даярдоочу жо-1 горку окуу жайлары;

4. ондуруштун жаны ыкмалары менен чыгарылган продукцияларды I жакшыртуу учун, ошондой эле алдыда турган технологиялык проблемаларды! чечуу учун технологиялык маалыматтардын эн бир маанилуу пайдалануучусуI деп эсептелген енор жай ишканалары.

Илимий-техникалык маалыматтардын системасында патенттик маалы-| маттардын башкы ролу патентгик документтердин маанилуу келемдеру менен I эле эмес, ошол документтердин спецификалык томендогудой езгечелуктеру! менен да аныкталат:

- оперативдуулук (патенттик документациялардын тез тез болуп турушу! башка маалыматгык материалдарды жарыялоодон мурун болуп етет); I
- шексиздик (мамлекетгик экспертиза тарабынан патенттик! документтерди камтыган маалыматтардын тууралыгынын! ырасталышы);
- ойлоп табуунун манызы жонунде негизги маалыматтардын толуктугу; I
- ирээттуулук.

Патенттик маалымат бир кыйла оперативдуу, системалаштырылган жана! жогорку даражада тууралыгы ырастатган маалыматтардын толук жыйындысы! болуп эсептелет, анткени текшерилбеген же рекламапык маатыматтарды кам-1 тыбайт.

Соода мамилелерин глобалдаштыруу, алдыцкы компаниялар атаандаш-1 тык жендомдуулуктегу продукцияларды сатып пайда алууга - акыркы жыйын-1 тыгын эсептеего алып келди. Акыркы жыйынтыгына багыт алуу патенттик! маалыматгык ишмердиктин тузулушторуне принципиалдуу озгертуулерду!

киргизди. Негизги маселелер интеллектуалдык менчик объектилерин укуктук коргоону камсыздоо эле эмес, рынокто бекем позицияны женип алуу болуп эсептелет.

Патенттик-маалыматтык ишмердиктин енугуусунун жаны багыты - атаандаштык чалгындоо - ынтаасыз маалыматтык тейлоо формаларынын ордуна келген фирмалардын туз маалыматтык стратегиясынын формасы болуп саналат.

Маалыматтардын копчулук белугу атаандаштык чалгындоо учун жашыруун деп саналган шартгарда, патенттик маалымат компаниялардын бааларынын уникалдуу каражаты жана алардын рыноктук мумкунчулуктеру болуп калат.

Патентгик маалыматтардын булактарын жана илимий-техникалык жана экономикалык маалыматтардын башка турлерун талдоонун негизинде жургузулгон изилдоелор томондегудей:

- техниканын онугушунун дуйнелук тенденцияларын жана анын укуктук коргоо абалын баалоо;
- аларды иштеп чыгуучу фирмалардын перспективалуу багытгарын, ошондой эле алардын рыноктук ишмердигинин мунезун ачыкка чыгаруу;
- рынок конъюнктураларын уйренуу жана атаандаштык куроште коргонуу иш чараларын жузоге ашыруу;
- инновациялык ишмердиктин жыйынтыктарын укуктук коргоону камсыздоо жана аларды ишке ашырууга кепил болууга мумкундугун бериши мумкун.

Бугунку маалыматгык технологиялар

Патенттик-маалыматтык ишмердиктин келтирилген тенденцияларына байланыштуу коз карандысыз, бирок дуйнелук маапыматтын мейкиндигинде интеграциялаган илимий-техникалык жана ондуруштук потенциалды тузуу максатында мамлекеттик маалыматтык саясатты жаратуу зарылчылыгы келип чыгат.

Маалыматтык камсыздоонун негизги уюштуруучулук маселелеринин катарына:

- алгачкы маалыматтарды жыйноо, чогултуу, сактоо жана иштеп чыгуу;
- статистикалык жана аналитикалык иштеп чыгуу жана экинчи маалыматтарды тузуу;
- маалыматтарды жайылтуу жана беруу кирет.

Ошону менен катар бугунку маалыматтык технологияларды пайдалануу патенттик-маатыматтык тейлеону ьщгайлаштырып жургузуу учун маалыматтык кызмат керсетуулерду тузууде маанилуу роль ойнойт.

Маалыматтык кызмат корсетуулер пайда алып келуучу атаандаштык жондемдуулуктегу продукцияларды сатууга багыт алуу менен инновациялык процесстерде патенттик-маалыматтык камсыздоонун бугунку озгочелугун эске алуу керек. Ошондуктан патенттик ведомстволор жаны продукцияларды

иштеп чыгууда жана коммерциялык ишке ашыруу баскычында бир кыйла кыйынчылыктарды кечиришкен жекече ойлоп табуучулар менен чакан жана орто бизнестин екулдеруне багыт алышы керек.

Экономикалык атаандаштык кебунче илимий-техникалык атаандаштык менен аныкталат жана ушуга байланыштуу маалыматтык продукциялардагы керектеечулук есет жана алмашат. Патенттик-маалыматтык иштерди кенейтуу б.а. маалыматтык-аналитикалык тейлеелердун жаны методдорун ездештуруу, топтолгон жаны технологиялардын пайда болушу жана енугушу менен патенттик маалыматгарды жайылтуу патенттик-маалыматтык тейлеелердун мамлекеттик жана коммерциялык секторлорунун кызматташуу-| сун талап кылат жана аларды маалымат булактарын интенсифдештируунун жаны жолдорун издееге тургку берет.

Акыркы жылдары пайдалануучуларды маалыматтык тейлее жаны техно-1 логияларды пайдалануу менен темендогулердун негизинде:

- патенттик фондунун негизи деп эсептелген толук текстуу маалымат! базалары;
- патенттик издеенун атайын турлорун жургузуу учун адистештирилген! рефеpативдик-библиофафиялык маалымат базалары;
- патенттик маалыматтарга статистикалык иштеп чыгууларды! жургузуучу аналитикалык кызмат керсогуулер;
- индивидуалдуу суроо талаптарды камсыз кылуучу маалыматтык кыз-1 мат корсетуулер ишке ашырылат.

90-жылдардан тартып патенттик маалыматтар кагазда жана микросак-И тагычтары электрондук сактоочулар тарабынан четке сурулууде. Оптикалык дискаларды кенири колдонуу ушул дискалардан маалыматгарды издеену жана аларга кирууну камсыз кылуучу издее системаларын тузууго алып келди. Па-тентгик маалым'аттарды керектоечулор бугунку кундо ушундай дискаларда ар, турдуу патенттик маалыматтар базаларын алуу мумкунчулугун болжолдошот.

непи
сиен
бокп
нуск

Бугунку кундегу патенттик-маалыматтык тейлеенун милдеттуу шартыг болуп обочолонгон маалымат базаларын пайдаланууну камсыздоо саналат. Обочолонгон маалымат базаларын пайдалануучу техникалык мумкунчулукке ээ баардык пайдалануучулар бул маалыматтар булагын езулерунун патенттик фондусунун белугу деп эсептей алат.

Обочолонгон маалымат базаларына кируу системаларын баарынан мурда! баштапкы патенттик маалыматтардын булактары болуп эсептелген патенттик ведомстволор тузушет.

Бирок туз кируу салыштырмалуу кымбат, негизги улушту каналдарга телеечу тарифгер ээлейт. Патенттик-маалыматтык булактарга Интернет тар-магы аркылуу кируу акыркы жылдардагы маанилуу окуялардан болуп калды ал гана эмес аларга эркин, кээ бир белуктеруне бекер кируу мумкунчулугуг кенейтууге жол ачты.

1996-жылдан тартып Интернетке болгону бир нече патенттик ведомство лордун маалыматтары берилген, бул маалыматтардын кепчулук белугу жалпы муНезде: патенттик мыйзамдарды чыгаруу тууралу, енер жай менчик объек тилерин каттоонун жол-жоболору женунде, патенттик-маалыматтык продук

циялардын жана тейлеелерунун мазмуну женунде жана аларды беруунун шарттары болгон. АКШнын патенттик ведомствосу 1997-жылдын аягында езулерунун патенттик документтери женунде рефератвдик-библиографиялык маалыматтардын 20 жылдык тутумуна карата биринчи ирет бекер кирууну камсыз кылды. 1998-жылдан баштап ага ЕПВнын жана Япониянын патенттик ведомствосу кошулду.

Интеллектуалдык менчиктин буткул дуйнелук уюму WIPO-net глобалдуу туйуну аркылуу патенттик ведомстволордун маалыматтык ресурстарын биргелешип пайдалануу максатында интеллектуалдык менчик боюнча электрондук цифралык китепканалардын туйунун тузуу демилгеси менен чыкты. Цифралуу китспканалардын инфраструктурам ете жогорку еткоруу жендемдуулугу менен корголгон глобалдуу туйунден тузулет жана маалыматгарды жайылтууга жалпы мамилени, интеллектуалдык менчиктин ар бир ведомствосунун макулдашылган аракетгерин камсыз кылат. WIPO-net аркылуу келечекте мындай кызмат керсетуулер:

- интеллектуалдык менчиктин цифралык китепканаларын пайдалануу;
- етунмелерду электрондук беруу;
- окутуучу профаммаларга жол ачуудан тузулет.

Бул долбоор интеллектуалдык менчик боюнча маалыматтардын буткул дуйнолук системаларынын негизин туптейт.

Мамлекетгик патенттик-техникалык китепкана

Бугунку кунде учурдагы маалыматтык технологиялар менен жабдылган негизги борбор болуучу жана боло гурган МПТКнын базасындагы патенттик системаларды жана жалпы илимий-техникалык маалыматгарды енуктуруу боюнча Кыргызпатенттин алдында чон маселелер турат.

МПТКнын фондусу 6 млнго жакын нуска. Анын ичинен 2 млн 150 мин нускасы микро сактагычтарда.

Китепкананын фондусунда темендегулор бар:

- Кыргыз Республикасынын нормативдик документтери;
- нормативдик-техникалык документгер;
- енер жай каталогдору;
- экономика, бизнес, башкаруу психологиясы, менеджмент, маркетинг, сертификациялоо, ендуруштун технологиясы ж.б. 6amKiuiap боюнча окуу китептери;

Мамлекетгик патенттик фонд (МПФ) МПТКнын фондуларынын негизги белугун тузет. Анын курамында булар бар:

- Кыргызстандын, ИМДУнун, ЕПВнын, ЕАПВнын, мурдагы СССРдин, Россиянын, АКШнын, ГФРнын, Япониянын, Улуу Британиянын, Франциянын, Швейцариянын ЭЖКнын (СЭВ) мурдагы елколерунун етунмелеру менен патенттерине тиешелуу ойлоп табуулардын толук баяндамалары;

- дуйненун 40 елкесунун сигналдык-маалымат басылмалары: 30 жыл ичиндеги патенттик бюллетендердин, елкедегу патенттик-маалыматтык котормо басылмалардын жалгыз туп нускалары жана кочурмелеру;
- патенттик издвенун ар кандай турлерун толук жана так вткеруугв жардам беруучу маалымдагыч басылмалар;
- патенттик укуктук жана усулдук адабияттар;
- конъюктуралык-коммерциялык басылмалар, патенттик статистика, ойлоп табуу жана патент иши боюнча мезгилдуу басылмалар;
- фондцо болгон картотека жана каталог турундегу анын ичинде авто-матташкан режимдеги маалымдагыч-издеочу аппарат (МИА).

Китепкананын фондусуна тушкен адабияттардын жана документтердин бардык турлерун чагылдырган китепкананын маалымдагыч-издеочу аппараты (МИА) окурмандарга кызмат керсетууде. Ал альфавиттуу, систематикалык, номерлери бар каталогдордун жана картотекалардын системасын туюндурат.

МПТКны Интернет туйунуне кошуу менен окурмандар КМШ елкелерунун китепканаларындагы материалдарды электрондук почта боюнча суроого жана алууга, маалымдагыч жана маалыматтык булактардын туйунун пайдаланууга мумкунчулук алышты.

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН БАСМА ИШТЕРИ

Лрипов С.К. - *Кыргызпатенттин Редакциялык-басма борборунун интеллектуалдык менчик боюнча редакциялык-басма болумунун башчысы*

Кыргыз Республикасынын Окметуне караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча Мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент) уюшулганына мына быйыл 9 жылдын жузу болду. Бул аралыкта Кыргызстанда интеллектуалдык менчикти коргоо системасы бир топ денгээлге котерулду. Укуктук-нормативдик базасы бекемделип, дегеле патент ишинде олуттуу озгоруштор болуп отту. Кыргызстандын интеллектуалдык системасынын оош-кыйыштарын, ар кыл проблемаларын, нормативдик-укуктук актыларын карапайым калкка жегкизууде басылма иштеринин ролу зор. Анткени ар бир кабыл алынган мыйзам, Экметгун токтомдору, интеллектуалдык менчиктин ар турдуу объектилери боюнча Жоболор же Эрежелер, концепциялар менен окурмандар тааныш болбосо, анда иш солгундап патент ишине кедергиси тиери баарыбызга маалым. Ошондуктан ар бир жаны нерсе жарык корушу зарыл.

Кыргызпатентте басылма иштери бир кыйла денгээлде укуктук-нормативдик актыларды, ар кыл эрежелер менен жоболорду, интеллектуалдык менчик тармагындагы жанылыктар менен окурмандарды такай тааныштырып келуудо. Эмесе кеп башынан болсун.

Интеллектуалдык менчиктин объектилери не куболукторду беруудон мурда ал атайын расмий бюллетень деп аталган басылмада жарык корееру мыйзам менен бекитилген. Ошондон кийин гана алган куболуктун юридикалык кучу болот. Андай басылма бизде "Интеллектуалдык менчик" деп аталган расмий бюллетень болуп эсептелет. 1995-жылы Кыргызпатенттин расмий бюллетенин алгачкы саны жарык корген. 1996-жылдан тартып ал квартал сайын басылып келсе, 2001-жылдан тартып ай сайын чыгууда. Расмий бюллетенде Мамлекеттик реестрлерде каттатган енор жай менчигинин бардык турлеру, интеллектуалдык менчиктин салттуу эмес объектилери (селекциялык жетишкендиктер), патентке (куболукке) карата болгон укукту еткеруп беруучу лицензиялык келишимдер жана аларга киргизилген тузетуулер, Мамлекеттик реестрлердеги езгертуулер, патенттик ишенимдуу екулдор, басылмалардагы езгеруулор, коргоочу документтердин иш меенотун узартуу женунде маалыматтар, ошондой эле жаны кабыл алынган мыйзамдар жана алардагы езгеруулор, токтомдор жана нормативдик актылар жонунде кабарлар, нормативдуу-методикалык материалдар жарыяланып келууде. Бюллетендин ар бир чыгарылышында систематикалык жана нумерациялык керсетмелер басылат.

1996-жылы келип тушкен етунмелорго байланыштуу расмий бюллетенге "0нор жай улгулеру", "Пайдалуу моделдер", "Селекциялык жетишкендиктер" деген жацы болумдор киргизилген. Андан бери бюллетендин 32 номери окурмандарга тартууланды.

Экинчи бир Кыргызпатенттин расмий басылмасы "Кыргызпатенттин кабарлары: интеллектуалдык менчиктин маселелери" аттуу илимий-практикалык журнал болуп саналат. Бул журнал жылына эки жолу кыргыз жана орус тилдеринде 200 нуска менен 1998-жылдан бери чыгып келууде. Журналдын негизги максаты - республикадагы жана чет елкедегу интеллектуалдык менчиктин маселелерин ар тараптан чагылдыруу жана Кыргызпатенттин патенттик-маалымат ишине кемек керсетуу болуп эсептелет. Мындан сырткары журнал бетине интеллектуалдык менчик тармагындагы проблемалар женунде, Кыргыз Республикасындагы интеллектуалдык менчиктин маселелери боюнча укуктук-нормативдик актылар, ойлоп табуунун жаны техникасы жана технологиясы тармагындагы милдеттери женунде, республикадагы жана чет елкедегу илим менен техниканын бугунку жетиiикендиктсриI женунде маалыматтык жана эксперттик-аналитикалык материалдарды, Кыргызпатенттин милдеттерине кирген суроолор боюнча адистердин тушундурмелерун жана сунуштарын жарыялайт.

Журнал сандан санга темендегу рубрикаларды окурмандардын назарына салып келет:

Расмий билдируулер;

Кыргыз Республикасындагы интеллектуалдык менчиктин маселелери боюнча нормативдик-укуктук актылар;

Кыргыз Республикасында интеллектуалдык менчикти коргоо жаатындагы аракеттеги мыйзам жоболорун колдонуунун практикасы жана аларды еркундетуунун маселелери;

Эл аралык макулдашуулар жана конвенциялар. Эл аралык кызматташтык;

Интеллектуалдык менчикти коргоо;

Автордук укук;

Патенттик экспертизанын теориясы жана практикасы;

Биздин ойлоп табуучулар;

Интеллектуалдык менчиктин тарыхынан;

Кыргызстандагы автордук укук жана чектеш укуктарды коргоонун проблемалары;

Акылгейлер дуйнесу;

Инновация жана рынок;

Кыргызпатенттин кецеши;

Илим калейдоскобу;

Искусство дуйнесунде;

Очпес жылдыздар;

Патенттик маалымат;

Поэзия дуйнесу ж.б.

Учурунда журналдын алгачкы санына Кыргыз Республикасынын Президенти Аскар Акаев жылуу сезун айтып, акырында: *"Бул журналдын жарык корушу - биздин илимий коомчулугубузда, илимий-техникалык чойродо жана журналистикада маанилуу каврунуш болуп калды"*деген ак тилегин билдирген.

Бул журналга болгон кызыгуу кун откен сайын арбып, алыскы олколордон да авторлор ездерунун макалаларын узбой жиберип турушат. Мисалы, Беларус, Казак, Эзбек Республикаларынын патентик ведомсгволорунун жетекчилери кыска мезгилде окурмандардын суймончуктуу авторлорунан болуп калышты.

Бугунку кундо "Кыргызпатенттин кабарлары: интеллектуалдык менчиктин маселелери" илимий-практикалык журналынын 10 саны окурмандардын колунда.

1996-жылы "Интеллектуалдык менчиктин терминдеринин сездугу (глоссарийи)" жарык коргон. Ал Интеллектуалдык менчиктин Буткул дуйнелук уюму (ИМДУ) тарабынан 1980-жылы Женевада чыгарылган "внер жай менчиги терминдеринин сездугу (глоссарийи)" жана ИМДУ тарабынан 1981 -жылы Женевада чыгарылган "Автордук укук жана чектеш укуктар терминдеринин сездугу (глоссарийи)", ошондой эле интеллектуалдык менчикти коргоо боюнча Кыргыз Республикасынын нормативдик укуктук актыларында орун алган бир канча кошумча атайын терминдердин жана Кыргызпатенттин кызматкерлери кунумдук ишинде колдонулуучу терминдердин негизинде орус, кыргыз жана англис тилдеринде даярдалып жарык корген.

Уч тилде даярдалган бул сездук (глоссарий) азыркы кезде интеллектуалдык менчикти жаратуу, коргоо жана колдонуу маселелери боюнча иштеген адистер учун керектуу документтерди окууда, даярдоодо же которууда учурдун талабына шайкеш келген табылгыс сездуктордун бирине айланды.

Кыргызпатентте 1996-жылы дагы бир басылма "Жылдык отчет" жарык кергон. Алгач 1993-95 жылдардын жылдык отчету бир басылма болуп чыкса, 1997-жылдан тартып жыл сайын жылына бир жолудан чыгып келатат. Мында Кыргызпатенттин бир жылдын ичинде жургузген ишгери толук камтылат жана ар кандай статистикалык маалыматтар диаграмма, таблица турунде берилип, орчундуу окуяларды баяндаган тустуу сураттор менен коштолот.

Биздин мекеменин 5 жылдык юбилейине карата 1998-жылы "Кыргызпатентке 5 жыл" деген кыргыз, англис, орус тилдериндеги тустуу басылма жарык коруп окурмандардын жакшы баасына арзыды.

Кыргызпатенттин алгач калыптанып, бугунку кунго жеткен тарыхында "Кыргыз Республикасынын енор жай менчиги тууралуу Убактылуу Жобо", "Отунмо беруунун эрежелери", "Патенттик ишенимдуу окулдер женунде Убактылуу жобо", "Пайдалуу модель онер жай менчигинин объектиси катары", "Лицензиялык келишимдер" сыяктуу брошюрапар басылды.

Кыргызстанда интеллектуалдык менчикти коргоо тармагында бир топ мыйзамдардын кабыл алынышы менен Кыргыз Республикасынын укуктук-нормативдик актыларынын темендогу жыйнактары: "Патент мыйзамы", "Товар белгилери, тейлоо белгилер жана товарлардын келип чыгышынын аталыштары жонундо мыйзамдар", "Автордук укук жана чектеш укуктар жонунде мыйзамдар" (эки тилде), "Селекциялык жетишкендиктерди укуктук

коргоо жонунде мыйзамдар", "Фирмалык аталыштар женундо мыйзамдар", жарык керду. 19

Булардан сырткары томенку басылмалар даярдалып окурмандарга сунуш кылынды. 20

К/ №	Аталышы	Нускасы	Басма колему б.т.
1	2	3	4
1	0нер жай менчигин кантип коргоо керек	300	7.5
2	Интеллектуалдык менчиктин объектерине болгон укукту откеруп беруу	200	3.6
3	Интеллектуалдык менчиктин баалоо боюнча методика-лык сунуштама	200	2.2
4	Кыргыз Республикасында Интеллектуалдык менчикти коргоо (эки тилде), Жалал-Абад облусунда Кыргызпа-тенттин откорген семинарынын материалдары	100	2.6
5	Кыргызстанда енор жай менчигин кантип коргоо керек (методикалык-окуу керсотмесу)	100	2.6
6	Географиялык корсоткучторду укуктук коргоо (методикалык-окуу корсотмесу)	150	2.47
7	Кыргызетандагы товардык белгилерди укуктук коргоо (методикалык-окуу корсотмесу)	100	2.8
8	0нер жай улгулорун укуктук коргоо (методикалык-окуу керсетмесу)	100	1.98
9	Фирмалык аталыштарды укуктук коргоо (методикалык-окуу керсетмесу)	100	2.3
10	9нер жай менчиги (жогорку окуу жайлар учун окуу керсетмесу), окурмандардын суроо талабы боюнча экинчи ирээт басылды	250	10.7
11	Селекциялык жетишкендиктерди укуктук коргоо (методикалык-окуу корсотмесу)	100	4.9
12	Товардык белгилерди каттоого отунмолерду экспертиза-лоо боюнча методикалык сунуштама	100	6.9
13	Онер жай менчигинин объекттерин пайдаланууга ли-цензиялык келишимдерди тузуу боюнча методикалык корсетме	100	2.8
14	Патентгик маалымат жана негизги паттентик-маалыматтык изилдоелер боюнча керсотме	100	5.9
15	Ойлоп табууну Эл аралык жана Евразиялык жол-жоболорго ылайык патенттее боюнча методикалык керсотмелер	100	2.08
16	Патент укугу боюнча практикум	100	2.6
17	Товардык белгилерге болгон укукту коргоо (практикалык-окуу керсетмесу)	100	2.7
18	Автордук укук жана чектеш укуктар тармагындагы укук бузууларды болтурбоо маселелери боюнча методикалык корсетмо	100	3.09

1	2	3	4
19	Патенттик ишенимдуу екулдорду каттоо жана аттестапиялоо боюнча документтердин жыйнагы	50	1.8
20	1995-1997-жылдардагы Кыргыз Республикасынын ойлоп табууларынын жылдык керсеткучтеру	200	7.6
21	1998-1999-жылдардагы Кыргыз Республикасынын ойлоп табууларынын жылдык керсеткучтеру 1997-1999-жылдардагы Кыргыз Республикасынын енер жай улгулерунун жылдык керсеткучтеру 1997-1999-жылдардагы Кыргыз Республикасынын пайдалуу моделдеринин жылдык керсеткучтеру	100	7.19
22	1995-1999-жылдардагы товардык белгилер боюнча Кыргыз Республикасынын кубелуктерунун аттарынын керсеткучтеру	100	14.7
23	1995-1999-жылдардагы товардык белгилер боюнча Кыргыз Республикасынын кубелуктерунун системалуу керсеткучтеру	100	11.4
24	1995-1999-жылдардагы товардык белгилер боюнча Кыргыз Республикасынын кубелуктерунун нумерациялык керсеткучтеру	100	7.43
25	2000-жылдагы Кыргыз Республикасынын ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, енер жай улгулеру, товардык белгилер жана тейлео белгилери боюнча жылдык керсеткучтеру	100	7.10

Кыргызстандагы патент системасынын есуп енугушу, учурдагы ойлоп табуучулардын, патент ээлеринин жана авторлордун укуктук жактан камсыз болушуна зор жардам берген "Патент мыйзамдары" аттуу Кыргыз Республикасынын укуктук-нормативдик актыларынын жыйнагы экинчи ирээт толукталып кайра басылды.

"Жалпы маалымат" (уч тилде), "Авторлордун мулктук укуктарын башкаРУУ" (уч тилде) буклеттери Кыргызпатенттин ишмердуулугун кыска, так, маалыматтар менен камтып, колдонууга ьщгайлуу болсо, Кыргызпатентке караштуу Мамлекетгик патенгтик-техникалык китепкана женундегу "ГПТБ" (уч тилде) аттуу буклет китепкананын иш аракеттерин ар тараптуу чагылдырган китепкананын 35 жылдык тарыхындагы биринчи буклет болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын вкмотуно караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекетгик агентствонун демоорчулугу менен Кыргызстан Аялдар Конгресси женундегу келемдуу материалдарды чагылдырып, тустуу сураттер менен коштолгон "Конгресс Женщины Кыргызстана" буклети да Кыргыз Республикасындагы аялдардын эл аралык кызматташтыгын кенен кесири баяндаган алгачкы саамалык.

Кыргызпатент уюшулгандан бери натенттерге жана алдын ала патенттерге карата ойлоп табуулардын 700 суреттемесу жарыяланды. "Интеллектуалдык менчик" расмий бюллетени менен "Жылдык отчет" басылмасы жана "Кыргызпатенттин кабарлары: Интеллектуалдык менчиктин

маселелери" илимий-практикалык журналы Кыргыз Республикасынын 52 жакын мекемелерине, ишканалары менен уюмдарына, жогорку окуу жайларына жана китепканаларына, илимий-техникалык китепканаларына милдеттуу турде берилип, эл аралык алмашуу жолу менен Япония, Швеция, Нидерланддар, Норвегия, Чехия, Болгария, Пакистан, Туркия, Польша, Франция, Швейцария, АКШ, Улуу Британия, Македония, Кытай, Германия баш болгон баш аягы 42 патенттик мекемелерине жонетулуп турат.

2001-жылы "Кыргыз Республикасынын эгемендуулугунун жылдарындагы Интеллектуалдык менчикти коргоо системасынын енугушу" аттуу юбилейлик басылма жарык керду. Бугунку кунде интеллектуалдык менчик боюнча кошумча билим беруу максатында "Патент укугу боюнча", "Патент таануу боюнча", "Автордук укук жана чектеш укуктар боюнча", "Селекциялык жетишкендиктер боюнча", "Патенттик маалымат жана патенттик документтер боюнча" лекциялардын курсунун жыйнагын камтыган методикалык сунуштамалар даярдалды. Азыркы мезгилде "Наука и новые технологии" атуу илимий журнал даярдалып окурмандарга тартууланды. Кептин соцунда, кылым оошкон кыйын кезендеги Кыргызпатенттин басма иштери мезгил мелжемине толугу менен шайкеш келет.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫНАН

ОЙЛОП ТАБУУНУН ЖАНА ПАТЕНТ ИШИНИН ТАРЫХЫ

Ойлоп табуу тарыхындагы эң маанилуу* окуялар жана фактылар

(Уландысы. Башы - №№ 2/1998-1/2001)

1960-жыл

4-март

СССРдин Министрлер Кенешинин (МК) алдындагы ойлоп табуулар жана ачылыштар иши боюнча Комитетинин токтому менен, консультативдик орган деп эсептелген жана маанилуу ойлоп табуулар менен ачылыштарды экспертизалоо, методологиялык маселелерди жана ойлоп табуу иштериндеги тажрыйбаларды карап чыгуу учун, ошондой эле ойлоп табуучулардын арыздары менен байланышкан езгочо учурдагы маселелерди караштыруу учун тузулгон комитеттин экспертизалык кенеши женунде Жобо бекитилген.

22-июль

СССРдин МКсынын № 766-токтому менен СССРдин МКсынын алдындагы ойлоп табуулар жана ачылыштар иши боюнча Комитети жонунде жаны жобо бекитилген. Жобо аркылуу СССРде товардык белгилерди каттоонун тартибин аныктоо, ата мекендик онор жай, соода ишканаларынын жана уюмдардын жана чет олколук фирмалардын бардык товардык белгилерин жана соода маркаларын каттоону ишке ашыруу, товардык белгилерди, ойлоп табуулар жонундо техникалык маалыматгарды пайдаланууга артыкчылык укук куболугун беруу тартибин тузуу Комитетке жуктелгон.

СССРдин МКсынын алдындагы ойлоп табуулар жана ачылыштар иши боюнча Комитетинин токтому менен Мамлекеттик патент экспертизасынын Буткул союздук илимий-изилдоо институтун тузуу чечилген (МПЭБСИИИ) МПЭБСИИИнин негизги милдеттери:

а) Комитеттен тушкон арыздарды изилдоо жана беруу же баш тартуу мумкунчулугу жонунде коругунду чыгаруу;

б) отунмечулордун чечимге каршы билдируулорун ж.б. у.с. формула боюнча изилдоо;

в) автордук куболукторго ойлоп табуулардын суроттомолорун жазуу;

г) ойлоп табууларды эл чарбасында пайдалануу боюнча, чет олколорде патенттелгендиги жонунде жолдомого даярдык болуп эсептелет.

МПЭБСИИИ ни тузуу менен отунмелерду экспертизалоо штаттагы адистердин кучу менен жургузулуучу болуп калды.

30-июль

СССРдин Министрлер Кенешинин 1960-жылдын 22-июнундагы № 766-токтомуна ылайык жана ойлоп табуулар менен ачылыштар иши боюн-

ча Комитетинин буйругу менен Комитеттин алдында типографиясы бар техникалык маалыматтардын Борбордук бюросу уюштурулган. ТМББнын (техникалык маалыматтардын Борбордук бюросу) ишин тузден-гуз жетектеену Комитеттин маалыматтык-басма болуму ишке ашырган. ТМББга темендегудей милдеттер жуктолгон:

• эл чарба кецешинин, министрликтердин, всдомстволордун илимий-изилдее жана конструктордук-долбоорлоо уюмдарынын, ишканалардын, эмгекчилер депутаттарынын жергиликтуу аткаруу кенештеринин жана кооперативдик борборлордун маалыматгарын - жаны ата мекендик жана чет олколук ойлоп табуулар жана басмага жарыяланган ачылыштар менен Маалыматтык-басма белумундо иштелип чыккан жана Комитет тарабынан бекитилген тематикалык пландарга ылайык адабияттарды жайылтуу жонунде;

• "Ойлоп табуучулардын бюллетени", "Товардык белгилердин бюллетени", "Ойлоп табуулар боюнча маалыматтар", ойлоп табуулардын суреттомелеру бар китепчелерди, ата мекендик ойлоп табуулардын жыйнактарын. чет елкелук патенттер боюнча аннотациялар жыйнагын ата мекендик жана чет елколук ойлоп табуулар боюнча экспресс-маалыматтар ж.б. ойлоп табуулар боюнча маалыматтарды даярдоо жана басып чыгаруу;

• БСПТК (Буткул союздук патенттик-техникалык китепкана) менен биргелешип эл чарба кенешинин, министрликтердин, ведомстволордуп, институттардын ж.б. уюмдардын чет елколук патенттик материалдарын которуу, ата мекендик жана чет елколук ойлоп табууларды сурет кечурме баяндамалары менен тейлее.

1961-жыл

Январь

СССРдин МКсынын алдындагы ойоп табуулар иши боюнча Комитетиндеги техникалык маалыматтардын борбордук бюросу жаны ойлоп табуулар жонундо жана чет елкелук ойлоп табуулар женунде материалдарды, СССРдеги ойлоп табуу иштеринин абалынан баяндамаларды, ойлоп табуу иштерин жакшыртууга багытталган Комитеттин, министрликтердин, ЭЧКнын (Эл чарба кенеши), ведомстволордуп бир кыйла маанилуу иш чаралары жонунде материалдарды камтыган "Ойлоп табуу ишгери боюнча маалымат" бюллетенин тузе баштады.

8-декабрь

СССРдин Жогорку Кенеши тарабынан "Ачылыштарга укук" жана "Ойлоп табуу укугу" деп аталган атайын эки белукту камтыган СССР Кошунунун жана Кошундук республикалардын граждандык мыйзамдарынын Негизи бекитилген. Бул белуктор ойлоп табуулар жана рационализатордук сунуштарды, авторлордун ачылыштарынын укуктарын коргоого багытталган. Илим жана техниканы онуктурууге, бул гехниканы жаратуучулар - окумуштуулар, инженердик-техникалык кызматкерлер, жумушчуларга мамлекеттик камкордук керуунун жана конул буруунун кубесу - ойлоп табуу укугунун негизги жоболорунун мыйзамда бекемделиши болуп саналат.

16-февраль

"Эл керектеечу товарларды ендуруштук маркалоону жакшыртуу жонунде" СССРдин Министрлер Кенешинин токтому менен, эл керектеечу товарларды - товардык белгилерди бирдиктуу тусте маркалоо аныкталган. Ушул эле токтом менен эл керектеечу товарлар учун бардык товардык белгилерди милдеттуу каттоо киргизилген.

23-апрель

СССР МКсынын алдындагы ойлоп табуулар жана ачылыштар иши боюнча Комитета В.А. Фабрикант, М.М. Вудынский, Ф.А. Бугаеванын ачылыштарына темендегудей формулада № 12 диплом берген: "Чейре аркылуу егкенде электромагниттик толкундарды кучеткен керунуш, б. а. белуктордун же алардын системаларын жогорку энергетикалык денгээлде концентрациялоо козголуу абалына ылайык келген, тен салмактуу абалда концентрациялоого салыштырмалуу мол болгон мурда белгисиз керунуш" аныкталган. Ачылыштын артыкчылык куну - 1951-жыл 18-июнь.

23-июнь

СССР МКсынын алдындагы ойлоп табуу жана ачылыштар иши боюнча комитети товардык белгилер женунде Жобону бекитти.

22-сентябрь

Горьков эл чарба кенешинин "Красное Сормово" заводунун суу алдында журуучу канаттуу кемелер боюнча Борбордук конструктордук бюросунун начальниги - Алексеев Ростислав Евгеньевичке РСФСРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен суу алдында журуучу дарыя жана дециз кемелеринин конструкцияларын тузуу жаатындагы кеп жылдык жемиштуу эмгеги учун "РСФСРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" деген биринчи ардактуу наам ыйгарылган.

1964-жыл

I-март

СССРдин ойлоп табуу жана ачылыштар иши боюнча Мамлекеттик комитети 1963-жылы 5-ноябрында бекиткен "Машиналардын, приборлордун, жабдуулардын, материалдардын жана технологиялык процесстердин (ЗП-1-64) патент жарамдуулугу жана патенттик тазалыгын камсыздандыруу боюнча иш чаралар жонунде керсетме" ишке киргизилген.

II-апрель

СССРдин Мамлекеттик ойлоп табуу комитети "СССРдин ойлоп табуулар жана ачылыштар" иши боюнча Мамлекеттик комитети "СССРдин айыл чарба министрлиги тарабынан айыл чарба жаныбарларынын жана канаттууларынын, тыт жана дуб жибек кепелектерунун жаны тукумдарын, айыл чарба есумдуктерунун жаны сортторун каттоо тартиби женунде Инструкция" бекитти.

7. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫНАН

22-июль
Ойлоп табуучулар Б.Е. Патон, В.С. Гавриш, Ю.С. Гродецкийлерге "Бири бирине тийиштирип ширетуу режимин автоматикалык женге салуу ыкмасы" ойлоп табуусуна № 163685 автордук куболук берилген.

1965-жыл

Январь
СССРдин ойлоп табуулар жана ачылыштар иши боюнча мамлекеттик комитетинин "Ойлоп табуу маселелери" бюллетенинин биринчи номери жарыкка чыкты (1974-жылдан тартып илимий-техникалык журнал, 1977-жылдан- теоретикалык жана илимий-тажрыйбалык ай сайын чыгуучу журнал).

26-февраль
Ойлоп табуучулар жамааты Б.Е. Патондун жетекчилиги менен озгоче таза металл алууга мумкундук берген "Куймаларды электрошлак жолу менен куюу ыкмасы" ойлоп табуусуна № 168743 автордук куболук алган.

I-июль
СССР онер жай менчиктерин коргоо боюнча Париж конвенциясына кошулду. Бул эл аралык уюмга катышуу конвенционалдык артыкчылыкты пайдаланууга укук берет, чет елкелерде енер жай улгулерун жана товардык белгилерди, советтик ойлоп табууларды коргоо шарттарын женилдетет.

3-август
СССРдин ойлоп табуучуларынын Мамлекеттик комитети енер жай улгулеру женундо Жобо бекитти.

1966-жыл

13-сентябрь
СССРдин МКсынын алдындагы ойлоп табуучулар жана ачылыштар иши боюнча Комитети Г.Н. Флеров, Ю.Ц. Оганясян, В.И. Кузнецов,

В.А. Друиндин ж.б. темендегудей формулада: "Ne-22 тездетилген ион менен Ри-242 бутасын шоолаландырганда 104 атом номерлуу элементгин пайда болуу керунушун эксперимент турунде табуу" аттуу ачылышына № 37 диплом берген. Советтик окумуштуу И.В. Курчатовдун урматына жаны элемент Курчатов деп аталды.

1967-жыл

II-июнь-14-июль
Стокгольмдо интеллекталдык менчик боюнча дипломатиялык конференция болуп етуп, анын ишине кагышкан мамлекеттер етунмену автордук

кубелукке, патентке етунмону артыкчылыктын белуктеруне гецештируу женунде социалисттик елкелордун сунуштарын колдошту. Ошентип ойлоп табууну укуктук коргоонун социалисттик формасы эл аралык таанууга ээ болду.

Стокгольмдагы дипломатиялык конференция Буткул дуйнелук интеллектуалдык менчиктин уюмун (ИМДУ) уюштуруучу Конвенцияны кабыл алды.

Адабият, искусство чыгармаларын, ойлоп табуучулардын укуктарын укуктук коргоо менен бирге бул Конвенция ошондой эле илимий ачылыштардын укуктарын коргоону да караштырат.

1968-жыл

Январь

"Ишке киргизилген ойлоп табуулар" маалыматтык жыйнагынын биринчи номери жарык керду. Ал ендуруште жайылтылган ойлоп табуулар менен андан алынган унем женунде СССРдеги министрликтер, ведомстволор, ишканалар жана уюмдардын кызматкерлери учун оперативдуу маалыматтарга арналган.

1970-жыл

Январь

Коммунарскидеги металлургиялык заводдо Е.О. Патон атындагы Электр ширеткич Институтунун ойлоп табуучулары тарабынан иштелип чыккан электр шлактарын эритуу менен алынган, темирдин эки гигант куймасын электр ширеткичтин жардамы менен улаштыруу дуйнеде биринчи жолу ишке ашты.

26-апрель

Буткул дуйнелук интеллектуалдык менчиктин уюмун уюштурган Конвенция кучуне кирди (ИМДУ).

1971-жыл

21-июнь

Москвалык ойлоп табуучу Р.Ю. Федосеевге "Учуучу аппараттарды кондиционирлое системасы учун коммутациондук белуштуруучу" ойлоп табуусуна 151чи №-307232 автордук кубелук берилген. Р.Ю. Федосеев температураларды интеграциялоо учун приборуна 1961-жылы 16-октябрда № 1141660 биринчи автордук кубелукту алган.

30-ноябрь

"Союз 3" (28.10.1968-ж.), "Союз 5" (15.01.1969-ж.), Союз 9" (15-17.06.1970-ж.) космикалык кораблдердин учуу процессиндеги изилдеелердун негизинде СССРдин учкуч космонавттары Г.Т. Береговой, А.Г. Николаев, В.И. Севастьянов - техника илимдеринин кандидаты жана Е.В. Хрунов башка

окумуштуулар менен биргелешип "Жердин жогорку атмосферасынын тунку эмиссиондук катмарынан куугумдегу жарык ореолдуу зонасына чейинки етме мейкиндигиндеги кундузгу жарык таралуусунун вертикалдуу-шоола тузулушторунун (горизонталдуу бирдей эмес) мурда белгисиз корунушун аныктоо" аттуу формуладагы ачылыштарына № 106 диплом алышкан. СССР МКсынын алдындагы ойлоп табуучулар жана ачылыштар иши боюнча Комитетине 1971-жылы 9-августта № ОТ-8058 отунмосу берилген. Ачылыштын артыкчылык куну - 1971-жылдын 19-майы.

СССР МКсынын алдындагы ойлоп табуучулар жана ачылыштар иши боюнча Комитети 1964-жылы 6-июндагы № 904342 отунмосу боюнча 46 кишиден турган автордук жамааттын "Балык уулоо учун тор" ойлоп табуусуна № 195246 автордук куболук берген.

1972-жыл

Декабрь

СССРдин ЭЧБСЖ (Эл чарбасынын буткул союздук жетишкендиктеринин) "Машина куруу" павильонундагы "Ойлоп табуучулук" болугундо илимий-техникалык революциянын учурдагы этабында патенттик-лицензиялык иштер менен патенттик маалыматтардын ролун ачкан кергозмо ачылган. Коргезме СССРдин тузулгондугунун 50-жылдыгына арналган. Анда союздук республикалардын ойлоп табуучуларынын жетишкендиктери корсотулгон жана олкенун эл чарбасынын онугушуно алардын эффективдуу чыгармачылык салымы ачык демонстрацияланган.

Коргозмонун экспозициясы илимий-техникалык прогресстин темпин тездетууго зор таасир берген патенттик-лицензиялык иш жана патенттик маалыматтар жаатында жетишкен ийгиликтерди чагылдырат. Коргозмонун катышуучулары 16 министерство менен ведомстволорду камтыган 72 ишкана, уюмдар И ИМ жана КБ (конструктордук бюро) болуп эсептелет.

"Кайзер алюминиум энд кемикэл корпорейшн" ("Калифорния штаты, Окленд) жана "Лицензинторг" Буткул союздук бирикмесинин ортосунда советтик инженерлер тарабынан иштелип чыккан электромагнит талаасында алюминийди тынымсыз куюу процессинин лицензиясын сатып алуу женунде макулдашууга кол коюлган.

Фторорганикалык кошунду алгандыгы учун И.И. Кнунянцга Лениндик сыйлык ыйгарылган. Кептеген ойлоп табуулардын катарында ал тарабынан электрохимиялык хромдоодо пайдалануучу, устуцку бети активдуу болуп фтор камтыган жаны зат- "хромоксан" пайдаланылган фтор камтыган жацы зат иштелип чыккан жана ишке киргизилген.

1974-жыл

25-декабрь

Академик Н. Мельниковдун жетекчилиги менен О.Ю. Шмидт атындагы Жер физикасы институтунда аска тектерин жардыруунун жацы технологиясы иштелип чыккан (суюк жардыргыч - ифзанит).

1976-жыл

25-январь

СССР МКсынын ойлоп табуучулар жана ачылыштар иши боюнча мамлекеттик Комитети Ю.И. Потемкин, А.Ф. Фирсаев, А.Л. Иноземцев жана А.М. Родинге ойлоп табуулардын Мамлекеттик реестринде катталган "Тетиктерди жыйноо учун пресс" ойлоп табуусуна № 500000 автордук куболук берген.

Май

СССРдин 50-жылдыгы атындагы Ивановск станок куруучу бирикмесинин новаторлору тарабынан горизонгалдуу-жонуучу станоктордон кеп процессорлуу цифралуу программалык башкарууга етууну камсыздандырган МФИ ИР-500 иштеп чыгаруучу биринчи борбор тузулгон.

1977-жыл

Декабрь

"Физика жаатындагы темонку температура" деген ойлоп табуусу жана фундаменталдуу ачылышы учун академик П.Л. Капицага Нобель сыйлыгы ыйгарылган.

1979-жыл

24-январь

СССРдин Жогорку Кенешинин Указы менен жыл сайын июнь айынын аягында ишемби куну еткорулуучу "Ойлоп табуучу жана рационализатордун Буткул союздук куну" майрамы белгиленген.

1980-жыл

Январь

ПМБСИИИ патенттик маалыматтардын Буткул союздук илимий изилде© институту "Ойлоп табуу. Патент иши. Патенттик маалымат" аттуу рефеþативдуу жыйнактарды чыгара баштады (1993-жылдан тартып "Патент иши. Россия жана чет елколук прессалардын дайджести").

1981-жыл

Февраль

Женевада ойлоп табуучулар жана жацы техникалардын Эл аралык IX кергезмесунде П.П. Лебедев атындагы физикалык институтунун ойлоп табуучуларынын "Фианиттер кристаллдары" ойлоп табуусуна чон алтын медаль ыйгарылган.

7. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫНАН

1982-жыл

Июль

Интеллектуалдык менчиктин буткул дуйнелук уюмунун алтын медалына советтик ойлоп табуучу, 20 дан ашык ойлоп табуулардын автору Г.Н. Елкин татыкгуу болгон. Бул медаль онуккон олколордо колдонулуучу бир кыйла пайдалуу иштеп чыгууларга ыйгарылат.

1983-жыл

28-февраль

Эстон ССРиндеги Эмгек Кызыл Туу ордендуу С.М. Киров атындагы улгулуу балык чарба колхозунун авторлор жамаатынын сут алмаштыруучу ондуруш учун тузулушуно СССРдин мамлекеттик ойлоп табууларынын Мамлекеттик реестринде № 1000000 автордук куболук катталган.

1984-жыл

7-февраль

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы 78 ойлоп табуунун автору, анын ичинен 33 ойлоп табуусу 8715871 рубл. экономикалык эффектней менен ондурушко киргизилген СССРдин 50-жылдыгы атындагы Череповец металлургиялык комбинатынын башкы механиги J1.И. Даниловго ыйгарылган. Ал металлургиялык ондуруш учун жогорку температуралуу жабдуулардын конструкцияларынын автору болуп эсептелет. Алар учун рейтерлердин жана эритиндинин жацы конструкциялары Новолипецк жана Череповец металлургиялык заводдорунда "2000" прокаттык станында жана "2800" барак басуучу прокат станында жана Череповец металлургиялык заводунун "350" сорттуу станында пайдаланылат.

Июнь

Кара металлургияны илимий-изилдео институтунун борборунун (КМИИИБ) ойлоп табуучусу, металлургия тармагында 20 дан ашык ойлоп табуулардын автору В.И. Лебедев ИМДУнун алтын медалын алган.

1985-жыл

4-30-ноябрь

Пловдив шаарында (БЭР) "Болгария-85" жаш ойлоп табуучулардын жетишкендиктеринин Буткул союздук коргозмосу ачылды. Жаш ойлоп табуучулардын жетишкендиктерин кароого Европа, Азия Тундук жана Туштук Америка менен Африканын 72 олкесунун делегациялары катышты. Коруучулордун сынына 3886 ойлоп табуу, анын ичинен социалисттик ынты-

макташтагы елкелердун белугунде 2672 жаны ойлоп табуу коюлган. Советтик павильондо 2682 жаш ойлоп табуучулар тарабынан тузулгон 1983 ойлоп табууну камтыган 684 экспонат корсотууго коюлган.

Жаш ойлоп табуучулардын жетишкендиктеринин Буткул дуйнелук кергезмесунун 198 алтын медалынын 39ун Советтик белуктун экспонаттары алышты. Советтик белуктегу ойлоп табуулардын арасынан томендегулерду белгилеп кетууге болот: кылдат тазалагычтын магнитгуу чыпкасы, темир чамындыларын чыгаруунун термоимпульсттук тузулушу, НРС-1 кыйратуучу каражатын жардырбоо технологиясы, "ЯМР-томограф" ядролук-магниттик резонанстын негизинде эсептеп чыгаруучу томограф, синусоидалдык модуляцияланган ток менен электр пунктурлуу анальгези (ЭПТ СМТ), микро-ЭЭМ окуу куралы, бир кристаллдуу микро-ЭЭМ К-1801 ВЕ, "Лаура" женил автомобили ж.б.

"Жаштар космосту тынчтыкта пайдалануу учун" чыгармачылык дискуссиясына СССРдин учкуч-космонавты, Советтер Союзунун эки жолку Баатыры Н.Н. Рукавишников катышты.

24-декабрь

О.К. Антонов атындагы (КТБ) конструктордук тажрыйбалоо бюросунда тузулген АН-124 "Руслан" гигант-самолетунун биринчи жумушчу рейси ачылды.

1986-жыл

Август

СССРдин Мамлекеттик стандарт менен макулдашуу боюнча СССРдин ойлоп табуучуларынын Мамкомитетинин токтому менен негизинен машиналар жана жабдуулардын жаны турлеруне, жаны технологиялык процесстер менен материалдарга ыйгарылган, ошондой эле берилген ысымдарды каттоо, иштеп чыгуучулардын ысымдарын кыскартылган белгилерде толтуруу Тартиби бекитилген.

1987-жыл

19-январь

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен техника илимдеринин доктору, СССРдин ИАсынын СБ (сибирь белумунун) тоо иштери институнун директорунун орунбасары, 235 ойлоп табуунун автору А.Д. Костылевге "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы ыйгарылган. Анын ойлоп табуусун ишке киргизуу эл чарбасында 20 миллиондон ашык акчаны унемдеду.

Апрель

Москвада СССРдин дизайнерлеринин Кошунун тузгон уюштуруучу съезд болуп етту. Кошун чече турган башкы маселе - дизайнерлердин талан-

тын, чыгармачылык жендомдуулугун онуктуруу. Бул учун бардык каражаттар: тажрыйба алмашуу, ар турдуу сынактар, мелдештер, квалификацияны жогорулатуу ж.б. пайдаланылышы керек. Кошун дизайнерлердин ортосунда чыгармачылык идеяларды эркин алмаштыруу учун шарт тузууге, жаштардын арасында потенциалдуу дизайнерлерди таап чыгууга, ар кандай жол менен аларды колдоого жана кызыктырууга, советтик дизайндын илимий базасын онуктурууге кол кабыш кылуусу керек. Дизайнерлердин Кошунунун 1-пленумунда Буткул союздук техникалык эстетика илимий-изилдоо институтунун директору Ю.Б. Соловьев башкарманын торагасы болуп шайланган (БСТЭИИИ).

27-июль

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен микроэлектроника тармагында 118 ойлоп табуунун автору А.П. Достанкого ойлоп табуу ишмердигиндеги синирген эмгеги учун "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы ыйгарылган.

27-ноябрь

СССРдин Жогорку Кен,ешинин Указы менен А.Снечкус атындагы Каунас политехникалык институтунун кафедра башчысы КМ. Рагульскисге ойлоп табуу ишмердигиндеги синирген эмгеги учун "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы ыйгарылган.

1988-жыл

14-16-апрель

Москвада Чон Кремль сарайында коомчулуктун 14.6 млн мучосунун атынан 1400 делегат катышкан (Буткул дуйнолук интеллектуалдык рационализаторлордун бирикмеси) БИРБдин VII-съезди болуп отту. Съездде БИРБ уставынын жаны редакциясы кабыл алынды.

15-июнь

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен УССР, Саламатгык сактоо министрлигинин Киев НИИнин фармакология жана токсикология лабороториясынын башчысы, 77 ойлоп табуунун автору — В.А.Портнягинага ойлоп табуудагы ишмердигиндеги синирген эмгеги учун "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы ыйгарылган.

13-июль

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен Грузин ССРинин Мамлекеттик агроонор жай Комитетинин башкармалыгынын начальник - айыл чарба продукцияларын кайтадан иштеп чыгаруу тармагындагы 85 ойлоп табуулардын автору А.Д. Курдадзеге ойлоп табуу ишмердигиндеги синирген эмгеги учун "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы ыйгарылган.

11-октябрь

СССРдин Жогорку Кенешинин Президиумунун Указы менен СССРдин автомобиль жана автомотор институтунда ЦНИнин слесарь автомеханиги, автомобиль куруу тармагында 21 ойлоп табуунун автору В.Г. Григорьянга ойлоп табуу ишмердигиндеги кызматы учун "СССРдин эмгек синирген ойлоп табуучусу" ардактуу наамы берилген.,

1989

19-май

Атактуу "Буранды" кенен "белине" ьщгайлуу жайгаштырган дуйнедегу эн зор авиалайнер "Мрия" (Ан-225) Байконурдан Киевге чейинки учуусун аяктады.

1990

10-13-апрель

Ленинградца БИРБнин алдындагы БК (Борбордук кошун) патент таануучулардын Буткул союздук ассоциациясынын биринчи илимий-практикалык конференциясы болуп отту (БСПА)— "БСПА-90".

30-июль

"Ойлоп табууларды чет елкелерде патенттеенун Убактылуу тартибин ишке киргизуу женунде" ойлоп табуучулардын Мамлекеттик комитети тарабынан № 112 буйрукка кол коюлган (1990-жылдын 1-августунан кучуне кирген). Тартип СССРдин МКсынын кооперативдик жана башка коомдук ишканалардын, бирикмелердин жана уюмдардын чарбалык ишмердуулугунун жаны шарттарын эске алуу менен иштелип чыккан.

А.П. Колесников

Москва, 1998-ж. 153-229 беттер.

(Материал автордун макулдугу боюнча которулган)

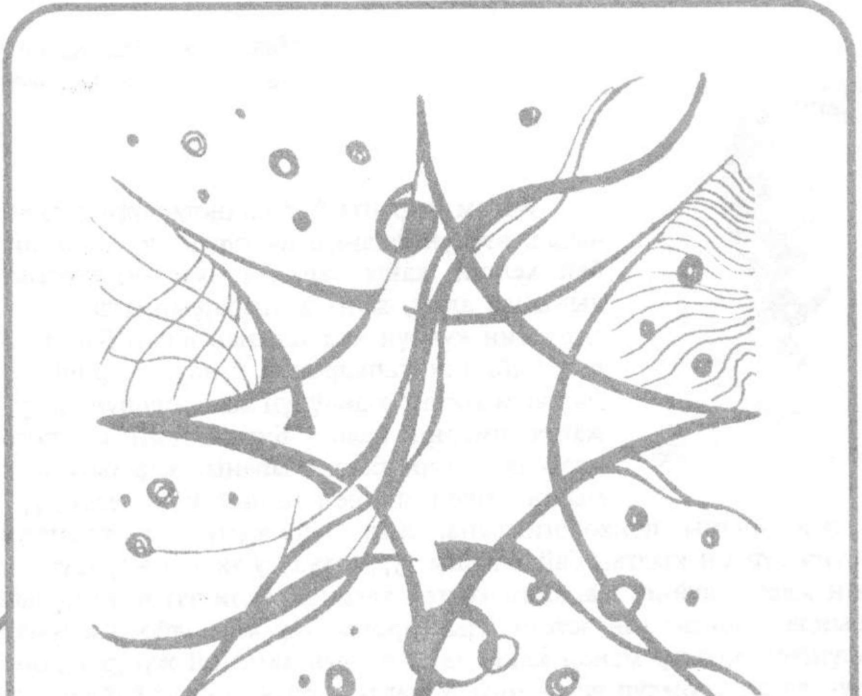

ӨЧПӨС ЖЫЛДЫЗДАР

ИНТЕЛЛЕКТЫ БИЙИК ИНСАН

Акималы Чекироп - ***Кыргызпатенттин Авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу борборунун директорунун орун басары***

"Наяндандын кылпш кастыгын,
Жакшылык менен жецнн ал"

(Касым)

Аалам жарыгы бут планеталарга нурун бирдей чачыш езунун физикалык турукгуу милдетинен жазбай келген жайы бар. Ал эми тиричилихггин айдынында адам, жан- жаныбарлар ездерунун жашоо тирлигин кундун чыгышынан анын батышынан андан кийинки капкарангы тундун киришиндеги багыттарга ыктап ездерунун жашоолорун ыктуу келген жайга нмерип келет. Бири-бирин коштогон терт мезгилдин терт башка ырацы, жер бетиндеги кыймылга, анын ичинен эн бийик ан сезимдуу делген адамзаттын жалпы психологиясына, жан дуйнесунун ар тараптуу есуп-енугуусуне суреен кылган байланышы туруктуулугу менен екумдуу. Адам баласынын жарык дуйне, жашоо го келген тагдыры табияттын ар кандай кубулуштарындагы айжаркын эстетикалык процесстер же болбосо кыяматтуу болуп керунгон учурлар менен катар адам езунун акыл ой жугуртуулерун коштоп тузуп алган коомдун есуп- енугуу жагдайларына тыгыз байланышкан. Ар бир доор, коомдук тузулуштун куусу, адамдардын жашоо тирлигине езгертуулерду киргизуу менен эргенки жана бурсугунку тагдырына жол салганы менен да жеништуу. Ошол доордогу коомдук тузулуштун чегиндеги, жалпы адамзат тагдырынын татаалданган туйшуктуу тирлигин жедилдетуу аракети менен журегун Данко сыяктуу сууруп алып, жалын бурккен жебедей учкул максатгарга сырнайзадай тик сайылып берген канча деген тарыхый инсавдар эл тарыхы менен коштолуп келет. Тангалыштуу. Мына ошондой улуу инсандардын бири атактуу илимпоз лингвист - туркolog, акын, драматург, обончу, манас таануучу жана фольклорчу, журналист жана котормочу, агартуучу жана коомдук ишмер, кызыл профессор Касым (Касымалы) Тышыстан уулу. Улуу адамдардын эки жашоосу бар деген ырас. Себеби учурунда анча маани берилбей жалпы массанын оромунда журуп келген инсандын калайык-калк учун жашоо емуру сайылгандыгы кийинчирээк кектун добулундай бир бурулуп ун сала чыга келгени менен бийикгиктен орун алган жайы туюлат. Кыргыз элинин Ломоносову - Касым Тышыстан уулунун болгону 37 жылдык емуру мурунку коомдук тузулуштун кыяматтуу жылдары менен тушалган

дын жекече орду, кошо турган салымы, ендурушту жандандыруудагы биринчи кезекте сабатсыздыкты жойуу менен жалпы эл массасынын психологиялык процесстериндеги бир максатуу келечекти карай умтулууларына угуттоо жагдайларын алдьщкы планга алып чыгуу милдеттери туруп келгендей. Тарыхый тизмектерден байкоо салганыбызда "улуу мамлекетте" маданий тонкоруштун биринчи этабында "сабатсыздык жоюлсун" деген ат менен улуу журуштор болуп еткену корунет. Сабатсыздык моюндан алып турганда агрардык- индустриялуу мамлекеттин тузулушу накта эле утопиялуу кыялдануунун туруне да айланып калмак. Мына ошол кыйын кезендин тушундагы жарыкчылыкка эрте козу ачылып табигый талант, шыгы ар тараптуу чабыт алган, келечектеги кыргыздын биринчи профессор уулу Касым Тыныстан уулунун коптогон интеллигенциялардын ичинен суурула чыга келгени элдин тагдыр, таалайына арналгандыгы менен бекем. Ар бир элдин таалай ырыстуу жолуна туу котергон уул- кызынын пайда боло бергени менен журт, калайык да даназалуу турат ко. Бул жагдайлардын чегинде биринчилерден болуп билим дьщын бузуунун миссиясы Ташкендеги techинститутта студент болуп жургондо эле "кыргыз тилинин хрестоматиясынын" тузулушунун устундо иштеп 1924- жылы ошол эле Ташкенден басмадан чыгартат. Кыргыз тилинин системага салынып окулушу болочок окумуштуунун жаш муундардын билимдуу болушуна жасап берген куралы катары таанылганы ошол учурдагы мен сабаттуумун дегендерди ойго салбай койгон эместей. Карацыз. 17- 18 жашында поэзияга кызыгып турмоктолгон ыр дептерлерин жазып анын айрымдарын казак тилине которуп Верный шаарынан чыккан гезиттерге жарыялап келсе 24 жашында калыптанган, поэзия жанры менен кошо корком публицистика жана драмаларга тап коюп классикалык чыгармалардын таасиринде оз алдынча жазуучулук онерчулуко бет алганы маалым. Айрым бир ышкыбоздорубуз сыяктуу справка отчет турундо кураштырылган соз турмекторун "корком публицистикалык макала жаздым" деп кокурогун койгулап ноолуну теше чуркап айгай салбаптыр. Ал ар бир окуяны баяндоодо анын чыккан тегин ар тараптуу тутумдап, озунун жазуучулук, журналистик изилдоосун, илимий ой жугуртуунун шарты менен жыйынтыктоо даражасына басым жасаганы байкалат. "Кургак", "жыланач" сан эсептерин баяндоо же "келди" "кетти" дегендей чоркоктуктун белгисин кармагандан качкан. Ошондуктан учурунда озу демилге которуп уюштурган "Жацы маданият жолунда" журнал жарыяланган макалалары ар бир окурманга жеткиликтуу келип алардын жан дуйнолорун дурботуп келгени да бекеринен эмес ко дейм да. Биздин жазмабыз мурунку биринчи жазмач акындар Молдо Кылыч, Молдо Нияз, Тоголок Молдолор колдонуп келген араб алфавитинин суйлео жагдайына окшоштурулган варианттары менен колдонулуп келгенин, анын сездун толук жазылмасында коп тушунуктуу варианттары жетишпей жатканын баамдаган лингвист латын алфавитине отууну сунуш кылган экен. Анын бир жакшы отумдуу жагы буткул турк тилиндеги элдердин карым- катнашында дегеле тиги чет элдердин тилиндеги алфавиттик тузулушторунун окулушу менен жакындаштыруу саясаты чоц роль ойногондой. Бугун биз билип туйгандай латын алфавитине отуу маселеси 3-4 жыл мурун бизде бир дуу которулуп барып "тып" басылды да калды. Демек латын тамгасына бугунку алфавитти алмаш-

тыруу процесстери кеп чыгымды жана убакытты галап кылчудай корунду окшойт. Улуттук эне тилибиздин еркундоп осуп- онугушунде биз соз кылып аткан улуу инсандын чыгармачылыгында "маданий тенкеруштун" прогрессивдуу дел аталган жактарын коомчулуктун, жалпы журттун ой, мудоесуно шайкеш келгендигин сергек сезе билу менен 1925-жылдагы "Жаны алфавиттин досторунун Коомун" тузуп ар бир мекеме, ишкана, окуу жайларда ар кыл демилгелуу топтор тузулуп массалык окуп уйронуу процесстери чоц чабуул жасалгандай турдо езунун багытын алат. "Чондор учун Алиппе" (1926-ж.), "Кыргыз тилинин окуу китеби" (1929-ж.), "Кыргыз тилинин грамматикасы" I — II-болумдору (1927-29-жж.). "Кыргыз тилинин морфологиясы" (1934-ж.), "Кыргыз тилинин синтакеиси" (1936-ж.) китептери латын тамгалары менен басылып чыгып жаш муундар гана эмес улгайып калган адамдар учун да кат сабатсыздыгын жойууда чоц роль ойногондугун биздин ата — энелерибиз, улуу муундун окулдеру бугунку кунге чейин эскерип келе жаткандыгы маалым. Ал эми соз естуруудо создук колдонмолор "Кыргыз тилинин жаны орфографиясы" орус жана кыргыз тилдеринде (1937-ж.) жарыка чыгарылышында, окумуштуу илимий-изилдеолордон жаралган практикалык тажрыйбалар эл агартуу тармагындагы мектептерине сунуш кылуу менен "Кыргыз тилинин терминдер создугу" (1933-ж.), "Социалдык - экономикалык создук терминдери" (1933-ж.), "Философиялык жана коомдук чарбалык боюнча терминдер создугу" (1932-ж.) "Зоология боюнча терминдер создугу" (1936-ж.) сыяктуу илимий чогултуучулук эмгектери менен документалдуу тиркемелер аркылуу ошол кездеги "буг тосмолорду" оз ордуна койгондугу корунуп турат. Жалпы жыйынтыгында "Кыргыз тилинин лексикалык запасын" тузуудо 100 мин созду камтыган. Орус окумуштуусу, Касымдын эц жакын устаты жана кесипгеши Е.Д. Поливанов "Касым Тыныстанов Кыргыз улутунан чыккан эц мыкты окумуштуу" деп баа бергендиги ага "профессор" деген наамды ыйгарууну сунушгагандын озу эле кимдин - кими экени билинип турбайбы окурманым.

Биз "Манас" эпосунун жалпы элдин рухий мурасына айланышы же эпосту башка тилдердеги элдерге, окурмандарга жеткируу жонундо соз болгондо Касым Тыныстановдун демилгеси боюнча Москвадагы адабиятчы, котормочулар Липкин, Тарловский, Пеньковскийлер чакыртылып эпостун чон белугун кыскартылган вариантында которуп чыгуу иштери жургузулот. Озу "Манас" эпосунан "Чоц казатты" жана "Семетей" эпосунан бир нече болумдерун которуп чыккан экен. Эпостун кириш созун да жазып басмага даярдап койгону менен адабиятчынын тагдырына жараша 1949- жылы гана башка ысымдар менен Москвадан жарыка чыгарылган. Окуму1птуу манасчы, залкар алптар Сагынбай менен Саякбайды Фрунзеге алдыртып келип озу эпостордон айттыртып угуп бир эле окуяны суроттоодо эки акын — манасчынын оздоруно тиешелуу варианттары бар экендигин жана жалпы окуянын сюжеттери бирдей тарапта отеорун угуп коргондугу тарыхый архивдик маалымагтарда баяндалып журот. Ал эми 1934- жылы Саякбай Каралаев 10 кунге Москвага жибермлип "Тайторунун чабылышы" варианты патефондук ун жазма табака жазылып алынат. Касым Тыныстановдун "Манас" эпосун жыйноого жана аны жаздырып алууга, орус тилине которууга болгон тарыхый баа жеткис эмгектери 1995- жылы Таластагы Мамлекеттик "Манас" эпосу музейинин

болумдорундогу экспозицияларга коюлуп жана фондуларына жыйналган. (А.Ч.).

Окумуштуунун дагы бир ат которгус тарыхый эмгеги дунган элинин улуттук алфавитин жана жазылыш багыттарын изилдоочулордон эн биринчилерден болуп которуп чыккандыгы. Дунган досторубуз, окумуштууга мындайча айтканда алтындан айкел тургуза турган жондору бар. Кыргыз тили менен дунган тилинин ©суп - енугуусун эки тизгиндуу, кош ала жургену аз сандагы улуттардын билими, илими, маданият, искусствосунун тупку нугу менен калыптанышына керектелуучу эмгектер бугун бааланбаса да эртен ©з ордун таап урнактарга мурас катары сакталып кала беришине шек жок дечи. Бирок ар бир иш, инсан, оз учурунда бааланып турушу конумушке айланбай келе бергени мыйзам ченемдуулуктун кучуно баш ийуу салтыбы же болбосо ыкшоолугубуздун адет болгон жактарынанбы ото "кеч ойгонуп" келерибизди моюнга алганыбыз эп болоор. Деген менен биз соз кылып аткан экинин бири, болбосо бирее гана болуп эсептелинген инсан жонундо илимий изилдоолор али баштала элек. Ошондуктан бул учкай жазылган макалада инсандын чыгармачылык жолун кагазга тушуруу оной эмес. Деген менен кыргыз элинин Ломоносову калем кармаганды жаздырбай, ойчулду ойлонтпой, соз "жиликтоочуну" айттырбай койбойт. Касым Тыныстан уулунун кыргыз поэзиясына, драматургиясына, обон чыгаруу жаатына, котормо иштерине озунун жолун басып откон жайы бар. Маалымат боюнча (озунун жазмасында) "Жаш аскер", "Жаш пионер ыры", сыяктуу 12 ырларынын текстерине озу обон чыгарып пионерлерге сунуш кылып хор турундо ийримдерге ырдаткан экен. Тагдырга жараша нотага тушурулбой кала берген. Ал ырларынын копчулугун "Эзгоруш" ырларынан деген жашыруун ат менен китептерге, окуу куралдарына мисал катары жарыялап турган. "Наадандын кылган кастыгын, жакшылык менен жецип ал" деп поэзиянын кучу менен каршылаштарына тике караган. Автордун 1925- жылы Москвадан "Касым ырлар жыйнагы" басмадан чыкканда анын жазма акындык талантынын бар экендиги же болбосо кыргыз музыкалык драмалык студиясынын онорчулеру тарабынан коюлган "Академия кечелери" аттуу уч болумдон турган пьесалары ошол мезгилдин колго алаар же болбосо коз менен коруп суктанаар коркем чыгармалар болгондугу талашсыз. Маалыматтар боюнча Касым Тыныстан уулу 20 дан ашык гезит- журналдарды, маалымат беруучу бюллетендерди алып такай окуп турчу экен. Бул тангалыштуу эмей эмине? Ошонун негизинде "философиялык диалектикалык материализмдин" теориялары жонундо Касымдан ото мыкты билген инсан чанда болгон деп кеп кылышкан экен. 9зу суйлогондо аргументтуу фактыларга таянып, илимий багыттоолорго имерип, докладдарды жазып эл алдында чечендик ыкма менен чыгып турган инсан 1934- жылы кышында Экмоттун тапшырмасы менен Ленинградка топ делегация болуп барганда Окмоттун атынан чон доклад жасагандыгы бар. Ошондо кыргыз элинин 16-жылдагы кыргынга учураганы ал аз келгенсип Орусия падышачылыгынан экономикалык, саясий — социалдык жактан кысымдарга учураи калгандыгын биринчилерден болуп жарыя кылган. Мына ошол докладдын кочурмосу жогортодо айтылган чыгармалар менен катар "улутчул" деген ат менен КГБнын архивиндеги делодон табылгап (А.Ч.). Мына ошол улуу адамдын туулганды-

гына былтыр кузундо 100 жыл толду. 10 жыл мурун 90 жылдык мааракесинде Чырпыкты айылында, Касым Тыныстан уулунун мемориалдык музейи тузулген (А.Ч.). Биз изилдее жургузуп табылган экспонаттардан Касым абага тийешелуу чентвк сааты жана муйузден жасалган кагаз кескич бычагы бар. Байбичесинин бир сыйра кийим — кечеги кунделук урунуп журген буюм — тайымдары да экспозициянын ичинде. Аскер скульптору В.Федоров жасаган айкел мектептин алдына коюлган. Ыссык-Кол областтык К.Жантошев атындагы музыкалык драма театрында окумуштуунун ишмердигин чагылдырган "Кызыл профессор" аттуу тарыхый драма ийгиликтуу коюлуп бугунку кундо театрдын репертуарынын тизмесинде катталган. Атасынын жакын аталаштарынын балдарынын демилгеси менен Касым абанын уйунун жанындагы алма кочоттеру бутакталып кечурулуп отуруп копчулук уйлордун короолорунда куну бугункудей турганы. Мына эми ЮНЕСКОнун демилгесини колдоосунун астында улуу даталуу маараке салтанаты болуп отту.

XX-кылымдын эн мыкты инсаны деп таанылгандардын ичинен кыргыздын Ломоносову — Касымалы Тыныстан уулуна кылымдын алтын медалынын тапшырылышы туура калыстык болуп калды. Ылайым эле кыргыз элибиздин улуу инсандарынын ысымдары туболуке сакталып кала берсин. Анткени алар Ата-Журт, эли учун жашап кызмат етегондор.

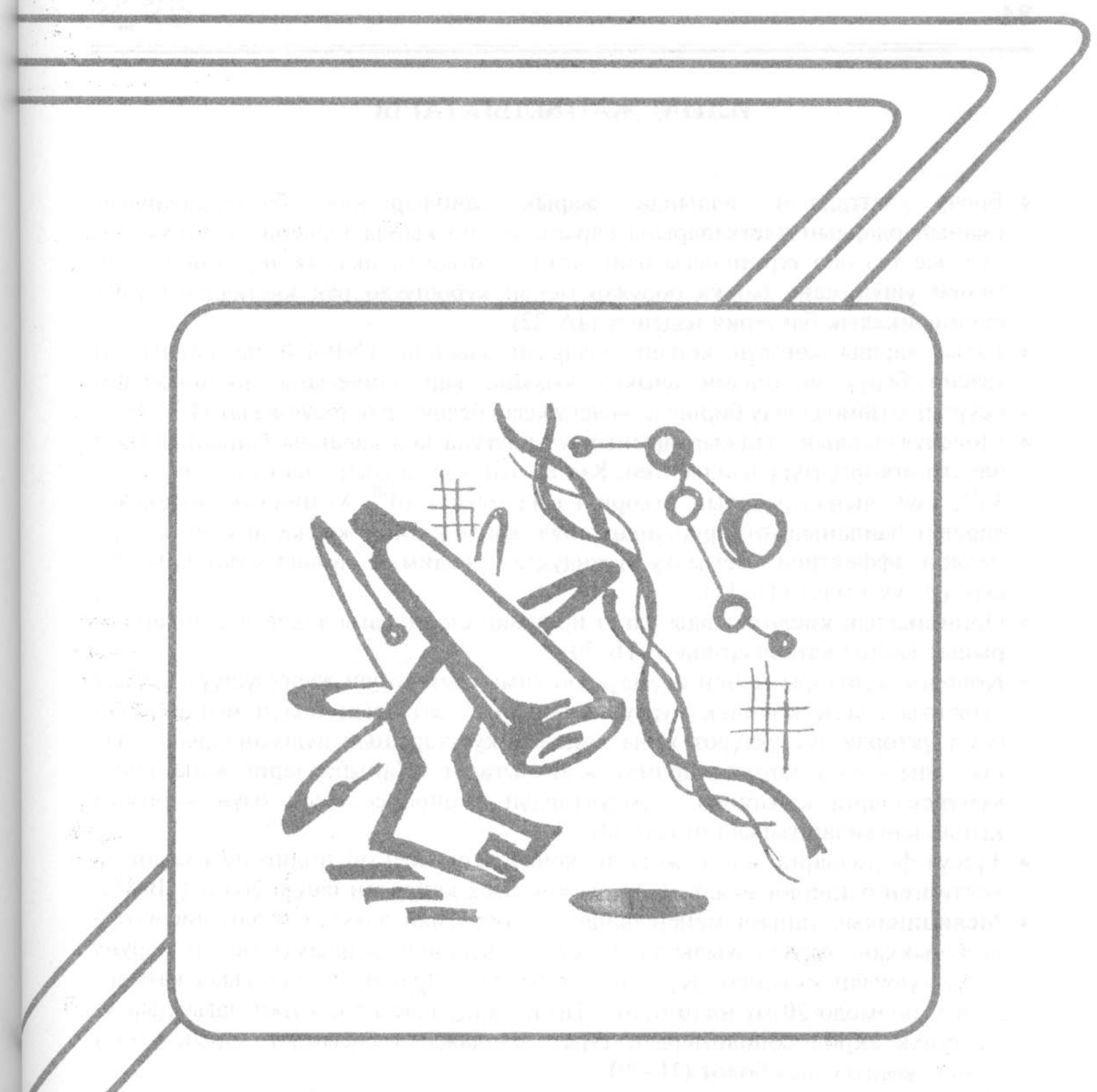

КАЛЕЙДОСКОП

ИЛИМ ЖАЦЫЛЫКТАРЫ

- Боечу заттардын алдында жарык жандырганда бактериялардын (жаныбарлардын клеткаларына **Караганда** бир кыйла тескери дурметке ээ) эки эсе тез ел© тургандыгы байкалган. Фотодинамикалык терапия методу менен ушул жана башка оорулар менен курешууде рак клеткалары **учун** спецификалык бактерия издешет (1А-22).
- Ракка каршы кегеруп кеткен затгардан алынган TNP-470 препаратынын таасир беруу механизми ачыкка чыккан: кан тамырдагы шишиктердин осуусун кезомолдоочу бир нече молекулалар белокторду тосуп калат (1 Б-11).
- Молекулалардын чынжырларынын узундугуна кез каранды байланыштагы электр откергучтугу изилденген. Кыска чынжырлардын электр еткергучтугу $10^{м}$, узун чынжырлардын откергуч ылдамдыгы $Ю^{10}$. Химиялык молекулалардын байланыш-еткергучундегу бул жаны касиет, кыска аралыкта туннелдее эффектней басымдуу, узундукта - кадимки металл еткергучу басымдуулук кылат (1Б-11).
- Органикалык кислоталарды алгач ирет бир стадиядагы алдегидге айландырышат (жаны катализатордо) (1Б-30).
- Копелек курттары менен есумдуктер химиялык согуш жургузушууде. Жалбыракты жеген копелек курту "волицитин" заттарын белуп чыгарат. Ал есумдуктерду дуулуктурет жана копелек курттарынын душмандарын - ааыларды езуне тартып, аромат жыт чыгарат. Жаныбарларга жана курткумурскаларга **Караганда** есумдуктердун биопроцесстери езун коргоого кыйла **ыщгайлаштырылган** (1Б-30).
- Туссуз формаларга чейин жеткен (кочкул кок боекту) индигону калыбына келтирген бактерия ачылган. Абада кек боек кайрадан пайда болот (1В-37).
- Медициналык тангыч менен бандажды оорутпай алуу учун адгезив иштелип чыккан. Адатта жылытуу же сууга чылоонун жардамы менен ооруну сезуу туюудан качышат. Кундун жарыгында жаракат 20 секундада катмарланса, бол меде 20 мунетте бутот. Титан кошумчасы бар сурет чагылдыруучу тунук акрил сополимерден турат. Бандаждын басымын жарык кылуу менен женге салса болот (1 Г-29).
- "Вигабатрин" эпилепсиясынын дарысы наркотиктерге эффективдуу таасир келтирет (алар допаминдин нейротарткыч денгээлин жогорулатат). Никотинди тосуу учун эпилепсия учурунда колдонуучу 0.1 доза талап кылынат. Ошондой эле кокаин, героин, амфетамин, метамфетамин, морфин, ичкиликке каршы дарынын азайтылган дозаларын (азырынча жаныбарларга) колдоно баштады (1Д-13).
- Ракка каршы мыкты дары-дармек - эпотилонду ендуруу учун пайдаланылган онор жай каталитикалык антителдин алгачкы синтездери (38С2) бир кыйла жакшыртылган. Дары-дармектин чыгышы 60 %, хиралдуулук (оптикалык ассиметрия) 90 % (1Е-15).
- Вулкан газдарын коркунуч туудурбаган аралыктан.тынымсыз изилдее учун (10 мильге чейин) - трансформациялоочу-фурье ИК спектрометри иштелип чыккан (1Е-36).

- Американыктар 2005-жылы реакторго литий стережндсрин жайгаштырып, граждандык АЭСке (ядролук курал учун) тритий ондурууго камылга корушуудо. Курулушту тездетуудо 5 млрд доллар уномдолот (тритиянын салттуу булагы). АЭСте ресурсу тугонгон, иштетилген ядролук отундан тритий, ошондой эле 50 тоннага чейин жеткен плутонийди кайра иштеп чыкса болот. (1И-5).
- Жер кыртышынан ага хлорит кошумчаланып оз ара аракеттенишкенде активдуу кычкылтек болуп чыгарган жана жыпар жыттуу уу химикаттарды $C0_2$ чейин кычкылдандырган бактерияларды табышты (1И-20).
- Алгач ирет активдуу чойрого таралууучу лазер алынган (чачылууну максималдуу томондотууго бугунку кунго чейин аракеттенишкен). Бул аморфгук кремний пленкасындагы жарым кристаллдуу цинк кычкылы. Кузгу менен кадимки резонатору жок. Лазер 355 нм ишке кируу менен 380 (нанометр) нм берет (1И-20).
- Жаны катализатор (цирконий, церий жана торийди камтыган) кычкыл чойродо катализаторсуз учурга заринди (жана башка фосфорорганикалык ууларды) 1-50 млн эсе тез эритет (1И-20).
- Хирургиялык аспаптар Британияда автоклавда 134-138 °та тазартылат. 134 °та 9 мунотто жоголгон, бирок 30 мунот кармалып 138 градуста эч нерсе болбогон инфекция - озунчо бир парадокс байкалган. Корунушту микроорганизмдин репродуктивдуу системасын ороодон алдын ала сактоочу белоктордун болукторунун талаштарын "белгилоо" менен байланыштырышат (IA-18).
- Эгерде ал ДНКнын сигнал токтотуучу спецификалык тамгаларынын айкалыштарын камгыса, чон кесилген ДНК чынжырчасы электр откоргучтуу болот. ДНК тандалма электр откергучтугу анын функциясына таасир беришет деп божомолдошот (1А-19).
- Суусу терец болгон вулкандын моделин тузушту: суунун температурасынын тушушу 350-110 °С, басым 200 атм турат. Мындай ташкында амино кислоталар пептиддерди пайда кылат. Балким, жердеги жашоо дал ушинтип башталгандыр (1А-19).
- НАСА пилоттор учун "синтетикалык коруу системасын" иштеп чыгууда. Глобалдуу позициядагы спутниктердин жардамы жана дисплейдеги борттуу ЭВМде кандай гана аба ырайы болбосун уруксат апып предметтерди коруугo болот (1А-22).
- Терапиянын жацы УЗу параболикалык кыскычтардын уч каршы-терши коюлган туйунунон 0.5 мм чейинки шишикти жок кылат (1А-23).
- Бардык колмолордо осуучу кок жашыл балыр чоптор жана циано бактериялар тазалоочу станцияларда кадимки метод менен кетпеген токсиддерди иштеп чыгат. Титандин кош кычкылы жана УФ нурларын киргизуудо андан 20 мунотто кутулууга болот (1А-23).
- Автобустарды микротолкундуу энергия менен жабдуу сунуш кылынууда. Трасса боюнча ар бир жарым километр жерге энергия бергичтер орнотулуп, автобус алдынан отуп баратканда антеннасы энергияны кабыл алып электр тогу пайда болот (1Б-7).
- Адамды ДНК боюнча эмес, ар бир киши учун ото сейрек "аутоантитела" боюнча идентификациялоо сунушталган. Анализдин наркы 15 мин доллар-

дан 200 долларга чейин азайып, ал эми убакыт бир нече жумадан эки саат-ка чейин кыскарат. (1Б-11).

- XIX-кылымда кездемелерди ендурууде буланы крахмал аралашмасы же поливинил сырты менен нымдап анан кургатат. Эгерде бул операцияны суунун чектен тыш абалында жургузсо (жогорку температура жана басымда) иштеп чыгуу жана кургатуу секунданын ичинде бутот. Суу жана реагент уномдолот(1Б-15).
- 0з денесин ылдамдыкта айландыруу боюнча (секундуна 25 жолу) таракан жаныбарлар арасында дуйнонун чемпиону (1Б-16).
- Бактерия менен ендурулгон целлюлоза - жасалма кан тамырлар учун табылгыс материал. Абдан ичке була эндотил клеткасы менен толук жабылат. Тромбдордун пайда болуу коркунучу туулбайт (1В-10).
- Машинага май куюучу - робот жасалган. Айдоочу бензоколонкага чейин айдап барса гана болгону, калганын механикалык жардамчы озу камсыз кылат (1В-11).
- Хирургиялык лазер кундун нурларын чагылдыруучу жарык бергич жана параболикалык кузгудон тузулгон оптикалык система менен апмаштырылган. Лазерде 100 Вт/мм^2 бар жана 120 мин доллар, система - Вт/мм^2 70 - бир нече миц доллар турат. Лампаларды кун алмаштыра алат. Рак клеткаларын алып таштоонун деле зарылчылыгы жок - алар 60 °С ысытуудан ездору эле олушот (1В-20).
- 0то суюк гелийдеги ун толкундары массаны жаратуучу- "ротондорду" цайда кылат. Ротондун гелийдин атому менен кагылышуусунда - акыркысы Ньютондун мыйзамына карабастан ротонду утурлап тосууга умтулат экен. Квант дуйносу мына ушундай окурман (1В-23).
- Жаны теория боюнча протондор менен нейрондор атомдун ядросунда бири бири менен атомдогу электрондор жана ядролор сыяктуу байланышта б.а. биз ойлоп жургондой аралашып кетпестен нейтрондор протондун айланасында кабыкты пайда кылат (1В-27).
- Адамдын гени анын бет тузулушунен билинет. Кебете-кешпири кеткен же талкаланып тамтыгы чыккан бетти ген боюнча калыбына келтирууго жондемдуу кибер-детектив иштелип чыгууда (1В-40).
- Хлордун кош кычкылдыгы - жакшы дезинфекция кылуучу жана актоочу каражат, бирок туруксуз жана аны сактоодо жарылуу коркунучу бар. Пайдалануу учурунда аны алуунун жолун табышты. Ал учун хлорид жана гипохлориттин катуу тузун суу менен аралаштырат жана кычкылдандырат (2А-516).
- Мышьяк менен булганган кыртышты алюминий сульфаты жана бор менен иштеп чыгып, зыянсыз абалга жеткиришет (2А-516).
- Электрдин туруктуу жаркырашынын полимердуу диодцорун тузуунун коптон берки аракети ийгиликтуу аяктады. Жацы материапдар (ендурулгон трифениленден) 10 В иштейт жана кызгылт сары жарык берет (2Б560).
- Пиролиздин жардамы менен атмосферанын басымы алдында шинди пайдалануу методу иштелип чыккан. Алгач айлануучу реактор жылыйт, андан кийин айлануусуз эле 47 % женил фракция, 11 % газ, 32 % кее жана 10 % темир жылуулугу пайда боло баштайт (2В-598).

- Бир тектуу чон, алмаз пленкаларын остурууну уйронушту. Алмазды тундуруу бир тектуу эмес электр талаасынын кубаты плазмадан башталат - есуучу пленканын устундогу электр талаасы алсыз, ал эми плазманын ичиндеги электр талаасы кучгуу болот (2В-298).
- Никотин. Пайдасынан зыяны коппу? Ал депрессияда, чектен аша дуулугуудо жардам берип, ооруну томондотот. Допамин нейро таратуучусу катары никотин нерв системасынын дал ошол болугуно таасир этет. Ал Альцгеймер жана Паркинсон оорулары менен ооругандарга пайдалуу болушу мумкун. Анын терапиялык пайдалануу мумкунчулугун жана наркотикалык таасирин козомолдеону уйронушуудо (2А-525).
- Магистралдык тутук откоргучторунун кемчиликтерин таап чыгуу системасы жакшырган. 1 метр узун тутуктогу эки ором откоргуч магнит талаасын тузот. Детектор анын градиентин кемчилигине жараша ченейт жана бузулган жерин корсетуп, глобалдуу позициядагы системага маалымат берет. Жанысы интерференцияны, ызы-чууну бат сезгич келет (2Г-642).
- Химиялык уулануу вирусунан коргонуу учун жаны жол табылган. Тондуруу, кургатуу, коюулантуу эмес, суу суспензиясында вирустун болукторун фосфолипид жана гидрофоб катмары менен чулгоо вирустарды химикат таасирлеринен коргойт (2Д-678).
- Банандар - дуйного эн коп жайылган жемиштер. Ооруп калган осумдукторду регенерациялоо учун клеткаларды эффективдуу остуруу сунушталган (2Е-726).
- Рак радиотерапиясынын жолу жонундо. Радиоизотоп менен гамгаланган жаны кошундулар, комплекстерди, антителдерди маселен 50 мКюри дозага чейин жеткен иттрием-90 лимфомдон 3/4 ооруларды куткарат (2Е-734).
- Рак клеткаларына бор органикалык кошулмасын тандоо кобойтулгон. Нейтротерапия учурунда бор атомдору бузулат да клеткаларды олтурот (1А-49).
- Кан тамырларды алмаштыруу учун биоматериалдар жакшыртылды. Эластин белогунун бышыктыгы менен фибронектин белогунун жумшактыгы бириктирилген (клеткаларды байланыштыруучу). Аны биореактордо модификацияланган ичеги таякчасы ондурот (1А-62).
- Жуз жылдык изилдоолордон кийин термиттен ацетат ($C0_2$ жана Нгден) ал эми кычкылтексиз шартта - метан ондуруучу бактерияларды табышты жана болуп чыгарышты (1В-27).
- Молекулалары сыртынан гидрофилдик топко ээ болгон, ал эми ичинен гидрофобдук кондойлуу циклодекстринди полимерге айландырышты. Кабыгында тешикчелери бар. Мындай молекулалар сууну ультратунук абалга чейин тазалап (хлор органикалары, пестициддер, нигрофенолдор) гидрофоб органикаларын озуно тартат. Кадимки чыпкалардын мындай нерсени аткарууга кучу жетпейт (1В-32).
- 5 Вольтто иштеген томонку вольттуу органикалык транзистор тузулгон. $Пе_7$ тацен жана барийдин цирконат-титанатынан турат. Ал аморф кремнийинин кадимки транзисторунан арзан жана 5 тен томонку вольтто иштей алат (1Г-32).
- Коллоид болуктору башкалардай тоголок эмес, диска формасына ээ (ЗОдан нм микрондорго чейин) устуцку бети активдуу болгон заг (УБАЗ) ачылган. Бул УБАЗдын активдуулугун жогорулатат (1Б-32).

- Алгачкы ирет туберкулез, лепроз, жараны пайда кылуучу мико-бактериалдуу токсин табылган (1Г-32).
- Мээ клеткаларынын турлерунун бири (ependymal) структуралык компонент катары эсептелген. Корее, эмбрионалдык муноздегу сецгок клегкаларын камтуу менен ал жараланган нерв ткандарын калыбына келтируучу негиз катары кызмат кылат экен. Клеткалар жулундон орун алган. Нерв ткандарын калыбына келтирууну жана ооруну дарылоого умуттонушот (2А-6).
- Приматтардын моюнундагы каротид артериясында мурун жактан жана беттин башка болукторунон келаткан кан 1.5 венада муздайт. Жылуулук кан тамырлар тийишип турган жерлери аркылуу берилет. Мээ ысытуудан мына ушинтип корголот (2а-7).
- Дене аркылуу кучтуу магнит талаасына жонотулгон осциллирленген электр импульстары ууланган УЗ сенсору менен белгиленген ууланган ткан клеткаларын дирилдетип жана акустикалык сигналдарды кучотууго мажбур кылат. Ар турдуу диэлектрикалык жана акустикалык касиети бар дене болукторунун карта мейкиндиги тузулуудо. Рак клеткалары кадимкидей эмес, башка дурмотко ээ жана акыркысынан озгочолонгон айырмачылыгы бар (2А-9).
- Бардык учурда микробу бар тиричиликтеги агып чыкма сууларды устриц калканы менен тазалоого болот. Кычкыл продуктуларды сактоо 10 эсе, ал эми киргилденгени 4 эсе томондойт. Кычкыл суулар шакардуураак болот (2А-17).
- Ядролук калдыктарды кайрадан иштеп чыгуунун жолу табылган. Кээ бир копке жашоочу радионуклидцер нейтрон менен ез ара аракеттенишкенде азга жашоочу, бир кыйла оор изотопко айланат. Ошентип технеций - 99 жарым радио активдуулугун 200 миц жыл сактайт. Нейтрондор аны 16 секунд жашоочу коркунучеуз рутений - 100 го айлантып, технеций 100 го еткерет, мындай процесс учун реактор иштелип чыккан (элементтердин трансмутациясы). Нейтрондор ошондой эле башка элементтердин - плутоний, уран, умерициялардын таркап жок болуусун тездетип, аны менен катар аябай ысып чыгат. Айлануу бугунку кундо 50 % ке чейин кетерулгон ПАК (пайдалуу аракеттеги коэффициент) тездеткичинин нейтрондор тутамында жургузулет (10 % менен). Азыр депозитариянын эсеп ресурсу I млн жыл, ал эми ага 300 жыл талап кылынат. Калдыктардын саны 100 эсе азаюда (2А-31).
- Уч олчомдуу голография учун туруктуу полимер тузулген. Сурот сезгич молекулалардын багыт алган чынжыры эки лазердик чекиттерден голографиялык жазууларды берет. Томонтен берилген шамдын бурчунун анча эмес езгеруусу башка интерференцияланган картинаны жаратып, айрым бир полимерде ар турдуу маалыматтарды жазып жана саноого мумкунчулук берет. Азырынча убакытты эсептое 1 мсек (2Б-6).
- Жумуртканын кабыгында 90 % $CaCO_3$ жана 10 % коллаген бар. АКШда бир жылда 150 мин тонна кабык жыйналат. Белокторду жышып кыруу жана тамак же ткандарды минерализациялоого каршы дары катары пайдаланнуу сунушталган (2Б-60).
- Пиротехника учун жаны тутунсуз дары (3,6-дигидразин-тетразин) жалынды бир топ таасын жарыкка боейт жана флуоресценция (кубулушу билинуу) кошумчасын маселен, кызыл жарык беруучу стронцияны аз талап кылат (2Б-13).

Г

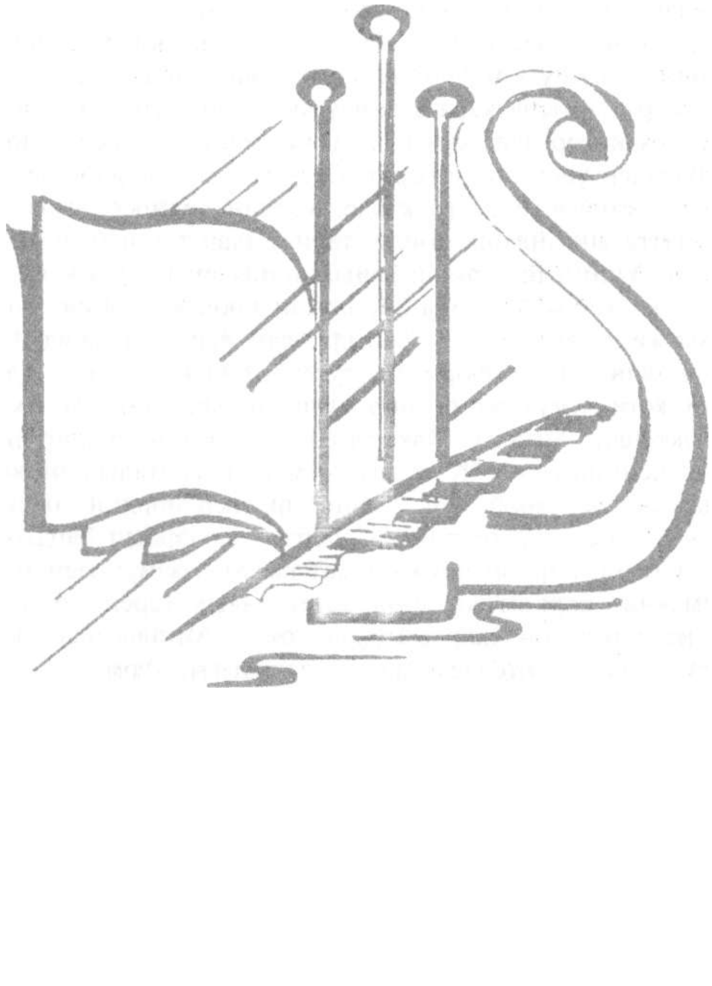

п о э з и я

ДУЙ**н е с у**

ДУЙНӨЛУК АГЫМДАГЫ ПОЭЗИЯ..

Бакиров К. *- Кыргызпатенттин Редакциялык-басма борборунун илим боюнча редакциялык-басма бөлумунун адиси*

Акын Асан Жакшылыковдун поэзиясы тууралуу алые жактан кеп козгоп, ак кардай жааган Чоюн вмуралиевдин "Ыр жасоодон ыр жашеюго вткен" деген таасын оюн чечмелесек мындай: автордун ырларын же поэмаларын окуганда ез табияты, ез нугу менен аласалып агып келаткан дарыя, озондор элестейт. Алар жер шартына карата донду айланып, бурулуп ташка тийип, толкундары жогору которулуп, кун нурларына жаркырай серпилип, шарпылдап, кээ бир жерлерден унсуз агып барат. Суунун табияты дайыма агымда калыптанат, дайым озгоргонго даяр, кээде аскадан секирсе, кээде жылжып жер шартына заматта ьщгайлаша койот, табият шарттаган бардык "идишке" куп шайкеш келет. Ушинтип гурмуш дайым жаныланып, тынымсыз озгоруп турган касиетке ээ. Андыктан аны чагылткан корком адабият да оз формасын таап, дайыма жацылана билиши зарыл. Асан Жакшылыковдун чыгармаларынын сырткы жана ички формасы суудай болуп, кыргыз адабияты небак оздоштургон жети, тогуз, же он бир муундан турбастан, дайыма мазмун агымына ылайыкташат. Айталы "Макмал тордогу" туташ уйкаштыктан, графикалык ырларга чейинки (же "К" тамгасы менен башталып буткон "Кездешуу" поэмасы да кызык факт), же эркин ыр, верлибрдин акын пайдаланган турлору — ассонанс, аллитрациялар, салттуу ырлардын бардык корунуштору поэтикалык идеяга, корком ойго кызмат кылат, мазмун менен кошо торелот. Мазмун демекчи, корком чыгарма эстетикалык терен ой-мазмунга жетиш учун автор не деген чон даярдыктардан отот? Айталы чыгармачыл адамдын соз кудурети, жалпы интеллектуалдык даярдыгы, турмушту изилдей билген сергек интуициясы, акыл парасаты, корком образ тузуу системасы, озунчо дуйно таанымга ээ болушу, эстетикалык табити, жалпы автордук керкемидеялык концепциясы ж.б. талантка керектуу турмуш, мезгил тагдыр талап кылган зарылчылыктар биригип келип АКЫНДЫ жаратат. Ошондуктан Россияда "Поэт больше чем поэт" деген Шаа соз бекеринен келип чыкпаган. Мындай Акынды мезгил да, эл да, тагдыр да бекеринен шарттабайт.

Асан Жакшылыковдун азыркы жалпы чыгармачылыгы улуттук мааниге ээ. Чыгармаларынын формасы менен мазмуну изилдоочулорду "суудай агылган жанычылдыгы" менен кызыгдар кылат. Бирок, автор негизинен кайсы формага таянаары белгисиздей, анткени тээ жаш кезинен эле чыгармачылыктын эркиндигине, поэтикалык форманын универсалдуулугуна ац сезимдуу умтулган экен. Антее да, ал кээ бир акындар биринчи планга койгон чеберчиликтен качып, уйкаштыктардын артынан сая тушпойт. Анын дуйнолук масштабдагы ой жугуртууго кеторулгондугунун негизи дагы мына ушунда — акын качан да болсо, поэтикалык духтун эркиндигине умтулат. Айрыкча "Аскадагы нур" балладасында акын кашкая тунган булакка айланып, андан тоолорго карай алые сапар тарткан апакай булуттарды коресун. Менимче

мындай ички жан-дуйненун оргуп-баргып тегулуусу кыргыз поэзиясында бугунку кунге чейин болгон да эмес. Дагы бир айта кетчу нерсе, акын ойдутоону айтып, кобуртуп жабыртпай, болгону езунун ички толгонууларына гана кайрылат. Ал ички толгонуулар кээде кабат-кабат уйерлонген селге айланса, кээде жаш кезиндеги акындык табият турпатынын шаттыгы, кундун кулкусундей ырдын формасынан чыга тушуп жаркыганы байкалат. Ырларды окуп жатып, анын артында акын тургандыгын да унутуп каласын, табыят менен биригип, жуурулушкан бир журек сызылып, мункана ырдап жаткандай сезилет. Баллададагы автордун емур- олум женундегу ой жугуртуулору окурманды кошо толгонтуп, аеканы карай алып жонойт. Омурдун "кийимин" чечип бергиси келген акынды аео менен карап, суунун аркы ойузунде туруп албай, саптарга аралаша синип кеткенинди езун дагы байкабай каласын. Бул нукура акындын кудурегинин белгиси эмей эмине? Бул Улуу Сездун наркы го?

Акындын айрыкча кийинки кезде жазган балладалары, поэмалары, ырлары бугунку кундегу кыргыз поэзиясынын бийиктигин аныктайт. Кеп алардын тематикалык езгечвлуктврунде деле эмес, О. Мандельштам айткандай "акын кандай ырларды жазса дагы ошого езунун бир чымчым этин кошо жулуп бергендигинде". Жалпы адамзаттын глобалдуу проблемаларын козгоп, ошону дуйнолук поэзиянын денгээлинде ез табиятынан жанбай айтып бере алгандыгында. Ушундан улам, чыгармалардын ички кубатына баш ийип, нукура поэзиянын улуу мункунчулугуне дагы бир жолу таазим кыласын, акындык бактыга жана эргиген туйшукке ичтен ыраазы болосун.

Жаны китептер басмалардан кеп эле чыгып жаткандыгына карабастан,алардын кепчулугунун темон денгээлине кенул кайт болуп турган чакта Асан Жакшылыковдун ой жугуртуулору, нукура тунук ырлары окурмандардын жан дуйнесун байыта турганы менен биздин улуттук дуйно таанымдын чабыты кенен экендигин далилдегени кызыктуу. Жетик корком тил менен куралданган акын оз чыгармалары аркылуу поэзия элдин ар намысы, улуттун руху экендигин кашкайта ачып берет.

Автордун "Макмал тор" аттуу поэмасы философиялык корком ой жугуртуусу менен айырмаланат. Анда салбуурунга чыккан эл шаркырап жол бербей аккан суунун ары жагында уч тарабы жар менен курчалган карагандын арасына бекинген бир калтарга ит агытып, куш салышат. Тайгандар сууга агып, буркуттор шукшурулуп келип мерт болушат. Бири дагы калтарды ала албайт. Намыстанган эл Олжобайдын Аккез аттуу буркутуно чогула бата берип койо берет. Бирок шумкар кок мейкинге синип кеткен боюнча корунбейт. Калтар гана бийиктиктен козун албайт. Эл ан-тан. Эмнегедир элдеги сабырдуулук, бийик акыл-эс, асмандагы Аккез буркуттей туюлуп, азгырыгы мол жердеги кара турмуш кара калтардай буластайг.

Тээ качан улуу шашке болгон кезде, булбулдоп Аккез тушту кайра кезге. Ошентип Аккез кечке чейин анда-санда керунуп жерге жакындабайт. Асманды айланып карабатып акыры, кезу агып тушкон калтарды куугумге жакын илип келип элдин алдына таштайт. Кара турмуштун калтарын, атырылып "чабуул" койгон буркуттер эмес, сабырдуу Аккез женет. Бул философиялык ой, чыгарманын тээ терен тулкусунда атайын байкалбай уюп жатат - мындай

поэтикалык керунуштер символдук мааниге ээ болуп, акындын ой жугуртуусунун экинчи асманынан аян берет, андан кийин гана ар бир поэтикалык саптын артынан дардандап жугурбей ото кылдат окуй баштайсын. Акын окурмандарын ушинтип ойчулдукка тарбиялап, поэзиянын касиетин сыйлаганга, ез туркейлугун озу жойгонго ундейт.

Акын Асан Жакшылыковдун езу да "Улуу шашкеде" бир корунуп, мейкинге синип кеткен. Ал эми "поэзиянын калтарын" бир серпип илип кетуу, ар бир эле ыр чургоп же ыр жазымыш болуп журген жазмакерлердин колунан оной менен келе бербейт. Бул жагынан автор ошол калтарды серпип алган "Акквз" буркуттун озу сыяктанат. Буга анын чыгармаларын окуп чыккан окурман толук ынанбай койбойт. Чыгармалардын тематикалык диапазону кенен. Тээ Адам Ата, Обо Энеден башталган поэтикалык таржымал, Нух пайгамдардын тушундагы топон суудан, байыркы кыргыздардын кочмон турмушун чагылдырган "Макмал тордон", "Кокой кестиден", Камбар алгач черткен "Комуздан" куралып, акындын чыгармаларындагы кылымдарды карыткан мезгил мелжеминде кайгы менен кубанычка жуурулган турмуш агылып журуп олтуруп, Уркунге, андан Ата мекендик согуштун учурундагы мезгилдин образын чагылткан "Мээрим" романына, "Каниет" поэмасына чейин жетип, бугунку кунгв жалгашып, айталы "Соку таш, дурбу, уч жол жонундогу насият" балладасына токтоп, мезгилдин курве тамырын кармаган азыркы "Ата намыс" поэмасына ийигет. Бул не деген гана мезгилдеги руханий тарых? Бул катмарларга адабий изилдеочулвр кенул бурат деп ойлойбуз. Ушундай узак мезгилдеги турмуштун мейкиндигин керквм изилдеп жатып, эн башкысы, ал окурманга калп айтпайт, аны алдабайт, ак суйлоп, дилинде терметип жургон ойлорду гана баян эте, керквмдуктун бийиктигине жеткен молтур тунук сезимдерди тартуулайт.

Акындын чыгармаларындагы лирико-эпикалык маанай кыргыз элинин салт-санаасын, саяпкерлик, мунушкерлук аркылуу табиятка ундвш жашаган зиректигин ачып, календерлик, дербиштик, комузчулугун изилдеп, манасчылардын дараметин туюндура, бир жагынан мезгил арааны, рухтун уюткусу, турмуштун мейкиндиги кадим мухиттей чалкып жатат!

Ал "Тиктегиле, кок асманда ай барат" аттуу поэмасында:

взумчулдук майдалыктан бошонгон,
сулуулукка кезиктирип жанымды.
Коко Тенир кут кыла квр, колдой кер,
туйуп турам улуутагдыр кабылды...

Ушинтип акын жолу, турмуштун азап менен жыргалын изилдеп олтуруп Жаратканга келет да, "улуу тагдырга" кабылат. Албетте, мындай тагдыр калем кармап бир нерсе шилтеп жургвндердун баарына эле кабыла бербестигин жакшы тушунвбуз. Миндин бири кабылат - бул зор Суйуу жолуна. Акын ар бир сап учун езун курмандыкка чалат. Сезим чындыгын кездвй тынымсыз изденуунун устундо мээнеттенип, дуйнелук адабияттын улгулорун жаналакетке туше казып чыга, жан дуйносундвгу мейкиндик ааламын сырт дуйнв менен бириктируугв жетишет. Акындык чабыт асман менен жердин алкагын-

да оболоп, ааламдык тубелуктуулукко дили менен ийип, кунумдук жашоо манызын - сулуулукту бузбай жашоо керектигинен корот. "Мээрим" романы менен "Соку таштагы уч жол" - балладасынын лейтмогиви мына ушундай купуялуу. Окурмандын алдында баладай таза, ыймандын алдында сулуулуктай бае мындай ырдуйнедегу тагдырды кыргыз поэзиясына кут кылсын!

Акыйкатта аалам менен биригуу,
айтып буткус бир езунчо той экен.
Тируулуктун башка жакка кайрылып,
кетип калаар белок жолу жок экен,
жымжырттыктын ар бир сезун кармасам,
маани деген, шаани деген мол экен.

Бул автордун "0мур поэмасы" аттуу балладасынан узунду.

Аалам менен биригуу айтып буткус той экенин ошол бийиктикке жеткен жетик кудуреттуу инсан гана тушунот деп ойлоймун. Бул поэтикалык медитациянын туундусу. Менимче автордун ойчул ырлары жана поэмалары орус тилине ез денгээлинде которулса - дуйнолук окурмандардын кенулун езуне бура турган дараметке ээ.

"Кыргыз койчу жана уркун женунде" деп аталган омоктуу ойлорго толгон орошон балладасы бар. Аны баллада эмес, поэма десек да жарашат. Эмоцияга, мелтур сезимдерге, аруу ойлорго, коркемдуктун бийиктигине жеткен, журектен сызылып аккан бул чыгарма акындын жан дуйнесун ачкан алтын дарбаза сыяктанат. Ал жан дуйненун дарбазасы. Улуу Сездун дарбазасы. Кудрети кучтуу ыр тагдырынын дарбазасы. Акырында Биз менен Сиз сыйлаган акын журегунун сыр дуйнесунун дарбазасы. Анткени акын буткул ез мейкиндиги менен мына ушул жерде гана ачылат. Поэманын кайсыл гана жерин албайлы, баарында тен тээ Тупкурде уюп жаткан, чалкып жаткан женекей ыр турмекторуне ээ. Ошондуктан, урматтуу окурман мен поэманын туш келди гана жеринен бир шицгил келтирдим...

Кудуретинден айланайын Кудайым,
коруп келем мен емурдун убайын.
Кыйналса да актыкка нээт бурбаган,
аяп келем адамдардын убалын.
Усуп байкем ез башынан еткеруп,
езгену да елумду да кеп керуп-
жалгыздыкка жандаш ескен турбайбы,
жан дуйнесу бара-бара езгеруп.
Жалгыз журуп табиятка достошкон,
сар-санааны сабыр менен токтоткон,
койчу болуп аралашпай эл менен,
коркунучка бирок моюн бербеген,
керсо байкем жетик адам турбайбы,
баккан малын дары терге оттоткон;
езунче бир сырдуу жашап турмушту
емур менен салабаттуу коштошкон.

Женеквй эле сездер, бирок табышмактуу - сырлуу создор. Тоо менен тоо болгон Кыргыз адамынын табият турпаты женундегу гимни сыяктанат. Жалт- жулт эткен озгочо салыштыруулар деле жок. Дунгуреп кулак тундурган метафоралардан алые, бирок саптар сезимине жебедей тийип, канын менен кирип, жаньщ менен чыгат. "Кыргызым" деп жаны ооруп, уясынан жерге тушуп чырылдап жаткан балапандай туюлат. Кууураган куу турмуштун капшабында кимдер кана калбаган? Кимдер женет? Кимдер калат басынып?

Баллададагы поэзия агымы менен кошо окурман кыргыз элинин тагдырын козомолдей агып журуп олтурат. Поэтикалык окуя каардуу Уркундон башталып катаалдыгы жоюлбаган сонку мезгилдерге чейин жетет. Эл руханий бекемдигин кантип сактайт - бул оной олтон суроо эмес, элдин тагдырын эстеп туруп, буга ар ким взу жооп бериш керек!

Акын кандай гана темага кайрылбасын аны ийине жеткире иштеп, андан кийин гана ички толкундарын саптарга бутун бойдон откоруп бергендигин айгинелеген. Адамзат айтып тугото албай келе жаткан баягы эле 0мур, Элум, Махабат женундв ырлар. Айталы, инисине арналган "Акылбек" поэмасында инисинин капилет жаш влумунв ыр озу жаш тогуп турса, ал эми "Махабатка кездешуу" поэмасы тунгуч суйуунун аруулугу менен тунук. Акын табиятка жакын тоо арасында вскондуктенбу, анын озгече жаратылыш тууралуу ырлары мага бетенчо таасир калтырды.

Дабышы дары майда жаан
себелеп кирди кайрадан.
Сезимди чайкап, тазартып,
Сергилен тартат айланам.

Кандай гана Жаратылыш менен Жан дуйненун Тазалыгы бир-бирине етушкон молтур саптар. Ашык сезу жок. Бир евзун алсан, же ага бир сез кошеон ыр ез бийиктигинен кулап гушот. Акын-архитектор дал ушундай ар кыл формадагы ырлардан кекчелип турган мунара курган.

Не кылсан езун билгинин,
боз уйдун чумквп тундугун,
эшикти туруп, оронуп,
ойлонуп жатчу кун бугун.

Жамгыр го тынбай дыбырап
кулакка жагым угулат.
Кандайдыр жумшак кайрыкты
кайырган вндуу туюлат.

Эшиктен сыртты карасан-
ээн-эркин жылып бараткан
этеги тийип тоолорго
булуттун кечу жай аккан.

Кулдурттап суунун киргени,
угулбай башка ун деги,
боз уйден тунуп тын,шачы
жамгырга жуулган дуйнену?..

Боз уйдон "туруп" эмес, боз уйден тунуп тыншачы деп айтып жатат акын. Жымжырттыктын койнунан жамгырдын унун тыншап туруу кандай рахат. 0зун да тунасьщ, табият да таза ниеттей болуп тазаланат. Жамгырга жуулган дуйно менен кошо жан дуйнен да жуулат.

Негизи руханий тазалануу Асан Жакшылыковдун баардык чыгармаларынын озегун тузет. Чындыгында эле жашоонун кунары кетнес учун ар бир адам озун кунумдук ыплас нерселерден газалап туруу керек. Айрыкча акын учун ал аба менен суудай зарыл. Ушу жонокей керунгон табият женундогу ырлардан Асан ажынын мистикалык сыры ачылгансыйт. Александр Блок айтмакчы " Мистика требует экстаза. Экстаз есть уединение. Экстаз не религиозен. Мистики любят быть поэтами, художниками"[1]. Бул сездердо ого эле коп нерсе айтылгансыйт. Бул жерден тек гана, Ю. Тютчев, А. Фет, Я. Полонский, В. Соловьев сыяктуу акындардын асманга тамырлаган эстетикасын эске салгыбыз келет да, Асан Жакшылыковдун "0мур", "Тиктегиле, кен, асманда ай барат" жана сез башы болгон "Аскадагы нурду" кайрадан окуп олтуруп, чон дуйненун сырын чогу туюга болот деп ойлойм.

Ушинтип жаратылышты, тазалыкты, тунуктукту, суйуунун озу Акынды асманга - Коке Тенирге алып келет. Бул тууралуу чакан макалада толук айтып беруу мумкун эмес. Акындын бардык чыгармалары менен таанышкан окурман муну туйбай койбойт. Асан Жакшылыковдун беш гомдугуна баш сез жазган кыргыздын керенгелуу нукура философторунун бири Чоюн вмуралиев изилдеесунун темасын бекер жерден "Асман ыргак" деп атабаса керек.

Асман ыргактын акындык жолу табиятган башталат:

Тан ата бейгам олтуруп,
булакка муздак кол сунуп,
оргуган тунук добушту
оюма жыйнайм толтуруп.

Тазалык кантип жетилди?
Жууган болуп бетимди
тундургум келет ир алды
турмушка жеке ниетимди.

Акын мында тубунон ак таш керунген кашкайган езенду элестетет. Айта турган ою ачык, айкын. Ылайланып бир нерсени жашырбайт. Окурманды жазгырып, буйтап отконден алые. Бул - жашоонун езун чагылдырылып турган руханий сулуулук. Ал Тайгадагы миллиард жалбырактардын шыбырларын унсуз шимирип алган жымжырттыктай туюлат.

"Таланттын 99 проценти эмгек" - деп айткан айтылуу J1.Н. Толстой. Бирок нукура поэзиянын бийик талабына жооп бербеген интеллектуалдык денгээл болбосо, 200 процент эмгек жасасан да алгылыктуу майнап чыкпастыгын мезгил езу аныктап келет. 20-30 жыйнак чыгарып, казыкка байлап койгондой ошол эле ордунда жер чапчып калган жазуучу-акын аталгандар канча. Жыйнактарды тынымсыз чыгаруу - осуп енугуу дегенди билдирбейт. Асан Жакшылыковдун орошон талантынан, поэтикалык образдарды талыбай кылдат жыйнаган руханий дыйкандыгынан, дуйнелук адабияттын казынасын оодарып, езуне-езу каниэт болбогон изденгичтигинен, интеллектуалдык парасаты акындык дарамети табигий шайкеш келгендигинен улам ушундай бийик чыгармалар жазылып жатса керек.

Жыйынтыктап айтканда акындын беш томдугундагы чыгармаларды мезгил мелжемине жараша коп жылдар бою акырындап ойго синирет окшойбуз. Мейли поэзияда, мейли драматургияда, мейли прозада чон жигердуулук менен эриш-аркак иштеп жаткан замандашыбыз Асан Жакшылыковдун мына ушул кийинки чыгармачылыгы менен жакындан таанышкан адам кыргыз адабиятынын бугунку денгээли менен ийгилигине кубанбай койбойт. Дегинкиси, акындын кыргыз поэзиясын байыткан нукура чыгармалары тууралуу ой айтып, адабий иликтое жургузуу али да болсо алдыда деп ойлойбуз.

МААЛЫМДОО

Евразия патенттик уюмунун (ЕАПУ) Административдик кецешинин он биринчи (кезектеги сегизинчи) жыйналышынын

ПРЕСС-РЕЛИЗИ

2001-жылы 15-19-октябрда Россия Федерациясында, Москва шаарында ЕАПУнун Административдик кецешинин он биринчи (кезектеги сегизинчи) жыйналышы болуп етту.

Жыйналыштын ишине Беларусь Республикасынын, Россия Федерациясынын, Азербайжан Республикасынын, Кыргыз Республикасынын, Армения Республикасынын ыйгарым укуктуу екулдеру, Тажикстан Республикасы менен Молдова Республикасынын ыйгарым укуктуу екулдорунун орун басарлары, ошондой эле Интеллектуалдык менчиктин Дуйнелук уюмунун окулдеру катышышты.

Административдик кенештин Терагасы, Кыргыз Республикасынын ыйгарым укуктуу окулу Р.О. Оморовдун терагалыгы астында еткон бул жыйналышта Евразия патенттик конвенциясынын (ЕАПК) бардык мамлекет-катышуучулары кун мурдатан иштеп чыгышкан ЕАПУнун ишмердигинин орчундуу маселелери жана анын ишмердигин камсыз кылуу боюнча документтер каралып чыкты.

Административдик кецеш ЕАПКнын мамлекет-катышуучуларынын адистеринин катышуусунда 2001-жылы июнь айында откен эксперттердин жумушчу тобунун учунчу жыйналышынын сунуштарын эске алуу менен томондегу маселелерди карал чыгып, анын жыйынтыгы боюнча буларды бекитти:

- ЕАПКнын Патенттик нускамасына Патенттик кооперация женунде келишимдин жоболорун (PCT Кошунунун XIII сессиясы кабыл алган тактоолору менен бирге) жана Патенттик укук жонундо Келишимдин жоболорун эске алуу менен, ошондой эле ушул нускаманы колдонуу тажрыйбасын эске алуу менен киргизилген езгортуулор менен толуктоолорду;
- копчулугу ЕАПКнын Патенттик нускамасына киргизилген езгортуулор менен толуктоолорго байланышкан ЕАПУнун алымдар женунде Жобосуна киргизилген езгертуулер менен толуктоолорду.

Административдик кецештин чечимине ылайык ЕАПУнун аталган нормативдик укуктук актыларына киргизилген езгертуулер менен толуктоолор 2002-жылдын 1-мартынан тартып колдонууга киргизилет (алар менен ЕАПУнун web-сайтында жакын арада таанышууга болот).

Административдик кенеш жыйналыштын катышуучуларынын сунушу боюнча Евразия патенттик системасынын иштешинин натыйжалуулугун жогорулатууга байланышкан бир катар маселелерди талкуулап чыгып, анын жыйынтыгы боюнча теменку чечимдерди кабыл алды:

• маалыматтык технологиялар боюнча ЕАПУнун алдында туруктуу жумушчу тобун тузуу жана анын жыл сайын болуучу жыйналыштарын 2003-жылдан таргып ЕАПУнун бюджетинин эсебинен, ал эми 2002-жылы ЕАПУнун мамлекет-катышуучуларынын эсебинен каржылоо женунде;

• ЕАПВга жарыяланган евразиялык етунмелер жана патенттер боюнча маалыматтарды ЕАПУнун web-сайтынын жабык белумунде жайгаштырууга сунуш беруу женунде;

• 2002-жылы енер жай менчигин коргоо маселелери боюнча жаш адистердин конференциясын уюштуруу жана аны Эл аралык ТОО жылына байланыштуу Кыргыз Республикасында, Бишкекте откеруу женунде. Ушул чечимге байланыштуу ИМДУнун окулу бул конференцияны ИМДУнун катышуусунда откерууге жана ушул Уюм еткеруучу регионалдык иш-чаралырдын чегинде ал гарабынан финансылык колдоо керсетулушу мумкун экендиги женунде билдирди;

• патенттик экспертизанын кейгейлуу маселелери боюнча мурда пландаштырылган семинарды Азербайжан Республикасында, Баку шаарында откоруу женунде.

Административдик кенеш Уюмдун енугушуне жана анын ишмердигин жетектееге Административдик кенештин Терагасы Р.О. Оморовдун, анын орун басарлары Е.М. Сташковдун жана И.Г. Тахировдун кошкон салымдарын белгиледи. Алардын ыйгарым укуктарынын меенету буткендугуне байланыштуу Административдик кенеш кийинки эки жылга:

Россия Федерациясынын ыйгарым укуктуу екулу Корчагин Александр Дмитриевичти - Административдик кенештин Терагалыгына;

Армения Республикасынын ыйгарым укуктуу екулу Кантарджян Саркис Левоновичти жана Азербайжан Республикасынын ыйгарым укуктуу екулу Сеидов Мир Ягуб Мир Аббас оглуну Административдик кенештин Терагасынын орун басарлары кылып шайлады.

Административдик кенештин тапшырмасы боюнча жана Административдик кенештин мурдагы жыйналышында кабыл алынган чечимдин негизинде Административдик кенештин Терагасы ЕАПВнын Президенти В.И. Блинников менен кийинки алты жылдык моенетке жаны контракт тузду.

Административдик кенеш езунун кийинки кезектеги жыйналышын 2002-жылы ноябрь айында Россия Федерациясында, Москва шаарында еткоруну чечти.

Кыргыз Республикасыида Интеллектуалдык менчик куну жана Илим куну кабыл алынды

Социалдык-экономикалык енугууде жана турукгуу коом тузууде интеллектуалдык менчиктин жана илимдин олуттуу мааниге ээ экендигин жана ролун таанып, чыгармачылык менен ойлоп табуучулукка ебелге тузуу максатында Кыргыз Республикасынын бкмету 2002-жылдын 14-январында езунун № 16 - жана № 18 - токтомдору менен:

- 26-апрелди жыл сайын белгиленуучу Кыргыз Республикасынын Интеллектуалдык менчик куну деп,
- 10-ноябрды жыл сайын белгиленуучу Кыргыз Республикасынын Илим куну деп жарыялады.

Интеллектуалдык менчиктин Дуйнелук уюму (ИМДУ) интеллектуалдык менчиктин ролун тушунуп жана чыгармачыл адамдарга урмат-сый керсетуп, 2000-жылы езунун 35-Ассамблеясында 26-апрелди Интеллектуалдык менчиктин дуйнелук куну деп жарыялоо женунде чечим кабыл алган.

2001-жылы туруктуу коом тузууде илимди енуктуруунун ролун эл аралык денгээлде галкуулап жана таанып, ЮНЕСКО езунун 162-сессиясында 10-ноябрды Буткул дуйнелук илим куну деп жарыялоо женунде чечим кабыл алып, бардык елкелерге улуттук Илим кунун кабыл алууну сунуш кылган.

Бул кесиптик майрамдардын кабыл алынышы окумуштууларга, ойлоп табуучуларга жана бардык чыгармачыл адамдарга мындан ары мамлекеттин жана коомдун жыргалчылыгына иштееге ебелге болмокчу.

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ: ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК КЫРГЫЗ ПАТЕНТА: ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Илимий-практикалык журнал

№ 2, 2001

Чыгышына жооптуу Арипов С.К.
Компьютердик калыпка салган Идинова Ж.А.
Редактору Аманов М.
Котормочу Бакиров К.
Графикалык дизайндын автору Кунакунов А.

Журналдын оригинал макети Кыргызпатентгин Редакциялык-басма борборунун компьютердик-полиграфия болумунде басылды. Тел: (0-312) 21-54-94

Теруугe берилди 21.03.2002
Элчому 70 x 108 1/16
Шарттуу келему 8.4 б.т.
Нускасы 100

Кагазы Xerox Business
Заказ № 128

Басууга кол коюлду 24.04.2002-ж.
Басылды 20.05.2002-ж.
Басма келому 8.3 б.т.
Баасы эркин белгиленет

Редакциянын дареги: 720021, Бишкек ш., Москва квчосу 62, Кыргызпатент
Тел: 68-08-19, 68-16-98, 21-34-84.